

מחזות החיים

שראיתי בעיני בעת הלכתי למסעותי בארצות המזרח
הלא הנה: ארם, ארם נהרים, ערב, הודו המזרחית והאיים
אשר בהים וארץ סינים.

ט א ת

ו.ו. שור.

ווען, תרמ"ד.

בדפוס של געאָרַג בראָג. (המנחל פ. סמאָלענסקי.)

KAUFMANN
DÁVID
KÖNYVTÁRA

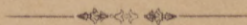
B. 474.

מחזות החיים

שראיתי בעיני בעת הלכתי למסעותי בארצות המזרח
הלא הנה: ארם, ארם נהרים, ערב, הודו המזרחית והאיים
אשר בהים וארץ סינים

ט א ת

ו. שור.

ויען, תרמ"ד.

בדפוס של געאָר ג. בראָג. (המנהל פ. סמאָלענסקי.)

כתבי מסעות מוכרחים להיות נכתבים, עת הרושם אשר תעשה הנסיעה על הנוסע עוד חדש הוא ברעיוניו, ואני אשר במרם בואי לאלעקסאנדרעטשא לא עלה עוד החפץ על לבי לכתוב את דברי בספר, מנעתי מלתת לפני הקורא את דברי מסעותי עד העיר החיא, כי יראתי לבל יהיו אלה מחזות החיים, שהתראו לנגד עיני עד העת ההיא. כהים ודלים מרוב זוקן, והנני רק להזכיר, אשר אחר כי התעכבתי כשנה תמימה במצרים, ישבתי בפארמע-סאזיד בספינת הקיטור ובאתי בשלשה ימים לאלעקסאנדרעטשא. הן אמנם מחזות החיים האלה, אשר אני נותן היום לפני הקורא, כבר נדפסו לפני שנים אחדות במ"ע שונים, אבל לא ענין שלם היה שם כ"א דברים קטועים, ועתה הוספתי עליהם גם דברים רבים, עד כי כחדשים יהיו גם בעיני האישי אשר קרא אותם במה"ע.

לאות כי דברי מצאו הן בעיני המשכילים והחכמים הנני להביא בקצרה את הבקרת אשר כתבו מ"ע אחדים בשפת אשכנז על אודות מאמרי עת הופיעו ראשונה לאור. המ"ע *„Israelitische Wochenschrift“* היוצא לאור ע"י הרב החכם הגדול ד"ר מאריץ ר א ה מ ע ר כמאגדעבורג כותב כדברים האלה: Der Verfasser, welcher einen grossen Theil der asiatischen Türkei und Vorder- und Hinterindien bereiste, liefert in den erwähnten Reiseskizzen eine recht anmuthige Schilderung der Sitten, Lebensweise und Gebräuche u. s. w. der Bevölkerung jener Weltgegenden, wobei er selbstverständlich unsere dortigen Glaubensgenossen einer eingehenden Berücksichtigung würdigt. Der muntere Ton, in welchem der Verfasser seine gemachten Wahrnehmungen zum Ausdrucke bringt, sowie die gelegentlichen Aperçus, womit er seine Schilderungen zu würzen versteht, erinnern uns lebhaft an das rühmlich bekannte Reisewerkchen Romanilis (משא בערב) dem es würdig an die Seite gestellt werden kann. Kenner des Hebräischen

werden das Talent des Verfassers, moderne Situationen und Begriffe in das Gewand der althehrwürdigen Sprache zu hüllen, zu schätzen wissen.

Ein recht ansprechendes, abgerundetes Bild entwirft uns der Verfasser von der Stadt Bagdad, wo er längere Zeit sich aufhielt. Er zeichnet uns in grellen aber wahren Farben das bunte Leben und Treiben in dieser berühmten „Perle des Orients“ und dies mit einer reizenden Detailmalerei, welche auch umfangreichen Reisewerken zum Lobe gereichen würde. U. s. w.

המ"ע „Die Neuzeit“ היוצא לאור בווען כותב דברים האלה:

Eine Reihe von Reisebildern aus dem Orient in der hebräischen Sprache wie „המרגלית המזרחית“ „מסע מים אל ים“ „מסע על נהר פרת“ und „דברים אחדים על אודות ארץ הודו“ von Herrn W. Schur, liegen uns vor. Wir wissen nicht was wir zuerst bewundern sollen, ob die mit solcher Eleganz und Verve gehandhabte hebräische Sprache, die Leichtigkeit mit der der Verfasser für alle moderneren Begriffe und Situationen einen kernhebräischen Ausdruck zu finden weiss; oder ob wir über die grosse Beobachtungsgabe des Verfassers und sein Talent zur reizenden Detailschilderung mit ungemein geistreichen Bemerkungen gewürzt, wie über sein gesundes und klares Urtheil über die politischen und socialen Zustände der Länder die er bereist hat, unserer Bewunderung Ausdruck geben sollen? U. s. w.

תקותי כי דברי ימצאו חן גם בעיניך קורא יקר.

המחבר.

מסע מים אל ים

[מן לשון ים אלקסנדרעטא עד לשון ים פרס].

אלעקסאנדרעטא.

היא עיר קטנה, אולם עתיקה, כי ידי המלך אלכסנדר מוקדון יסדוה וגם הכינה למושב החורף העז, אשר בא בעצם תקפו וגבורתו והשליך קרחו כפתיים, וסגר עליו ועל חילו הרב והעצום את הדרך, אשר בו הלך לקרוא מלחמה על דרוש מלך פרס, והמקום הזה נקרא על שם אלכסנדר בשנוי לשון מעט מן העיר הגדולה אלעכסאנדריען אשר בנה במצרים, למען לא יתחלפו שני המקומות האלה זו בזו. זכרונות ימי קדם, ואותות המעידים על קדמות העיר אלעקסאנדרעטא ותפארתה שהיתה לה בימים הראשונים, אינם נמצאים בה. העיר הזאת מודעת היא גם על ידי המסורה הקדומה המספרת כי אצל הכפר „באיאז“, הרחוק שתי שעות מן העיר, פלט הדג ממעיו את יונה הנביא בכרחו מלפני ה'.

אלעקסאנדרעטא היא בנויה אצל לשון הים המשתרע מן ים התיכון ולשון הים הזה נקרא על שמה („גאלף דע אלעקסאנדרעטא“). החוף הטבעי אשר לה, אשר גם האניות היותר גדולות יכולות לתקוע בו יתד במקום נאמן ובטוח מחמת סערת הים, עשה אותה למפתח, לא לבד מכל ארץ סוריא כמעט, כי אם גם מן ארץ ארם (מעזאפאטאמיען) קורדיסטאן, וחלק גדול מארץ ערב עד באגדאד, הקשורה עם אלעקסאנדרעטא בעבותות המסחר בקשר חזק ואמיץ. דרך אלעקסאנדרעטא הולכת כל הסחורה הבאה מאיראפא לחארצות הנזכרות, וכן כל תוצאות ומלאכת הארצות האלה, אשר נמצאים שואלים אחריהן באיראפא, תבואנה לאלעקסאנדרעטא, וממנה תוכלנה באניות לאיראפא. בעיר הזאת יושבים צירים מכל הממלכות, ובתוכם נמצא גם ציר

יהודי הארון עמיל פראנק, קאנזול משלש ממשלות, הלא הן :
אשכנז, בריטאניה ואמעריקא. האיש הזה איש יקר ונכבד ונדיב
לב מאד. במרס בא הארון פראנק לכהן פאר בכחונתו
באלעקסאנדערעטטא, לא ערב איש יהודי את לבו ליסד לו בית,
ולשבת בו עם משפחתו בעיר הזאת אשר כמעט כל יושביה
המה יִגְנִים הידועים בעברתם השמורה נצה לעם ישראל בגלל
לבו הנאמן לדתו; אולם בכוא הארון פראנק הנה, שם קץ
לחושך, ונפץ את עוללי ותעלולי היונים על סלע הכח אשר
כידו מן הממשלות הנאורות, ליסר ולעקר את הרישעה ולחגן
על הצדק, ומן אז בואו עד עתה, כבר נאספו ונתישבו בעיר
ערך עשרים משפחות מן יהודי ארץ סוריא, והוא (הארון פראנק)
עליהם למחסה ולמסתר מזרם המת התושבים, שונאי ומנדי
ישראל מעולם, ועוד יתרה עשה איש חמדות הלזה: שכר להם
בית יפה ורחב ידים, אשר בו יתאחדו לשפוך שיחם לפני שומע
תפילה ורינה, ומשלם מכיסו מדי שנה בשנה עשרים לירא
סטערלינג בעד הבית ההוא, וגם כל ההוצאות ומחסורי הבית
תפלה ממנו יבואו.

לפי המסחור הגדול של העיר אשר אנחנו מדברים ממנה,
היו מתישבים בה אנשים רבים, ואלעקסאנדערעטטא היתה עיר
גדולה לאלקים, אבל מחלת הקדחת הגוראה השוררת בה שמונה
חדשים רצופים בשנה, ואשר לא ימלט ממנה איש, תשים מעצור
בעד אלה אשר בריאותם יקרה למו מכסף תועפות ועוברת,
מלשים גויחם בעיר אשר מות ומשכלת בה, הקדחת הזאת תבא
מן מיריבצה ומיט היון הרכ אשר במסבי העיר, ואם לא היתה
אלעקסאנדערעטטא תחת ממשלת תוגרמה, כבר כלה גרש התגרשה
הקדחת מן העיר, על ידי שהיו אלה מיריבצה מתמלאים בעפר,
או על היותר נקלה, היו נעשות תעלות וחפירות להמשיך את
המים הרעים להים הקרוב, ואז לא היו עוד מות ומשכלת בעיר,
אולם מי לא יודע ומכיר את סדרי צלמות ותהלכות התהפוכות,
של ממשלת תוגרמה? הסולטאן יושב תמיד בעיר ממשלתו

קאנסטאנטינאפעל, ומכלה עתותיו עם נשיו הרבות, ואמנתו אינה מניחו לעזוב את עיר המלוכה כל ימי חייו. — לא כמו מושלי אייראפא, העוברים בעצמם מדי שנה בשנה חלק גדול מארצם, למען דעת מראות עיניהם את כל מחסורי המדינה ועמה, ודואגים כאב רחמן בעד טובתם והצלחתם. הסולטאן אינו יודע כמעט מאומה מכל הנעשה בפנים ארצו הגדולה ורחבת הידים. הפאשאס המה המושלים בארץ בממשלה בלתי מוגבלה, וכל אחד במקומו כמו מלך מתנהג. אולם ממשלתם זאת לא לאורך ימים הנה, וכצל עובר תגוז חיש ותעוף, יען הסולטאן אינו עומד וחזק בדעתו, והוא משתנה בכל רגע לפי רוח העת והמקרה העובר עליו, ולכן אין ממלכה כתבל אשר בה מחליפים ומעבירים את השרים הגדולים מכהונתם בכל רגע כמו בטורקיה. והדבר הזה לא נעלם מעיני השרים ויודעים המה כי ימי גדולתם ספורים חנמו, ואי לואת כל מכטם ומטרתם מן הרגע הראשון של ממשלתם העוברת, היא רק לעבור כהול כסף, ולמלאות אמתחתם זהב, ואף אם אחד מהשרים היה חפץ לעשות ולפעול מאומה לטובת המדינה והלאום, לא היה לאל ידו לעשות זאת בידיים חרוצות; ולכן לא תתפלא עוד קורא יקר, אם תראה את האי־סדרים והחושך הפרושי על כל מעללי הנהגת המדינה, ולא תשתומם, אם תראה אשר הכסף יענה את הכל מן הפאשא עד עד השומר; והאומנם אין מקום בעולם אשר בו יעשה השוחד גדולות ונפלאות כמו בתוגרמה! ואף אם יהיו ידי איש דמים מלאות, השוחד ירחץ בנקיון כפיו.

כבר מלתי אמורה, אשר אלעקסאנדרעטטא מצד אייראפא ובאנדאד מצד ערב, המה שני המקומות המחליפים את מחסורי ארצם ביניהם, ובטח קורא יקר תחשוב מזה למשפט צדק, אשר שתי קצות נכבדים כאלה כבר המה קשורים על ידי מסילות הברזל או למצער דאגה הממשלה, להקל מעט את כובד הדרך הרחוקה ביניהם חודש ימים שלם; אבל לפי מה שאמרתי לך בראשונה על אודות תהלוכות ממשלת תוגרמה, לא תתפלא

עוד אם הנני אומר לך עתה: אשר לא די כי מסילת הברזל
אין, ואין זכר לדרך המלך (שאָססעע) אף מסילה כבושה ללכת
בעגלה אין; וכן בכל ארץ תוגרמה, לא תמצא מקום אשר בו
תוכל לנסוע בעגלה. תמיד אתה גאלץ לרכוב על סוס או חמור
בכל מקום לכתך בדרך, ולעלות הרים רמים העולה לשמים שיאם,
ולרדת בקעות עמוקות כתהום רבה, עד כי חייך תלואים לך
מגדה, ואוי לך, אם לא תדע להזהר, להרים רגליך תמיד למעלה,
לכל תגיף אותן על הסלעים והצורים החדים העוטרים אותך
מכל עברים, ובעמל רב יכולים שני אנשים הנפגשים, לפנות
מקום איש לרעהו. גם מן אלעקסאנדרעטטא עד ארם צובה
(אלעפא) דרך שלשת ימים אשר על ידי קישורי המסחוב אשר
ביניהם, יכולים לחשוב כמעט את העיר הנזכרת ראשונה למגרש
(פארשטאדט) של העיר הנזכרת אחרונה, אין עוד דרך המלך,
ובשימת הנפש בכף מוכרחים הנוסעים לחצות עד הצואר במי-
בצה ורפש ברוב הדרך, זה כחמש או שש שנים החלו לבנות
דרך המלך מארם צובה לאלעקסאנדרעטטא, אולם גם חצי הדרך
עוד לא נעשה, וכמה תעבורנה עוד חמש שנים אחרות, עד
שיזכו הנוסעים לדרך סלולה בין שני מקומות הנזכרים, אנשי
אמעריקא בנו את מסילת הברזל הנקרא „פאציפיק־אייזענבאהן“
בין ניויארק וסאנט פראנציסקא דרך ארבע מאות פרסאות
אשכנזיות דרך מדבר שטמה אשר יושביה הפראים עמדו להבונים
בכל יום לשמן להפריעם ממלאכתם, את המסילה הגדולה הזאת
אשר אין על עפר משלה, בנו האמעריקאנים בשלש שנים!
וממשלת תוגרמה בונה דרך המלך ממהלך חמש ועשרים פרסאות
בעשר שנים! צחוק תעשה לנו ממשלת־תוגרמה.

אחרי ענותי כחי ארבעה ימים בדרך עקלקלות ומלאה
מכשולים, הגעתי לעיר הנודעה בשם:

ארם צובא או אלעפא

היא עיר גדולה, אשר יושבה ערך מאה אלפים נפש, יושביה
המה: ישמעאלים, נוצרים מכתות שונות ויהודים, ערך עשרת

אלפים נפש. בין היהודים נמצאים עשירים גדולים ואנשים אפרתים. האבן הראשה ביניהם, היא המשפחה הנכבדה: „דע פיטשאטי“ מן המשפחה הזאת המה רוב צירי ממלכות אייראפא, כמו מן הארצות: אישכנז, אויסטרית, בעלגיען, שוועדען, האלאנד, ועוד. אלה האנשים נכבדים ויקרים המה בעיני כל אנשי העיר ונוחלים כבוד לא לבד מבני דתם כי אם גם מן הישמעאלים והנוצרים; ואומנם שוים המה לכל הכבוד הזה, כי מבלעדי אשר רובם יודעים את התורה ושומרים את חוקיה, הנה גם ההשכלה איננה מוזרה למו; כי על ידי כחונתם הגדולה אשר נתכבדו בה מן מלכי אייראפא נאכפו גם לפתוח בריח ודלתים להשכלה הנאורה, והיא בברק פניה גרשה מביתם את החשכה חשכת הכערות והסכלות ומנגה נגדה העבים עבי הבלי שוא, הנסוכים מעל לרוב משכנות היהודים בארם צובא עברו ונגוזו מעל אהלי המשפחה הנכבדה הנזכרה. —

בן קורא יקר! עוד הרוב מאחינו בארם צובה, בערפל האולת התולתם; רחוקים המה מן ההשכלה ומכל דבר חכמה ולשון ומאמינים בכל הבלי שוא כאשר תראה במרוצת דברי, אולם לפי ערך תכונות ומצב היהודים בהשכלה בארצות סוריא ארם וערב הנם עומדים עליהם עשר מעלות למעלה בסולם הדעת, בארם צובא אתה תוכל למצוא רבים המדברים והמבינים כמיב כמה לשונות אייראפא, וההשכלה איננה שנואת נפשם כמו להיהודים בארצות הנזכרות, כי על ידי המסחור הגדול אשר המה עושים עם אנשי אייראפא נתקרבו דעותיהם להדעות של אנשי אייראפא, והמה רואים לדעת כי לא על „הזוהר“ לבד אשר מצא לו מהלכים בלבות יהודי הקדם יתר מכל ארצות אייראפא יחיה האדם בדורנו המשכיל הזה; ולכן המה דואגים גם לטובת בניהם, לעשותם לאנשים כחפץ רוח העת החיה; והמה שולחים צעיריהם או לבית הספר של החברה הנכבדה, כל ישראל חברים“ אשר לדאבון לב איש משכיל לא רב מספר השומעים בלימודים שמה או לבתי ספר אחרים הנוסדים

בעיר ע"י הנוצרים, גם מצב ה"חדרים" בעיר אינו כרע הנהו כל כך כמו בארץ סוריא וקורדיסטאן. בהחדרים ילמדו הנערים גם שפת ערבית, ואינם מצפצפים ומחגים כיונים בקריאת הפרשה, לכלי דעת מאומה מן תוכן הענין כמו שראיתי בכל המקומות הנוכרים, כי אם המלמד יבינם בינה לדעת מה שכתוב בה. —

לאות על מה שאמרתי בראשונה, כי רוב היהודים פה עודם מאמינים בכל דברי שוא והבל, הנני לספר מה שראיתי בעיני. בלילה אחד בקרתי את אחד ממכירי — איש אייראפא — בביתו; והנה איך השתוממתי בכואי הביתה פנימה, גרות רבים מאירים את החצר והבית, ואחוזת מרעים, מיהודי העיר, הולכים במחול, ומרקדים כשעירים לקול כלי שיר המנוצחים מאחדים מאנשי ערב, קול שיר המרעיד ומכאיב את אוזן איש אייראפא באכזריות חמה, ואקרב אל מכירי ואשאל: שמחה מה זו עושה? ויענני: "אהה אהובי! לא תוכל לשער בנפשך, איך עמוק עמוק טבועים המה רוב אחינו פה, בטיט יון הסכלות ואמונות שוא!" "שכני זה" — הראה לי ביד על אחד המתחולכים במחול — "חלם חלום לפני ארבעים יום, כי הוא הולך ברחוב העיר עמוק ברוב שרעפיו בקרבו, והנה פתע לפתאום נפל עליו כלב גדול סר טעם וינשכהו בעקבו, ופה מאמינים כלם, ביהודים, כנוצרים וכישמעאלים אשר כל החולם חלום כזה, הוא אות נאמן, כי הכבוד מות והשגנון עומרים אותו על כל צעדיו, וצודים את נפשו או בינתו לקחת; ואי לזאת אם כבר עברו וחלפו ארבעים יום, והוא עודנו חי, והושיו בו לא הפיגו טעמם, לבו סמוך ובטוח כי נמלטה נפשו מן הרשת והשוחה אשר המות והשגנון כרו לרגליו, וזו היא השמחה אשר אתה רואה" כלה מכירי את דבריו, "ברוך שהבדילנו מן התועים!" אמרתי אליו, "ואת אשר אחזה לי אני", הוספתי לדבר, "לא נמלט עוד שכנך זה מן השגנון" וחלכתי לדרכי, מן הדבר הזה, אתה תוכל לשפוט קורא אהוב, את מצב הרוחני של רוב אחינו בארם צובה.

בית ישיבה גדולה נמצאה פה, ורבים המה ההוגים בתלמוד ובפוסקים, ורק בארם צובה ובבאגדאד, היא בכל, נמצאים עוד אנשים היודעים לשחות בים התלמוד, לרדת במצולותיו ולדלות פנינים ממנו, אולם במקומות האחרים בארץ סוריא, קורדיסטאן וערב, לא ימצא אף אחד היודע לפרוש נס על הים הגדול ההוא, וגם נתיבות הפוסקים הראשונים איננה סלולה למו ורק לאור השולחן ערוך" יהלכו.

מאלה הנקראים רבנים או חכמים נמצאים בעיר רבים, אולם הכי נכבדים כמו המה רק שלשה, היושבים גם על כסא המשפט וכל דבר דין וריב אליהם יביאו.

על בית הכנסת הגדול אשר בעיר, אומרים היהודים שהוא נבנה עוד טרם גלות ישראל מעל אדמתו, וכי הוא עתיק ימים יותר מאלפים שנה. הן אמנם מכותלי הבית אנחנו מכירים שהוא עתיק הרבה, אולם מי יוכח כי ישן אלפים שנה הנהו? לבית הכנסת הישן הזה בנו וצמדו זה מקרוב עוד בנין חדש, ומפלגות מפלגות עשו בו, ובכל מפלגה מתפלל ש"ץ אחר, ואינם מתחילים את התפילה בכל המפלגות בזמן אחד, ולכן כאשר אומרים ד"מ במפלגה אחת "קדיש" אומרים בחשנית "ברכו" ובהשלישית "קדושה" והקול חודר ממפלגה למפלגה, ומפריע מאד את כוונת המתפללים.

החומה הסוככת את העיר, היא עתיקה מאד, אולם נשברה ונחרבה במקומות רבים, למותר לספר מן הגדות התושבים, המספרים גדולות ונפלאות ממעשי תקפו וגבורתו של יואב בן צרויה, מן העץ הגבוה אשר ממנו הושלך ברוב אונים כהץ מקשת לתוך העיר פנימה, ומן החרש ברזל אשר עשה לו החרב ומיראת יואב לבל יגלה סודו שסע אותו כשסע הגדי; כי אלה הדברים המה ידועים לכל, וכל בעל דמיון חזק יכול להאמין כחפצו.

גם בארם צובה שוררת מחלת הקדחת, אך לא כן בשצף קצף כמו באלעקסאנדרעטטא, אולם אנשי אייראפא הבאים

לעיר, כל עוד לא הורגלו עם האויר, סובלים הרבה מן הקדחת
וחיש בבואם לעיר תפקדם המחלה הארורה. אני ישבתי בארם
צובה כשני ירחים, ובמשך העת הקצרה הזאת, פקדתני המחלה
הנזכרה ששת פעמים, ובעלוקה שתתה ומצצה את כל דמי, עד
כי כצל בנמותו הלכתי. המים אשר מהם ישתו יושבי העיר,
המה באים מנחל קטן החולך לאמ אצל העיר. בהמים האלה
עצורה סגולה רעה מאד, ובכל אלה מוכרחים המה יושבי העיר
לשתותם, יען מי הבארות המה מלוחים מאד. הסגולה הרעה
שאמרת, היא: כל איש אשר מי הנחל באו אל קרבו, לא ינקה
מן צרעת ממארת אשר פשה תפשה במקומות רבים בגופו ולכל
בהם על הפנים. הצרעת הזאת נקובה בשם "האלעפ" על שם
העיר, והיא (הצרעת) טריה ולחה הנה ואין לה כל תרופה, וכל
רפואות תעלה לה למשחק. טרם כלות שנה תמימה מיום בואה,
איננה עוזבת את מקומה, אך בכלות השנה היא נופלת מאליה;
אולם עקבותיה נודעות לעולם, כי היא תשאיר אחריה, כתמים
עמוקים ככתמי הפאקען ותחת אשר כתמי הפאקען המה קטנים,
הנה כתמי הצרעת גדולים כשקל, ועוד יותר, בהרות כאלה
המשחיתות את כל תואר האדם רואים אנחנו בפני כל יושבי
העיר, מאיש ועד אשה, מגדול ועד קטן, ואוי לאיש אם הצרעת
אותה את האף למושב לה, כי אז בלי חמלה תעשהו לחרום.
גם אנשי אייראפא הבאים לעיר אינם נמלטים מנגעי בני אדם
אלה; אך לרוב תמשוך הצרעת חסד להגרים בארץ נכריה,
ותקה לה עמדתה על הידים או הרגלים. רבים הבאים מאיראפא
ואינם חפצים להתעכב זמן רב בעיר, נזהרים מיראת נגע הצרעת
עליהם — לכלי שתות מים מאומה, ושוברים צמאונם במשקה
השכר אשר מחירה רב בפה, או בייין.

שתי שבועות בטרם עזבי את העיר פרץ בה "החולירע"
הנורא בעוזו המה ובשצף קצף גדול מאד, המחלה הזאת,
הראתני לדעת, את ההבדל הרב בין ארץ אשר בה הצויליזאמיאן
שלמת, ובין ארץ אשר יושביה עודם כעורים באפילה מגששים

תחת אשר בארץ אייראפא, אם יודעו עקבות "החולירע" במקום אחר, היש תעשה הממשלה סדרים וגדרים לסגור על המחלה את הדרך ולעצור אותה במרוצתה, וגם התושבים יתחזקו ויאמצו את רוחם, מתאחרים ומתקשרים יחד לעזור ולהציל איש את רעהו מזעם המחלה האיומה, וללחום אתה בכל מאמצי כחם, הנה בארץ אזיען אם אך דרוך תדרוך "החולירע" על מפתן שער עיר אחת, אז היש כארנבת לקול הכלב ירך לבם, ומאימתה כשפנים (קאנינכען) יתמוגגו, העיר אשר בטרם התראה הכאלערע בה, היתה תשואות מלאה, ורחובותיה המו מרוב אדם, הנה היא עתה עזובה וריקה מאדם, רחובותיה אבלות, שעריה שוממין, וכל רוח חיים אין כמעט בקרבה, ורק עזי הנפש הכלבים הרבים הנמצאים בכל ערי הקדם, המה עתה העוברים ברחובות קריה, והמושלים בה כממשלה בלתי מוגבלה, כל הבתים סגורים על מסגריהם, ואין איש מתראה בחוץ מפחד החולירע, ואין די כי איננו הולך לעזור ולהועיל לרעהו בימי צרתו ומחלתו, הנה גם אם פרץ הנגף ופגע באחד מיוצאי חלציו, או באשת בריתו לא יושיט למו יד עזרה, כי אם ברח יברח למלט את נפשו במקום אחר, והחולה ימות בלי חמלה, מבלי שיהיה לו אף איש אחד שימציא לו מעט מים קרים, אולם פעולת האב האכזר כיענה, נמדדה לו מן זרעו ואישתו אל חיקו, כי אם פגע תפגע בו חמת הכאלערע, ויפול למשכב, יברחו המה כמו כן, והוא למעצבה ישכב עדי צאת נפשו, ואי לזאת עצומים ההרוגים לרגלי הכאלערע, ואין מספר לחללי חרבה בכל מקום בואה בארץ הקדם, כי האנשים רכי הלב, אינם עומדים על נפשם, ואינם מכבידים ומפריעים את בת התפתה ממלאכתה האכזרית, זה חלק הבוערים מאיש! וזאת נחלת פרי האי דעת!

באלה ימי הרעה, המהומה והמבוכה, עזבו רבים את העיר, ויען שרבים מהם, ובתוכם גם אנשים אחדים מאיראפא, אחזו בהדרך המובילה אותי למחוז חפצי, הוא באגראד, ארחתי לחברה עם, ובשלושה ימים הנענו לעיר:

עיינטאב.

העיר הזאת היא ככל ערי הקדם בכנינה ברחובותיה הצרות והעקלקלות, בשוקיה המקורים, (איבערדאכטער מארקט) בכלביה הרבים, ובצחנתה ועשנה העולה מן הכשר הנצלה בכל השוקים להמכר להעוברים. אוירה טוב, ועשירה במים הנה, כי עינות מים צלולים וקרים סוככים את כל העיר. יושביה ערך שלשים אלף נפש, המה ישמעאלים, נוצרים (ארמענים), ערך שמונה אלף, ויהודים כשתי מאות משפחות. מסחרה של העיר, הוא לרוב עם כד צמר גפן, לבן וצבוע, הנעשה בעיינטאב מן הנוצרים אשר כמעט כלם המה אורגים וצובעים. להיהודים לא חלק ה' בעושר כ"א למעטים, והמה סוחרים כמו כן בכד הנזכר. מתי מספר מהם המה גם בעלי חנויות, מצבם הרוחני הוא בשפל המדרגה מאד. לא יש למו כל מושג מהשכלה ודעת, ואנשים בוערים כאלה, המה גם כן פתאים המאמינים לכל דבר, ואי לזאת אין להתפלא ג"כ, אם אנחנו רואים את כל הנשים והילדים מזוינים נגד לילית וכל הכת שלה, עם קמיעות רבות הקשורות על צוארם וצדיהם. חנוך הילדים בעיינטאב הוא ברע מאד. הילדים מן ארבעים עד חמשים יושבים על הארץ עם מלמדם איש לא בינות ומהגים ומצפצפים בקריאת הפרשה, מבלי הכין מאומה את היוצא מפיחם, כי רק על טוב הקריאה עם הטעמים עיני המלמד נתונות, אבל לא להבינם בשום שכל במקרא, בהעתקת הפסוקים ללשון ערבי צח כי דבר כזה נעלם ונשגב גם מבינת המורה, ואם רבי לא וכו'.

בית התפלה הוא ישן וקטן, וצר מהכיל בקרבו את כל הבאים לשמוע אל הרנה ואל התפלה, וזה כשתי שנים החלו לבנות בית תפלה חדש וגדול אשר יכיל בקרבו את כל הבאים לתוכו, אבל קצר קצרה ידם לבצע את מלאכתם. כי הכסף אזל מכיסם, אך עתה פתחה למו "החולירע" בארם צובה, פתח תקוה כי יראו בזמן קצר את הכית על תלו ומכוננו, יען בתוך הכורחים מפני הכאלערע בארם צבא ולקחו מושכם בעיינטאב נמצא גם

האדון הנכבד "מאזעס דע־פיטשאטי. ציר אויסטריה כארס צובה, והוא לקח את דבר הבנין בידו. הוא הזיל מכיסו שמונים לירא טורקי, והשאר הדרוש עוד להבנין הוא מקבץ מן אלה אשר באו פה מעיר הנזכרה.

חמשה עשר יום נאנסתי לשבת בעיינטאב כי הקדחת כאהבתה הגדולה אלי בקרה אותי גם פה, וכעמל רב יכולתי להפרד ממנה, ומיראתי לבל תעכבני שנית, מחרתי לאחוז דרכי ללכת הלאה בדרך העולה באנדאד, ואחרי שנשכרה כל גויתי מן רכיבת ארבעה ימים רצופים על סוס, הגעתי דרך בערעדזיק הוא ארם נהרים אצל נהר פרת, מקום אשר לא נמצאו בו יהודים, ואשר בגלל זה לא התעכבתי בו כי אם לילה אחד, להעיר העתיקה הלומה בהרבה זכרונות ימי קדם, להעיר:

א ר פ א או א ו ר כ ש ד י מ .

השיבה, הרבה החונה על חלק גדול מהעיר, שיבה אשר על ידי עצובת רוחה הנשקפה מבין עיניה, עוד תתעלה ביתר שאת בהדר תפארתה, תעורר בלבנו יראת הכבוד ורעיונים שונים לאלפים ורכבות. השיבה זאת תוליכנו הרבה שנות אלפים לאחור, ותציג לפנינו את הדורות אשר התחלכו בארץ בימים ההם, כנפש וגויה כמו חיים הנמו, עד כי נוכל להתחקות על שרשי תכונתם, ולעשות לנו מושג מן מהלך נפשם.

כאשר אנחנו רואים ומתבוננים על הסלע הנורא והעצום, אשר הדרת הזקנה והחץ מוצקה על פניו, המשתרע וסובב את חצי העיר, ואשר ידי נמרד חלו בו לעשותו לבית מושב לו, ולמשכן בטוח מפריצי חיות ואדם, יכולים אנחנו לשער בנפשנו, את ההרגשות ואת התשוקות אשר סערו והמו בקרב לבו, ולהבין שמץ מעט מן הרעיונות והשערפים אשר מלאו את בתי נפשו הרחבה, משבתו זה באור כשדים, אשר לא לאורך ימים היה, יכולים אנחנו להבין ולראות, איך הגבור ציד הלזה, אהב לקשר את היופי והתפארת, עם עוז ועצמה ביחד, ואיך חפץ להשתרר על כל, ולהראות כי אין דומה לו ואין ערוך אליו. כל זה אנחנו

רואים מן החרבות ומן שני העמודים העצומים, אשר נשארו עוד לפליטה מטרף הזמן המכלה והמבלה הכל, העומדים עוד כגאון חסנם על הסלע הנורא אשר אוה נמרד למושב לו. לרגלי שני העמודים האלה, עוד מראים התושבים, את המקום אשר בו נערך הכבשן, להעלות על מוקדו את אב המון נויים, את האיש אשר בינתו הגדולה למדתהו להבדיל בין אור לחושך ולראות כי מהבל המה יחד, שקר ומעשה תעתועים אלה אלילי ופסילי הגוים, וכי רק אל אחה, המרום על כל ואשר אין לו כל דמות ודמיון, הוא היוצר והמסבב את הבריאה כלה. לרגלי העמודים הנזכרים יזיל נחל קטן את מימיו הצלולים, המלאים דגים קטנים עם גדולים לאין מספר, וכן מורגלים המה עם האדם, אשר לא יגע כמו לרעה עד כי ביד יכולים להלקח ולצבור מהם חמרים חמרים בלי רשת וחכה. אולם אוי להאיש, אם יעז לקרב אל אלה יושבי המים אם רעה בלבבו, כי הישמעאלים יעשו אותו כלה, יען הנחל הקטן הזה עם הדגים בו, קודש הנמו להם, באמרם כי מציאות הנחל הזה מן הרגע אשר בו נשלך אברהם אבינו אל כבשן האש, כי אז פתע לפתאום פרץ הנחל מבטן האדמה, והשקיע וכבה את אש הכבשן. —

העיר אור כשדים דומה בתבניתה בבתיה ברחובותיה, בשוקיה ובכלביה לכל יתר ערי הקדם, אוירה טוב כי ננים רבים, עם עצי חמד הנושאים פרי למכביר, נמצאים בה ועשירה במים הנה, בכל בתי העשירים נמצא באר המשליך מימיו למעלה, מסחרה הוא כמסחר הערים שזכרתי ראשונה, בכד צמר גפן לבן וצבוע בצבעים שונים, יושביה ערך חמשה עשר אלף נפש, המה ישמעאלים ערביים נוצרים (מעטים) ויהודים ערך מאה וחמשים בתי אבות. בין היהודים האלה ישנם רבים שבאו לרגלי מסחרם מן ארם צובה לפה, ונתישבו אחרי כן עם משפחתם אחרי בנו למו בתי אכנים טובים ויפים, והם המה האנשים הנכבדים ונשואי פנים בעיר כי נחלה שפרה עלימו, וחלקם שמן, בין האנשים האלה מצאתי אחדים, אשר אף אם באשמת ארץ מולדתם

אור הדעת לא נגה עוד עליהם, אולם איזהים ומכבדים את
ההשכלה ומכינים את תעודת האדם כאשר הוא אדם חי בדור
דעה כזה.

היהודים האחרים בעיר, המה כמעט כלם עניים, אשר בזיעת
אפיהם ומטרחק יביאו לחמם, כי המה סובבים עם מעט הסחורה
אשר להם בהערים והכפרים הקרובים והרחוקים מאור כשדים,
לימי החג המה שבים לביתם, לשמוח עם אישת חיקם ויוצאי
חלציהם. לאחדים מהם ישנם חנויות בהעיר, אולם מעטה היא
הסחורה אשר בתוכם. המשפחה היותר נכבדה בין יהודי אור
כשדים, היא משפחת „דיין“ בעלת ארבעה אחים. הכי נכבד בהם,
הוא ר' אהרן דיין, ציר ממשלת פרס והוא עשיר וירא אלקים
היושב על התורה ועל העבודה תמיד. בידי המשפחה הזאת
נמצא כתב ידש עד שלמה המלך, והנכבד ר' שלמה דיין, הנכבד
מן הארבעה אחים הנזכרים, הראה לי בסובו את מנילת הספר,
המספר יחושם, והיא העתקה לפי דברי הנזכר ממנילת ספר
הנמצאה בידי קרוביהם ר' יוסף דיין הגר בארם צובה. אולם אני
לא מצאתי כל דבר אות ועדות המקיימת ומאשרת את אמיתת
דברי המגילה; ולכן אל תשמח עוד ישראל אל גיל, כי כבר
גואליך נמצאו כי הדבר הזה עוד בערפל התפונה התולתו, ולבלי
לכחד את האמת תחת לישוני, הגני אומר אף אם ידעתי כטח
שהאחים הנזכרים המה מיוצאי חלצי דוד, ואף אם היה הזמן
אשר הוא מסכות מתהפך, ללמד את אחד מהם אלוף לראשנו,
והיה מוליכנו ביד רמה וכוזוע נטויה לארץ אבותינו, הייתי בוחר
להשאיר ולשבת כגולה, מלכת אחרי מושל בדעות קדומות
אשר כבר עבר זמנן וריחן נמר, מושל אשר כל כינתו וחכמתו
היא רק במדרש וזוהרי. —

בית תפלה גדול ורחב ידים עם חלונות רבים (דבר אשר הוא
יקר המציאות בקורדיסטאן וארם) יש ליהודים באור כשדים,
ושם לומדים גם הילדים, החנוך הוא גם כפה כרע מאד. המלמד
אשר באוב מארץ קולו, יושב כסוף עם מקל חובלים בידו,
מחזות ההים

ומכה בו את התלמידים על כל דבר קטן. מכות חדרי בטן. אם התלמיד נגן דרך משל את הפשטא כמו זקה קטן. אז אחת היא דתו של המלמד לומר את הילד במקלות על כפות רגליו וכשה הנקשרה עת למכה תוכל. כן קושרים את רגלי הנער למוט אחד. והמלמד מכה עליהם במקלו בלי חמלה. עד כי שבכה חמתו. גם כפה אינם לומדים הילדים כמעט מאומה. בלעדי קריאת הטעמים בקול שיר הערב לאוזן יהודי קרם. עת לחננה. עת כי יערה גם על אלה צאן אדם רוח החברה הנשאה "חברים כל ישראל" עת כי יוסרו בתי ספר גם לאלה האובדים בארץ נשיה הזאת. כי אלה הצאן מה חטאו !

נשי היהודים כפה. כמו בארם צובה. אינן מכסות בצעיף את פניהן. ובפה מתחילין לשאת נזמים באפיהן. דבר מוזר מאד לאיש אייראפא אשר לא נסה באלה. האשה היא כבודה בעיני בעלה. ואינו מכביד עליה עבודה. רק הנחגת הבית נתונה על שכמה. ויושב עמה יחד על השולחן בעת האוכל לא כמו בקורדיסטאן וערב אשר האשה כמו שפחה נחשבה בעיני אישה. אוכלת רק ממה שנשאר מבעלה. גם נמצאים עוד באור כשדים בבתי היהודים שלחנות וכסאות למושב. וכלי אכילה כמו כפות סכינים ומזלגות. דברים אשר אינם נמצאים במקומות אחרים בארץ המזרח. סוף דבר ! מנהגי היהודים פה המה דומים עוד מעט למנהגי אייראפא.

אחד עשר יום התעככתי באור כשדים. כי לא יכולתי למצוא אורחה ההולכת בדרך הטוביל לכבל. כי אם דרך העיר דערבעקערה. החונה לרגלי הנהר הדקל. ובעיר הזאת היינו מוכרחים אז לעמוד בקארענטענע אשר עשו שופטי העיר לסגיר על הכאלערע (אשר שררה בארם צובה) את הדרך. ולכן הלכתי בדרך ישרה. דרך ששה ימים כסוס להעיר "מארדין" הנחשבת כבר לאחת מערי קורדיסטאן. כי גם שפת העם בתוכה היא שפת קורדית. אולם בטרם בואי לספר מכל מקום ומקום אשר בו יהודי קורדיסטאן נחיתם בפרט. הנני לתת בראשונה :

השקפה כללית על יהודי קורדיסטאן.

היהודים האלה שונים המה, לא לבד מיהודי אייראפא, כי אם גם מכל שאר יהודי ארץ הקדם. שונים המה בתכונתם, במהלך נפשם, במצבם המוסרי, במנהגייהם בלבושיהם, בפאתי ראשיהם, בבתיהם, במאכלם ובמשתם; סוף דבר! בכל תהלוכותיהם המה נבדלים משאר היהודים.

מתכונתם מהלך נפשם ומצבם המוסרי והמדיני, הקורדים המה קשי עורף וחזקים בדעתם מאד. מהירי חמה מאין כמוהם, וקוראים לריב ומחלומות על לא דבר ואפס מעם וכקש יבש אשר רק בהריחו איש, יהיה לבער, ויעלה ללחבה, כן על נקלה יבער אפס גם, ויתפרץ לשלהבת־יה. כח דמיונם חזק מאד, אך לבם ריק מכל בינה, וראשם געור מכל לימוד דתי ושכלי; ואי לזאת אין מעצור לדמיונם עת כנשר יפרוש אבר לדאות במרחבי אין קץ לאמר לו: עד פה תבוא ולא תוסיף! רוח המליצה הממלאה את חדרי לבכם, תעשה את נפשם נוחה להתפעל מן היופי והנשגב אשר אנחנו רואים אחווי יד בהמבע, ועל ידי כח דמיונם העז המה נטוים מטבעם, לעוף ברעיונותיהם גבחי מרומים ולהרקיע שחקים, אף לרדת תהום רבה ולחדור במצולות נשיה ועלטה, מקום לא שזפתו עין אנוש. ברככם על כרוב דמיונם זה בראו למו בריאה חדשה, ברואים ויצורים בלתי בעלי גויה ברואים אשר רק רוח כמו, והמתחלקים לשתי כתות: אחת אשר גרסה נפשה לתאבה, לעשות אך טוב וחסד עם בני חלוף, ואחת המלאה אך נכלי רצח ושוד וחמס כל היום, והשואפים לשתות דמי אדם כמים. היצורים מכת הראשונה שמו הקורדים בשמים קנם, ולהאחרונים נתנו מקום חושך ואפלה מתחת לארץ, אין קץ ואין ספורות לאמונות השוא וההבל אשר קננו למו בלבות אלה הבווערים בעם ישראל. מאמינים המה בכל הבלי הכישוף, ברוחות ושדים, בקמיעות בלחשים והשבעות, ובכל דברי אפס ואין כמו הגוים אשר בתוכם המה יושבים. אך מעטים מיהודי קורדיסטאן היודעים להתפלל, ועוד מעטים מהם היודעים דת

ודין ישראל. בכל מקום שנבוא אצל היהודים האלה, ונבקר את בתי תפלתם בזמן התפלה, נראה אשר כמעט רק הש"ץ בעצמו מתפלל וכל המון העם יושב על הארץ יחף, מחשה ודומם ונראה כנרדם, ורק בזמן שהש"ץ חוזר את התפלה בקול רם, אז קמים הנרדמים על רגליהם, וקוראים אחריו את התפלה מלה במלה. בלכתם בדרך אינם מניחים תפילין ואינם מתפללים כלל, וגם בשבתם בביתם רובם מהם אינם מתפללים, ואך מעטים המה המבקרים את בתי התפלה בימי החול, ובכל אלה המה קנאים גדולים לאלהים, כמו שתראה במרוצת דברי.

מן הדברים האלה שאמרתי פה על אודות היהודים הגזכרים, תוכל קורא יקר, להבין ולצייר: בנפשך, גם את מצב הנוך הילדים שלחם, כעיר פרא יגדלו בלי כל לימוד דתי ומוסרי, ויהיו לאנשים גבערים מדעת ומחוקי דרך ארץ, הילדים ממרים את פה הוריהם ואינם שומעים בקולם, מקללים ומחרפים את הורתם, אשר כשפחה נחרפת נחשבת בעיני אביהם, וממנו יראו וכן יעשו להקל בכבודה, להוסיף יגון על יגונה ולספות עמל על עמלה, והאשה תכוף כאגמון ראשה, ותמה שכמה לשאת ולסבול כל אשר נטל עליה אדונה הקשה, באומץ רוח ובלב נבורה, לבלי להתאונן ולהתלונן מאומה על כל העול הנעשה לה, כחשבה בלבה, כי זה הוא מנת חלקה עלי אדמות מן היוצר הכל, ותדמה בנפשה כי אך לעמל ומכאובים היא נוצרה.

חובת האשה לבעלה בקורדיסטאן אינה נקלה היא למלאות. אין די כי עבודת והשגחת הבית והילדים (המטלאים את ידיה במלאכה כל היום) נתונה על כתפה, עוד עליה להשגיח על הצאן, הסוסים והחמורים, לטחון כרחיים של יד את החטים, ולכתוש אותם במכתשת אבן להריפות, להביא מים מן הנהר, ולחפור באדמה אחר חומר ומיט ולעשות מהם כלים מכלים ישונים, ועוד עבודת פרך כאלה רבות, עמוסות על שכמה לשחות לעפר נפשה, ולדכאות לארץ חיתה, אולם גם האנשים אינם טומנים את ידיהם בחיקם, אלה אשר אין למו חנויות או איזה

מסחור בעיר, יסככו בהכפרים הקרובים, ויסחרו את הקורדים ושבים לערב אל ביתם עם סוסים וחמורים טעונים: חטים, שעורים תבן ומספוא לבעיריהם, ירקות, קטניות ופירות ועוד דברים רבים, כי אדמת קורדיסטאן דשנה ופורה היא מאד. לחם ובשר וכל מחסורי האדם לפיו המה בזול גדול, עד כי לא יאומן כי יספר. מחיר ארבעה אקע (עשרה פפונד) קמח חטים, הוא פיאסטער אחד (10 קרייצער) ואקע אחת בשר ג"כ פיאסטער אחד, ענבים אקע אחת חמשה אנורות (פֶּארא או פֶּעניגע) וכן כל דברי מחיה המה כמעט בחנם. ולכן נוכל לכנות את מצב החומרי של יהודי קורדיסטאן, "מצב טוב" כי גם שלום לחם עם הקורדים שכניהם, ויושבים לבטח ושלוה ביניהם; ורק במקומות אחדים המה גרדפים מהם על צואריהם, ולא לה אוהבי אדם מאחינו באייראפא, אשר כלתה נפשם לראות את כל איש אשר בשם "ישראל" יכונה בתור אדם המעלה, ובמדרגה גבוה בסולם הדעת והחכמה, תשאר רק הדאגה האחת: איך להיטיב את מצב המוסרי של יהודי קורדיסטאן? וזה הוא אמנם דבר כבד מאד; כי אלה היהודים נפוצים ומפוזרים המה בין כל הרי אררט, ורק כתי אבות אחדים גרים ביחד, ואף אם יהי לאלה החברות הנכבדות בפאריז ולאנדאן, לכסף מוצא, הלא מן הנמנע הוא ליסד בתי ספר בכל מקום אשר בו דרך משל רק עשר משפחות נמצאות, ואי לזאת אין דרך אחרת לפי דעתי כי אם לצפות ולחכות עד כי יערה רוח הצוויליזאטיאן גם על אלה העמים הפראים אשר היהודים מפוזרים ביניהם, או אז יצעדו גם היהודים קדימה, וילכו לרוח העת, ואף אם יתמהמה הדבר הזה תחת ממשלת תוגרמה עוד שנים רבות, נחכה לו ולא נאמר "נואש" כי מי יודע את הנעלם והטמון תחת מסך העת? אולי יבוא יום אשר בו ירכיב הזמן אלופים נוארים על ארץ החשוכה הזאת, ותראה אור גם היא.

בגדי היהודים הנזכרים ושמלתם לעורם, היא רק כתנת ומכנסי בד עב ממראה לבן עם חגורה על הלציהם. העשירים

בהם, לזבשים עוד בגד קצר, מן צמר כבשים עם השערות בחוץ, המכסה את גויתם רק עד החזה, על ראשיהם המה נושאים מצנפת צמר ממראה אפר, עם ראש חד אשר יתראה כמנדל קטן. על המצנפת המה חותלים מטפחות רבות אחת על רעותה, עד כי ראשם עליהם ככרמל, על רגליהם היחפות המה נושאים מנעלים אדומים, ובכואם לבית התפלה או לבית המה מעמידים את המנעלים בחצר. פאתי הראש והזקן לא יגלחו היהודים לעולם, וקוצותיהם תלתלים וארוכות עד החזה. לבושי הנשים המה כמו כן רק מכנסים וכתנת ארוכה ממראה תכלת. על רגליהן היחפות תמיד תשאנה שרשרות מעשי עבות מכסף וגם מזכוכית עם פעמונים קטנים המשמיעים קול בלכתן. על אפיהן יצמידו נזמים גדולים וככדים המכסים גם את הפה, ומתראות כהכלבים אשר אדונייהם שמים חכים באפיהם ומתג בשפתיהם. על זרועותיהן הן נושאות אצעדי זכוכית ובערגשטיין וגם של כסף. —

בתייהם הקטנים הבנויים מטיט ורפיש, עם הגנות הששוחים יתראו כאחלי הצוענים ודומים להם גם בהאי נקיות השוררת בתוכם. גם הסוסים גם החמורים גם הצאן כלם בהבית פנימה ימצאו מנוח למו, ולכן גדולה הצחנח והבאשה העולה באף האיש הדורך על מפתן ביתם. כל כלי הבית המה רק כלי חרס וכדים מכדים שונים. מטה שלחן וכסא אין לראות בכל קורדיסטאן, כי על האדן המה אוכלים, יושבים ושובבים.

ארוחתם היא תמיד אחת, בחול, בשבת ובחג, ורק שני מאכלים המה יודעים לבשל. אולם אינם אוכלים שניהם בסעודה אחת. אחד הנקרא בלשונם "בורגיל" הנעשה מן הריפות חטים בלולים בשמן או שומן עם מעט בשר מלוח בתוכם, והמאכל השני הוא, הכדורים "קלעזע" הנעשים מן קמה חטים עכ. מאכלים אשר אין בהם כל מעט וריח, אולם ימתקו לחיך הקורדים ואוכלים אותם לתאות נפשם בלי כף וכלי מזלג כי אם ביד ובראש נמוי על הקערה, ומה שנשאר בתוך ידם המה שבים ומשליכים להקערה אף אם המה אוכלים אחדים ביחד. עד כי יאחו גועל

נפש להאיש הרואה את כל זה. אחרי כי אכלו האנשים לשובע, יתנו את הנשאר בקערה להנשים כי הם אינם אוכלים עמחן ביחד, כאשר כבר זכרתי, אשר האשה כמו שפחה נחרפת בעיני אישה. בארוחת הערב, ובשבת וחג גם בארוחות הבקר וצהריים, ישתו היהודים יין שרף רב, הנעשה מן צמוקים. ולא פעם אחת היתה המשקה הזה נסכה לריב ומחלומות.

אלה המה דברי על אודות יהודי קורדיסטאן בכלל. עתה אשובה למסעותי ואספר מכל מקום ומקום אשר בו יהודים נמצאים בפרט. אולם במרם אחל מלאכתי זאת, הנני לספר לפני הקורא גם מעט מן תלאות הדרך אשר איש אייראפא אנוס לסבול בארץ תלאובות כזאת, כי אולי תהיה לו איזו תועלת מהידיעה הזאת. בכל ארץ סוריא ומה גם בארם וקורדיסטאן, לא ימצא הנוסע בית מלון על כל הדרך הרע, כי יוכל לנוח מעט מעמלו. כל היום לפעמים חמשה עד שמונה עשר שעות רצופות הוא יושב על הסוס או על החמור, וקרני השמש בוערים ודוקרים את ראשו, ושורפים גם את מוח עצמותיו. לשונו לחכו דבקה, ומים אין לו להשיב את נפשו היעפה, ואף אם ימצא במקומות אחדים מעט מים, הנה המה מי בצה ורפש, המעלים צחנה ובאשה, ונועל נפש יאחו אותו להביאם אל פיו, ואחר יום עמל כזה אשר רכות שבעה לה נפשו עמל ומכאובים מן החום והצמאון כמה הוא משקיש את רעבונו? בפת לחם יבש וקשה כעץ, ולבו שמה מאד אם יש לו עוד נתח גבינה עם מעט מים שרופים. אולם את המים שרופים הוא מוכרח לשתות בהחבא כגנב, כי אלה הפראים בעלי דת מחמד, האורחים לחכרה עמו בראותם איש שותה משקה חזקה אשר דתם האולת תמנעם מלשתותה, המה נופלים עליו ככלבים, ואובים לעשות אתו כלה; ואף אם אין לפחוד ולהביט על שאונם וחמונם, צעקתם וסערתם, אולם מי הוא החפץ להיות עמחם במריבה על כל הדרך, ואם תשאלני קורא נכבד לאמר: הלא יכולים להכין צדה בעיר, בעד כל ימי הדרך, הנני אומר לך, כי לא כערי אייראפא הנה ערי הארצות

הנוכחות. לא תמצא בעיר כל דבר אשר תוכל לקחת עמך על הדרך, כי אם בשר וביצים, אולם החום הגדול השורר פה בקיץ מעלה חיש צחנה מן הבשר והביצים ואהרי אכלך מהם יום אחד אתה נאלץ להשליך את הנותר ההוצה. וגם לא בכל העירות אתה תוכל למצוא גבינה ויין שרף, ובהכפרים הרחוקים זה מזה הרבה. הנמצאים לפעמים אצל הדרך לא תמצא מאומה אשר בו תוכל להשיב את נפשך, וגם אין לאל ירך לבוא אל הכפר, כי האורחות (קאראוואנען) אינן חונות בלילה בכפר, כי אם בשדה במקום שמוצאות מים ומרעה לבעיריהן. נוסף על כל אלה התלאות, הנך סובל עוד רבות מבעל סוסך. בעיר במקום שאתה שוכר ממנו את הסוס, הוא נכנע לך מאד, מבטיחך כי על כפים ישאך, וכי יתן את נפשו תחת נפשך, אולם חיש בצאתך עמו את העיר, הוא מתהפך לאיש אחר, ותחת אשר הוא היה דרוש לשרת אותך, עוד הפרא הזה חפץ להשתרר עליך. עוד דבר אחד אשר כמשא כבד יכבד על הנוסע מאיראפא ומוכרח לסבול בארץ הזאת, והוא אם יושביה הפראים רואים איש איראפא, ומה גם ככובע על ראשו, חיש המה מחליטים אותו לרופא, וכל איש הולח וידוע מכאובות, באים ומתחננים אליו כי יתן למו צרי ומזור, ואף אם הוא נשבע בכל קודש, כי אין לו חלק ודעת בחכמת הרפואה, אינם מאמינים לו, וכן חשבוני כלם, ובתוכם גם בעל סוסי, לרופא. והמון חולים רבים עטרוני וסבוני כדבורים תמיד בכל מקום בואי כי אקה את מחלתם ביד וברוח פי, כי דבר כזה נקלה הוא, בעיני הפראים, לעשות לרופא איראפא אשר אמונתם בו חזקה ולא נקל נמלטתי תמיד מעדת חולים כאלה. ולפעמים נאנסתי לאמר לחם איזה רפואה למחלתם, האמונה הזאת שהאמינו כי כי רופא חולים הנני, היא שעמדה לי לנקום נקמה גדולה מבעל סוסי, כמו שאספר בטרועת דברי אשר מרד ועצב את חיי בכל ימי הנסיעה למרדון, ואשר החליף את הסוס שהראה לי באור כשרים על סוס חוזה בכוכבים תמיד באין לדעת את אשר למטה מתחת רגליו, ואף אם הסוס הזה

היה תם, אבל לא היה ישר, כי בכל ימי נסיעתי לא הלך בדרך הישר, יען היה שתום עינים כבלעם, ותמיד נטה מן האורח הישר, ורגליו התנגפו על הסלעים והצורים החדים, ואני הייתי מרחף בסכנה תמיד לבל אפול ואשבור מפרקתי על אבני הנגף. אמרתי כי סוסו היה תם, יען לא הראה כל תשוקה ותאוה לעשות כמעשי הסוסים האחרים אשר הרחיבו ומלאו את פיהם עת ראו עשב או צמח בשדה המסילה, וגם זכרתי שחיה חוזה בכוכבים אבל חכמתו זאת, אשר בדורנו זה לא יש לה כל אוהב ומאמין בה, לא ישרה גם בעיני, כי הוא היה מגביה את ראשו אל השמים, והיה מביט בגבהי שחקים בעינים עצומות זמן רב, ואחרי כי שבעה ופשו ממראות השמים היה משפיל את ראשו לארץ, והיה עומד וחושב על כל הדברים הנפלאים שראה כמרומים ולהתבונן בינה על הדברים העומדים ברומו של עולם, דרושה עת רבה, ולכן היה למורת רוחי, ונוסף על זה הנה על ידי חכמתו זאת, נפלתי פעם אחד לאחת הפחתים וכמעט רוצצה גלגלתי.

הרכיבתי לספר מן תלאות הדרך, למען דעת כל איש, אשר יש את נפשו לשים לדרך הזה פעמיו, את אשר לפניו, ובל ידמה בנפשו כי נוסע הוא באייראפא, כי אם ידע אשר נכוננו לו ימי חושך ועמל אין קץ בכל משך ימי נסיעתו עד באגדאד, העיר מארדין בגויה לרגלי הר גבוה ותלול מאד, לרגלי הר אחד מהררי ארט המשתרעים מן ארפא (אור כשדים) עד מוססעל (נינוח). — הבתים הצובים בתוך ההר, וכאשר ההר הולך ומתנשא תמיד, כן מתנשאים הבתים אחד מעל רעהו, עד לראש ההר, והגג השטוח של הבית מתחת, הוא לרצפה ומסדרונא לבית אשר למעלה ממנו. ועקב כי העיר על הר גבוה עומדת האויר בה טוב, ובלילה גם בקיץ שורר בה קור ורוח חרישית, המים באים לתוכה, דרך צנורות החולכים מתחת לארץ, מן בריכה גדולה העשויה אצל העיר. מספר יושביה ערך עשרת אלפים נפש, ישמעאלים, קורדים, נוצרים ערך אלף איש, ובתוכם

נמצאו בריטאנים רבים אשר נתישבו בעיר זה זמן לא כביר, ובנו למו בתי אבנים טובים ויפים. רוב בני בריטאניה אלה המה מסיתים וכבר הצליח הפצם בידם להביא ערך מאה וחמשים בתי אבות מבני ערב, בכרית הנוצרים המתנגדים. — מיהודים נמצאו במארדין רק חמש משפחות עניות. לפנים ספרו לי אלה היהודים היתה מארדין עיר ואם בישראל, ועוד לפני שנים אחדות היו גרים בה כשתי מאות משפחות. אבל כצוק העתים עליהם, ולא מצאו פה די מחית ביתם. עזבו כלם את העיר והלכו באשר הלכו לבקש טרף נפשם ונפש ביתם. בית התפלה אשר שמה ספרי תורה עוד נמצאים בו סוגר על מסגה. כי אין איש אשר יבוא לשפוך שיחו בו. כספרי להם מן החברות הנכבדות "חברים כל ישראל", "שליחי ועד הקהילות", "וישוב ארץ ישראל", צהלו פניהם ואמרו: האה! "אולי תצמיח ישועה גם לנו ע"י החברות האלה. אולם הוסיפו לדבר בעצב ואנחה "מי יראה לנו את הדרך אשר בו נלכה להפיל תהנתנו לפני הדום רגלי החברות היקרות האלה: כי יעוררו את לבם לחמלה גם עלינו האמללים והנדכאים, וכי יתנו גם לנו אדמה לעבוד ומקום למושב? אנחנו מבינים בעבודת האדמה הוסיפו אלי לדבר, יוכל מגמתנו ומטרתנו היא תמיד כי נוכל להאחו בארץ כנען ארץ אבותינו, אבל רחקה ממנו ישועה, וכל עצה נכחה ממנו, איך להחיות את נפשות ביתנו, בבואנו לארץ הקדושה. הזמן האכזר סך בסירים דרכנו לבלי נצא מן המאפליה וחשכת הצלמות הנסוכה עלינו בין העמים הפראים פה, ונטל עלינו לשבת דומם ולשאת ולסבול עוני וריש, מחסור וכפן כל הימים. עיני אנשי החברות הנכבדות, הרכו לתנות לפני במר רוחם, משוטטות בכל הארצות אשר שח פזורה ישראל במו נדחה, וכרועה נאמן היישו וימחרו להושיט יד עזר להצלעה והנדחה. לנהל עלותיה, ולקבץ טלאותיה, ורק ממנו יהודי קורדיסטאן, יסבו את עיניהם. ומדוע יגרע חלקנו גם אנו? האם לא ממקבת בור אחד עם היהודים האחרים חוצבנו? האם אין לנו חלק באלה ישראל? אני לדאבון נפשי, לא יכלתי

רק לדבר דברי נוחם על לבם, לנחמם מעצבונום ויגונם ע"י הפתח תקוה שפתחתי להם בהבטחתי להניש את דברי בקשתם לפני ראשי החברות הנזכרות. ויען אשר במשך ימי נסיעתי לא יכולתי למלאות את דברי הבטחתי, הנני עושה זאת עתה בעלי המכ"ע הנקראים גם לפני ראשי החברות י, ולכן למותר לי לפנות אל כל אחת ואחת בבקשה מיוחדת. וזה הוא דבר הבקשה בשם יהודי מארדין: כי תואלנה החברות הנכבדות לתת למו חלקת אדמה בארץ הקדושה, למען יהי לאל ידם למצוא טרף ביתם במקום אשר דברי אלהים יהיו קרובים להם, וכי יוכלו להנך את ילדיהם על פי חוקי התורה ודרך ארץ. והאמנם ראויים המה אלה האמללים בעיר מארדין כי אתם ראשי ואלופי ישראל, תמשכו קו חסדיכם עליהם, ומה גם אתה השר הנכבד מונסיפורי תחיה, אשר בנסיעתך עתה לירושלים חזקת ואמצת את עמודי החברה "יישוב ארץ ישראל" וכסף תועפות לך מכל אפסיים, למען עשות מסעד להחברה הזאת, לכל ימושו פעמיה לעולם. עליך הישר! מוטל החוב לשית עין חמלה, ולשמוע לקול האובדים בעיר מארדין להצילם ולהוציאם ממצוקותיהם, ע"י כי תתן למו גחלה בקרב אחיהם באה"ק. ועל ידי זה תציל חמש משפחות עשירים ושנים נפש, לא לבד מן הלחץ והדחק אשר הזמן האכזר לוחצם ואוכלם בכל פה, כי אם תפדה גם את נפשותן ממאסר הכערות ואי דעת הכלואות בו באשמת ארץ מולדתם החשכה. ואלה המה השמות של ראשי האכות במארדין: ר' אברהם בן יצחק. ר' סעדיה בן יעקב. השוחט עכדאלא בן משה. בנו ר' נחום. ר' עזריה בן אליהו. ואם תקובל בקשתם לרצון לפני ראשי החברות באיראפא, ויאכו להוציאם מאפלה לאורה, אזי יואילו להודיע למו זאת על ידי הקאנוול של אשכנז האדון דע פיצאמי בעיר אלעפא (ארם צובה) או על ידי הקאנוול של פרם האדון אהרן דיין בארפא (אור כשדים) או לכתוב בדרך

ישרה למארדין אל השוחט עבדאלא בן משה הנזכר, בשפת עברית ובכתב אשורית.

בחצר בית יהודי אחד במארדין, נמצאה מערה אחת אשר היהודים קוראים אותה "מערה של אליהו הנביא" הטעם לשם הזה, הוא יען לפי דברי היהודים התראה הנביא הזה, אשר לא ידע שליו מעולם ע"י עבודתו הכבדה לבוא על כל ברית מילה ולטעום מן כוס היין בשני הסדרים של פסח בכל בתי היהודים המפוזרים בכל קצוי תבל, כמה פעמים בהמערה ההיא, ובעל החצר הבטיח לי אשר הוא בעיניו ראה, בפתחו פעם אחת את פתח המערה, איך איש שיבה יושב ולומד (כטח למד בספר הזוהר או בליקוטי מהר"ן), אבל חיש כרגע נעלם מעיניו, ולא גודע לו איך הזקן ההוא בא לתוך המערה ואיך יצא ממנה, ולכן אין כל ספק שהיה זה אליהו הנביא, והיהודים האחרים מאמינים לדבריו אמונה אומן, מערות כאלה הנקראות על שם של אליהו הנביא, נמצאות בהרבה מקומות בהבתי כנסיות של יהודי קורדיסטאן, והמה מתפללים על אלה המערות ומפילים תחינתם אצלם אל הנביא בעל פה וגם בכתב, המכיל דברי זעקתם, המשליכים לתוך המערה, ואלה המערות קדושות הנה ליהודים מאד. —

ימים אחדים ישבתי במארדין לנוח מעט מעמל הדרך, ואחר כן הלכתי בדרך יום אחד להכפר נציבין. אחר חצי היום עזבנו את מארדין, ולכן הוכרחה האורחה לעמוד ולנוח בלילה אצל כפר קטן, כי נפל עלינו פחד ללכת בלילה בדרך הזה המלא חומסים ושודדים מן המישערקעסים, אשר עזבו את מקום מגוריהם הקויקאזום ביום לקחה רוסיא את ארצם, וילכו ויבואו ארצה תוגרמה, מקום אשר יש לאל ידם למצוא חית נפשם מן שוד וחמס באין מפריע. אני ישבתי לאכול את ארוחת הערב, והנה בעל סוסי החוזה בכוככים, אשר הובילני מן אור כשדים למארדין, הופיע לקראתי, אולם לא בפנים ממרים ובעינים מפיקות מבטי שוד ורצח כמו שהראני כל העת שארח לחברה עמי, כי אם נענה

ונכנע כפוף ושחוח; ויגש וישתחוה אלי, ויתחנן כי אסלה לו על רוע לבבו, זדונו ומריו, אשר עצב ומרר בהם את חיי על כל הדרך, וכי אתן לו מעט צרי לכאב ראשו האנוש מאד זה ימים אחדים. עתה אמרתי בלבי באה העת לקחת נקמתי מן פרא אדם הזה. התבוננתי עליו המיב, ומששתי את עורק ידו, ואמרתי אליו כי כאבו זה הוא נובע מן מתלעות שניו. פקדתי עליו לפתוח את פיו, ודברתי אליו: אם את השן הזה תעקר, יגז חיש ויעוף המכאוב ממך. הוא שמע בקולי ושב אל הכפר מקום מושבו לעקר את השן שהראתיו. כאשר האיר השחר את פני הקדס, ואנחנו קמנו ללכת לדרכנו שב השוכב הנזכר אלי שנית, והודיעני כי פקודתי שמרה רוחו, והשן אף אם במכאובים רבים, כבר נעקר אך כאב ראשו אנוש עוד ביתר עז ועצמה מכראשונה. "פתח פיך ואראה" דברתי אליו "אם נלקח השן כנדרש. הו! צעקתי בפתחו את פיו "הלא את השן הזה אמרתי לך להוציא, ואתה עקרת שן אחר!" אם את זה תעקר הראיתיו ביד "או אז יגוח לך ממכאובך וממחלתך, ואתה תהיה בריא אולם" השוכב הזה הלך ממני אבל וחפוי ראש אולם בהכנסתו לאמץ את רוחו להוציא גם את השן השני, ואני בטוח כי הפרא הוציא את פקודתי בדבר השן השני לפעולת אדם, כי מי לא ישמע לדברי רופא אמן כמוני? —

המקום נציבין אשר לפי הנראה מן התלמוד היה בימים קדמונים, עיר גדולה עם יהודים רבים הנה הוא עתה כפר קטן עם בתים קטנים ושפלים הבנוים מרפש ומיט, ורק ערך שישים משפחות מכני ישראל גרים בו, והמה סובבים בכפרים הסמוכים ועושים מסחר עם הקורדים. לאחדים מהם ישנם גם סוסים וחמורים אשר המה משכירים להולכי דרך או להוביל סחורה ממקום למקום. אחדים מהם המה בעלי חנויות, ורבים מהם המה רצענים, צאן וכבישים ימצאו בכל בית ובית כי המה בזול גדול, ואדוניהם חיים חיי שלווה ורעות עמהם, כי גרים עמהם בבית אחד, ולכן תשוה בנפשך קורא יקר את הנקיות השוררת בביתם.

מאכלם הוא תמיד אחד כחול, בשבת וחג, והוא מאכל "הבורגיל" או הכדורים כמו שזכרתי בהשקפה הכללית והמה אוכלים בלי קף ומזלג כי אצבעות ידיהם המה להם לכף ולמזלג ולסכין, ואוי לך איש אייראפא! אם ההכרח יאלצך לטעום ממטעמותיהם. אולם אם בעל נפש אתה תמצא תמיד איזה תואנה להנצל ממאכלם, ותבחר לאכול פת במלח עם מים, מלאכול בחכרתם כמו בהמה.

היהודים פה המה, ככל היהודים בקורדיסטאן, עמי הארץ ובורים, לומים בערפל הסכלות ומאמינים לדברי הכל ורעות רוח וקנאים גדולים לדת. לאות על דברי הנני לספר מה שקרה ימים אחדים מרם בואי לנצבין. קורדי אחד הביא לטבח יהודי, עור חזיר כי ימכור תחתיו, יען לא היו עתותיו ביד הקורדי למכור העור בעצמו, והכטיח להיהודי לשלם לו בעד מרחתו. היהודי נרצה להדבר הזה וימכור את העור. כראות היהודים את דבר הממכר הזה, רצו להחכם (איש אשר לא ידע מאומה לא בתלמוד ולא בפוסקים) ויספרו לו כי הטבח עכר את כל ישראל, במכרו עור חזיר. החכם בקנאתו הגדולה לאלהים, החריס חיש את הטבח, וגזר על השוחטים שלא ישחטו לו עוד צאן ובקר אשר מזה מחיתו ומחית נפשות ביתו נתונה וגם גזר על הטבח כי לא יעז עוד לגשת אל הקודש, אל בית התפלה עד אשר יתן כסף ענושים לירא טורקי. אולם האיש הזה הוא עני גדול, ואולי מעולם לא היה לו לירא בכיסו, בכה והתחנן לפטרהו מן העונש כסף אשר הושת עליו, והתרפס והתרצה לכל עונש אחר אשר ישימו עליו, רק כי יקחו את החרם ממנו. אבל החכם אטם אזניו משמוע לקול תחנוניו, אחדים מן העדה אשר רך לבם לחמלה על האיש הנענה ועל משפחתו, עשו פשרה בדבר כי יתן רק רבע לירא טורקי, אולם כנלל ההנחה הזאת, יקבל עליו הטבח עונש גופני, והוא ששים מלקות על כפות רגליו. האומלל הזה קבל עליו את הדין והלך ברגלים בצקות לעבוט עבוטו לשלם את הרבע לירא, ואז רק שככה חמת החכם, וקרבהו תחת כנפי השכינה.

צחוק מכאיב לב צחקתי כבואי פעם אחת לבית המדרש;
 לראות בלימוד הילדים שם. המלמד איש נבער מדעת, יושב
 על הארץ ומקל גדול בידו ותלמידיו ערך שלשים וחמשה עומרים
 אותו מסביב ומשוררים וקוראים בקול גדול המרעיש שמים וארץ.
 בהפטורה של שבת, כי היה יום ששי; והנה פתע לפתאום,
 פשט המלמד את ידו האוחזת במקל והחל להכות בו את הנער
 היושב לו מינו, שר עשרים ילדים קטנים ממנו, מכת בלתי סרה,
 כמח עקצה כנה את המלמד ובאין לו דבר לכלות חמתו בו
 שפך חרון אפו על הנער. זה הנער ראש העשרים אשר גם
 הוא חמוש במקל, בהתקצפו להענות מן המלמד חנם ובאין לאל
 ידו להשיב מכה על מכה, כלה חמתו במקלו בהנעה, שר עשרה,
 העומד תחת ידו. זה שר העשרה המוכה כמו כן על לא חמס
 בכפו, שפך חמתו על ידי זרם מהלומות אנרוף אשר המטיר על
 ראש שר החמשה וזה האחרון הכביד עוד בנקמתו בזה שחלק
 מהלומות מנה אחת אפים לחמשה הילדים כלם, וכן נתהפך
 ברגע אחד מקום השלום אשר נשמעו בו קול שיר ומנגינות
 לשדה מלחמה, ואם היה בא איש זר ברגע ההוא לבית המדרש
 היה חושב כמח כי פרצה מרידה נגד המלמד. אחרי כי נמשכה
 המחזה הזאת רגעים אחדים והמלחמה שקטה, התחילו התלמידים
 לנגן ולקרות בהפטורה עוד בקול רם יתר חזק מבראשונה עדי
 השלימו אותה כלה. בטרם פטר המלמד את התלמידים לביתם,
 קרא אותם אליו אחד אחד, ופקד על כל ילד להגביה את ידו
 ולצמד אצבעותיו ביחד, והוא הכה עליהן במקלו עד כי זב דם
 מהן, וכן עשה לכלם ילד לא נעדר. אני בהשתוממותי על
 אכזריות כזאת לראות את הילדים מוכים ומעונים על לא דבר,
 לא יכלתי עוד להתאפק ושאלתי את המלמד: מה הוא רואה
 על ככה להכות כלם בלי חמלה ובלי השך? ואם אחד חטא
 על כל הילדים יקצוף? אז ענני: "לא אדני, עתה לא חטאו
 מאומה, רק יען היום הוא יום ששי ואינם באים ללמוד עד יום
 ראשון, אני ירא אולי ישכחו את המכות שחוכו בבית מאהבם

אני משנן זה על ראשי אצבעותיהם כי האותות והתוים שהתוית עליהן יעמדו עוד עד יום ראשון. הדרוש נדרוש עוד תשובה יתר נצחת מזאת שענני המלמד? ! "אוי לך עיר!" אמרתי אליו "שמאשריך מתעים ומוריך במקל חובלים רועים את צאנם כמו בנצבין." —

היהודים הראוני את הקבר של ר' יהודה בן בתירה. וספרו לי כי ברוב הימים נשכח מקומו איהו, אך זקן אחד אמר אשר יש לו בקבלה שזה הוא הקבר, אבל אני לא מצאתי כל אות וציון המאמת דברי הזקן. מן נצבין הלכתי בדרך שני ימים וחצוי לעיר גזירה, והיא עיר קטנה הבנויה על שפת נהר החדקל ורחוקה רק עשר שעות מן המקום אשר בו נחה התיבה של נח. לפי דברת יושבי גזירה יודעים המה את המקום הזה על פי המסורה. יושביה המה ישמעאלים, קורדים וערך עשרים בתי אבות יהודים, הכורים היותר גדולים בכל ארץ קורדיסטאן. רובם המה בעלי חנויות, גם בעלי מלאכה ואחרים בעלי אדמה אשר אינם עובדים אותה בגפם כ"א על ידי שכירי יום. להבין את מצבם הרוחני והשכלי, די כי אספר רק מה ששאל אותי החכם שלחם והוא: אם אמת נכון הדבר אשר בפרוץ ריב ומלחמה בין שני עמים באיראפא, והמה נפגשים יחד על שדה קטל, כי יחכה אחד על השני כי יחל לירות בקני הרובה וכלי תותח, ואם החל האחד מוכרח השני לעמוד על עמדתו, עד שיכלה הוא את מלאכתו מלאכת המות, ואחר כן מתחיל השני לירות בכלי מלחמתו והראשון מוכרח לעמוד ולחכות עד שיכלה השני מלאכתו גם הוא? במח שמע החכם הגדול הנזכר מן המלחמה בין שנים (דועל) אשר תקרה פעמים רבות באיראפא, דבר מוזר מאד ליושבי ארץ המזרח, כי לא נשמע עוד מעולם, אשר שני אנשי קדם יעשו מלחמה פנים מול פנים בדעה צלולה, ברצון ובעדים על פי חוקי הכבוד, כי רגשי הכבוד יחסרו ליושבי המזרח מכל וכל וגם לא נשמע עוד כי יטרוף יושב הקדם את נפשו בכפו, איש המזרחי יניח על אויבו מן המארב, ויפול עליו פתאום

להורידהו דומה, ואף אם כמעט כל הערביים, הקורדים ובני ארם, המה גנבים ושודדים, בכל אלה לא נוכל לקראם גבורים ואמיצי לב, ואם ימלאו את הארץ בשוד וחמס לא בא זה מן אמיצת לבכם, רק יען כי תמיד תקוה טובה נשקפה למו להמית את אויביהם או הנוסעים בדרך, כשרם ימצאו אלה עוד את ידם ורגלם לעמוד על נפשם.

ביום ראשון של ראש השנה, השמש טרם הופיעה ואני שוכב עוד על משכבי, והנה קול המון ורעש כקול ענות מלחמה הגיע לאזני, מהרתי לקום, ורצתי הגנה (בקורדיסטאן ישנים כלם על הגנות, ובנקל יכולים ללכת מנג אל גג, רק אני לא הפצתי לישן על הגג מפני רוח הקר הנושב שם בלילה) למען דעת את הנסיכה אשר הסבה את הרעש, ואיך השתוממתי לראות איך כל היהודים הגרים בגזירה כחלק מיוחד מהעיר רצים מנג אל גג, ומכים אלה את אלה במקלות אשר בידיהם, וגם הנשים לא עמדו מנגה, כי אם לקחו חלק בהמלחמה, וכן נמשך הדבר הזה כחצי שעה, עדי באו אנשי צבא ושקטו את הריב עם ראש העב של קני רובם, בבית הכנסת בעיר גזירה נמצאה גם כן "מערה של אליהו הנביא" והיהודים מתפללים אל הנביא הזה, ומודיעים לו את דברי בקשתם וזעקתם בכתבים קטנים, אשר המה משליכים לתוך חור המערה. אולם מי יודע אם מבין הנביא הזה את לשונם וכתבם, כי בימי חייו דברו וכתבו היהודים בלשון וכתב אחר, נאנסתי להתעכב בגזירה ימים אחדים, יען אהובתי הישנה, היא מחלת הקדחת, כלתה נפשה לראותי, ותבוא לבקרני גם פה, אחרי כי התעלסתי עמה באהבים ימים אחדים, פטרתי אותה, ואני הלכתי לדרכי אל עיר זאכע, יושבי זאכע המה כמעט כלם קורדים וערך שלש מאות משפחות יהודים הנמצאים בעיר, גרים בחלק מיוחד ממנה, החכם שלהם איש זקן ובא בימים, מפורסם בקורדיסטאן לאיש גדול מאין כמוהו, ומה היא חכמתו וגדולתו? הוא מבין מעט בלימוד התלמוד והפוסקים, דבר יקר המציאות בקורדיסטאן, אולם ברוסיא ופאלען אף תלמיד צעיר

לימים המבקר את "החדר" יודע יותר הרבה ממנו בלימוד הנזכר. עד כמה גדלה ידיעת היהודים פה בדין ודת, די לדעת אשר בשבת נסעודת הבוקר אומרים את כל הקידוש של הלילה, ועל כל כוס וכוס של יין שרף שהטח שותים בתוך האכילה עושים ברכה בקול רם וכלם עונים אמן, וכמו שהטח אינם יודעים מאומה מתורה שבכתב ובעל פה, ומגששים כעור באפלה בדרכי דין ודת, כן לא יש להם כל מושג ורעיון מדעת והשכלה.

בערב יום הכפורים אחר חצי היום, ואני מתהפך בחלוי על משכבי הנה והנה כי הקדחת הארורה אשר כנראה, בחרה רק בי להציגני למטרה לה, לשלוח בי חצי שוד ורצה בלי חשך, באה גם פה לבקר אותי והנה צללו אזני לקול תופים הנדפקים ברעש וגבורה, הגרתי שארית כחי ולבשתי את כנדי ללכת החוצה, כי נכסוף נכספתי לדעת את סבת הדבר, והנה מה ראיתי? כל היהודים התקבצו ויאתיו יחד, והכי נכבד בהם הולך בתוך ונושא בשתי ידיו גר הונג גדול (גר של יום הכפורים) וכן התנועעה המחנה הזאת במחולות ותופים (והנשים אשר עמדו על הגנות ענו בקול, כקול יללת הכלבים) לכלול ביופי את מנגינת התולים הזאת עדי באו לבית הכנסת והעמידו את הגר על עמדתו, כשוך המחומה והרעש בבית הכנסת, התחילו כלם לרוץ הכיתה, ולהפשיט את כתנתם מעליהם (כמח יזכור הקורא עוד, כי כתבתי אשר כל מלבושי יהודי קורדיסטאן המה רק כתנת ומכנסי בד לבן קצרים ודקים) פלצות אחזתני בראותי את כל העדה עירום ועריה כמעט; ולבלי ראות עוד את המראה המוזרה והנתעבה הזאת, הפצתי לעזוב את ביהכנ"ס אבל פתאום שמעו אזני קול אנקה באנקת הלל, וקול שני המונה: אחת, שתים, שלש וכו', והקולות האלה באו מן הבמה, היש פלסתי לי נתיב בין ההמון הרב ועליתי הבמה, ומה נפלא היתה המראה אשר ראיתי, איש אחד עומד כפוף ונשען בשתי ידיו על עמוד מן עמודי הבמה, והשמש (אחד מבני ענק) תופש רצועה ארוכה ועבה בשתי ידיו, רצועה דומה לשוטי הסוס של הקאזאקען

ברוסיא, ומכה בה בכל כחו על גבו של הסכל העומד בפוף, ובכל מכה ומכה אשר השמש נותן להפרא, הוא צועק בקול נורא הקורע את הלב, ובכל זאת לא יעזוב את מקומו, וכן מנה לו השמש מלקות ארבעים חסר אחת, וכל גבו של האומלל היה מלא פצעים וחבורות. בעזוב זה את המקום מלא חיש אחר את מקומו ואחר זה עוד אחר, עד כי קבלו כלם עליהם את הדין הקשה לרצות בזה את פני אלהים, לפני בא יום הנורא והאיום יום הכפורים. ואלה הפתאים לא ידעו ולא יבינו, כי האכזריות לא תפיק רצון מאלהים, ואיננה במדותיו, גם כמה קורדים (מן המוסלמינים) היודעים מן המנהג ההבל הזה של היהודים באו לתוך ביהכנ"ס, והפשיטו את כתנתם מעליהם, ובקשו בשחוק את השמש כי יתן למו גם כן מלקות ארבעים, כל היום לא יכלתי עצור משחוק מן המחזה הנפלאה הזאת.

הנוך הילדים פה, הוא כמו בכל המקומות האחרים שזכרתי במאמרי זה, עברתי עוד בכמה מקומות בקורדיסטאן מרם הנעתי למוססעל, אך כלם שוים הם במנהגייהם, תהלוכותיהם, ואולתם אשר כבר הודעתי זה להקורא, ולכן אין אני מזכירם.

מוססעל או נינוה. לא רחוק מן העיר, קבלוני אנשי חיל טורקי, והובילוני למקום מבחן הבריאות אשר עשה הפאשא מיראת החולירע של ארם צובה. במקום הזה היה מוכרח כל איש הבא ממקום אחר, לעמוד חמשה עשר יום ולשלם אחר כן עוד לירא טורקי. אולם לאשרי בא ביום הרביעי לעמדי שם, רופא הקאראנטענע (דאקטאר נוצרי מאיראפא) והוא הכיר אותי מארם צובה, ולכן שלח חיש פדות לנפשי; וכן יצאתי מן המקום הנורא ההוא, אשר עוד יתר רע מבית אסורים הנחו. במקום מבחן הבריאות הנזכר, נעשו אהלים אחדים למושב אנשי החיל והאנשים הבאים מחוץ. האהלים האלה קצר קצרה ידם לחסות בצל כנפס מחום ושרב השמש הנוער כתנור, וזאת לא זאת האנשים אשר נחרצה עליהם לעמוד במקום הזה חמשה עשר יום, אנוסים עוד לסבול פה הרפת הרעב והצמאון, כי אף בכסף

רב אין להשיג כל מזון ומחיה, כי אם לחם יבש אשר אחרי תחנונים רבים ואחרי נתינת בקסים (מתנה) לאנשי הצבא המה מביאים מן העיר, ואני סבלתי עוד יתר כי לא היה לי במה לשכוב ובמה לכסות את גותי בלילה, כי אם שמלתי לעורי, יען חשבתי למשפט צדק, אחרי כי כבר עברו יתר משני חדשים מיום עזבי את ארם צובה, בטח, כן אמרתי בלבי, לא אדרש לעמוד בקאראנטענע, ולכן שלחתי את מלחתת חפצי להעיר וכן נשארתי בחוסר כל, אולם מה נואלתי בחשבי אשר יש עוד משפט צדק בארץ תוגרמה! אמרתי בראשונה כי הפאשא עשה את הקאראנטענע מיראת החולירע, אולם כאכת היה זה רק למסוה על פניו למען תהיה לאל ידו למלאות אמתחתו כסף, כי מי ישלם לירא טורקי לא שלחוהו להקאראנטענע כי אם נתנוהו לבוא חיש לעיר, צדקו דרכי ממשלת תוגרמה בכל מקומות מושבותיה.

ניגוה היא עיר רבתי עם, עומדת לרגלי נהר החדקל, ורחוקה מן ניגוה הישנה מהלך יום אחד. הקבר של יונה הנביא הוא חצי שעה וקבר של נחום הנביא שמונה שעות מן העיר. על חג השבועות נוסעים כמעט כל היהודים מן העיר לחוג את חג מתן התורה על קבר של נחום הנביא, רק ערך שלש טאות משפחות מכני ישראל נמצאות במוססעל כירת ארץ אשור, ודומים המה בכל דרכיהם ותהלוכותיהם ליהודי קורדיסטאן. בעלי תורה אינם נמצאים בהם כמעט כלל, ורק אחדים היודעים כספר, דרכי חנוך הילדים אכלות גם במוססעל, והילדים אף אם המה יושבים עם ארבעה מלמדים בבית המדרש כל היום, אינם יודעים מאומה לא במקרא ולא במשנה ולא בכל דבר דין ודת אף כי בעניני לימודים אחרים.

על אודות העיר ניגוה הישנה כבר נכתב יתר מדי, ולכן אין את נפשי להיות כמעלה גרה, וגם אין זאת מטרתי, כי רק את אחי אנכי מבקש, ואי לזאת באין לי להודיע ממוססעל נכבדות ומועילות, הגני רק להזכיר כי בחרתי לקחת דרכי מפה

לכאגדאד עם המים, יען הרכיבה על הסוסים, שברה את כל עצמותי. מפה עד כאגדאד המים בהחדקל אינם עמוקים עוד, ולכן אין הולכות עליו אניות הקיסור, כי אם הולכים ברפסודות הנעשות מעורות כבשים נפוחים הנקשרים הרבה ביחד, ועליהם גותנים קורות, וטוענים עליהן חטים או סחורה אחרת. ארבעה עשר יום הלכתי על המים, ומה שסבלתי במשך הנסיעה הזאת אין בכח עמי לתאר זאת לפניך קורא יקר, רק די כי אומר: אישר לא לבד כי הוכרחתי ארבעה עשר יום לשבת על מקום אחד, ולא יכולתי לנוע רגלי, ירד עוד ארבעה ימים רצופים גשם שוטף מן השמים עד כי כמעט מתי מן הלחות והקור בלילה, ולכן באתי חולה לעיר כאגדאד או כבל, מן העיר הזאת המפוארה מימים קדמונים, בירת הקאליפים העריצים, ולכל בהם הקאליף ארון אל ראשוד, הידוע גם לילד קטן אשר קרא את ספורי המעשיות "לילות אלף ואחד" מן העיר הזאת אדבר במאמר מיוחד ועתה הנני רק להעיר אשר אף אם בעיני הערביים העיר כאגדאד היא עיר הראשונה בתבל, עיר אשר אין ערוך לה ביפיה ותפארתה, שאונה והמונה, בכל אלה בעיני איש אייראפא, לא יש לה כל כשרון מיתר ערי הקדם, וגם דומה היא למו כתארה ובתכונתה ובכל הדברים.

כתי אבות יהודים לאלפים עם בתי כנסיות לאין מספר נמצאים בעיר. היהודים האלה כבר צעדו צעד קדימה על ידי בית הספר של "כל ישראל חברים" הנוסד ראשונה על ידי שני יהודים מאיראפא הלא המה הנכבדים האדונים איזאק לוריא והערטמאן ראזענפעלד, הראשון אשר הוא גם ראש חברת "כל ישראל חברים" כאגדאד, מתאמץ עוד גם עתה לעשות ולפעול בכל כחו לטובת בית הספר. בית הספר הזה פקה את עיני רבים מן היהודים לראות ולהבין את התועלת הגדולה אשר יש לכל איש משכיל היודע לשון והמדעים הנחוצים בזמננו זה, ולכן המה שולחים את בניהם בשמחה לשמוע בלימודים ולקחת לקח טוב בבית הספר הנזכר, והאמנם פעל בית הספר הזה הנוסד אך

משנות מספר, פעולה רבה ונכבדה מאד, כי כבר נמצאים בבאגדאד אנשים צעירים רבים היודעים בלשון צרפת ובמדעים שונים. עוד דבר טוב מצאתי ביהודי באגדאד, והוא: הסבלנות כי אף אם המה מחזיקים בנושנות בכל עוז, בכל אלה אינם רודפים ואינם שונאים את האיש אשר נכחו מחשבותיו ממחשבתם.

חברי "כל ישראל חברים" בבאגדאד, המה מעטים מאד, ורק ארבעים מספרם. אולם את אשר אחזה לי אני, אין לשים אשם נפשות יהודי באגדאד בעמידתם מרחוק להחברה הנזכרה, ולאמר כי זה נובע מחסרון הרצון הטוב לפעול לטובת הכלל, ולהעיל לבני עמם, כי אם מחסרון איש אחד אשר יבין את תכונות היהודים האלה, לקחת אותם בדברים ולהבינם כינה מנחיצת הענין ומתועלתו הגדולה לכל יהודי ארצות המזרח.

עוד דבר אחד מצאתי להעיר והוא: אף כי אמנם אין ערוך לרב טוב והאשר הצפון בכתבי הספר אשר הקימו ויסדו אנשי החברה "כל ישראל חברים" מפאריז, בכל ארץ הקדם, הנה בכל זה אינם פועלים עוד בתי ספר האלה גדולות ונעזרות כמו שתחשוב ותאמין החברה הנזכרה. ולפי דעתי הקצרה, כל עוד לא תהנה לה החברה, אנשים אחדים בעלי כינה ודעת, אנשים היודעים לפקח על צרכי הנוך הילדים; כל עוד לא תשים החברה את המשרה על שכנם אנשים אחדים כאלה, כי יתהלכו בארץ הקדם תמיד, וכי ישבו בכל מקום ומקום אשר בו בית ספר נוסד, חודש ימים וגם שנים למען יהיה לאל ידם להתכונן הטיב בעין סקוחה, על כל פעולת הלימוד ועל כל מחסורי בית הספר; כל עוד לא תעשה כדבר הזה, נכול תכול גם החברה וגם כל אוהבי אדם, ואל המטרה הנשגבה והקדושה אשר הציבה לנפשה הזכה לא תגיע.

גם בבאגדאד מצוינים המה היושבים על ידי החותם אשר שמה נבע הצרעת (שזכרתי בדברי מארס צובה) על פניהם. מחלת הקדחת מצאה לה מהלכים גם פה, ואני נפקדתי ממנה שלש פעמים במשך שני חדשים שישבתי בבאגדאד. האויר

של העיר לא טוב הנהו. בקיץ בוער השמש כתנור, ומחמתו אין נסתה, ובחורף שורר קור, והבתים אינם עשויים להגן מקור וצנה. כי לא נמצא תנור בכל העיר.

אחרי שבתי לאיתני מעט ונרפאתי מן המכות שהוכיחתי מן אהובתי הקדחת, עזבתי את באגדאד וישבתי על אנית הקיטור ללכת להעיר באססאראה או בצדה. כבר זכרתי אשר הנהר חדקל אף אם רחב הוא מאד, בכל זאת לא יעברו בו אניותו יען מימיו אינם עמוקים. אולם בבאגדאד יתגעשו מימיו מאד, והיה לנהל שוטף, וכן הולך ומתפרץ עד גורנע (שתים עשרה שעות מבצרה) ושם הוא מתאחד עם הנהר פרת, וכן הולכים ביחד עד בצרה, ושם הם משתפכים בנאונס ונופלים לתוך לשון ים הפרסי. — אני הלכתי מבאגדאד עם אנית קיטור טורקית, כי בחפזי ללכת לדרכי, לא הפצתי לחכות עוד על אנית קיטור הבריטאנית, ולכן תחת אשר הולכים תמיד עם האניה הנזכרה אחרונה בארבעה ימים מבבל לבצרה, הלכתי אני בספינה הטורקית עשרה ימים, כי לאנית הקיטור הזאת היתה קשורה עוד ספינה אחרת טעונה חטים, ובאשמת פקיד האניה אשר היה שכור תמיד נדחפו שתי הספינות זו בזו, והספינה של החטים נקבה בצדה ונתמלאה מים, ובעמל גדול צלחה בידנו להתקרב אל חוף הנהר, ועל ידי הסיבה הזאת נאנסנו לעמוד שלשה ימים על מקום אחד. פקיד האניה, אשר אחריות הספינה עליו וביראתו לבל יענש קשה, צוה למשנחו לכתוב כתב בשפת טורקי כי לא ימצא כל עון בו כאסון האניה כי אם אך מקרה היה, וקבץ חתומים מנכבדי הנוסעים להעיד כי כנים דבריו ולטהר בזה את השרץ, וביען כי הייתי איש מערבי (היחודי על הספינה) אשר עדותו כבדה במשקל. שאל גם אותי לתת את חותמי בין החתומים האחרים, אך אני שבתי ריקס פניו.

על הספינה הזאת נסע גם נסיך ערבי עם שלש נשיו ושפחותיהן, אחת מנשיו אשר לא ידעה מלאכה אחרת כי אם לאכול כל היום, לא יכלה מלט משא בטנה, ובאין רופא על

האניה בא הנסיך אלי ויתחנן כי אתן צרי לאשתו אני אשר תמיד הובלתי מלח אנגליה (ביטטער זאלץ) כמלתחת הפצי, נתתי לו מן המלח הזה והמלח עשה פעולתו. מן העת ההיא הביא לי הנסיך מדי יום ביום מאבאק טורקי ודברים אחרים לבלות את העת בנעימים.

בגורנע מתחילים יערי התמרים להופיע בהדר תפארתם על שתי גדות הנהר. אולם עד המקום הזה אין לראות משני עברי הנחל כי אם אנמון ובצה וחזירי יער לאין מספר. פקיד האניה ירה עליהם מן הספינה בקני רובה פעמים רבות אבל החטיא המטרה תמיד. לפי מסורת הערביים גורנע הוא העדן גן אלקים, מקום בו ראשון אדם נולד. ודבריהם לא על תהו נוסדו, כי לפי שנראה מן הכתוב כבראשית על אודות הגן עדן והנחרות פרת וחרקל, אין מקום אחר בתבל אשר יהיו מתאימים דברי המקרא כמו על המקום גורנע. ויען עמדנו ארבע שעות בגורנע, לא יכולתי עצור ברוחי לבלי לראות בתפארת המקום המפואר הזה, והלכתי ביחד עם חרש המכונה של האניה, היודע כל תוצאות ומבואות של היער הגדול המשתרע אצל חוף הנהר, ומורה דרכי זה הראני בתוך היער פנימה, עצים גדולים אשר יעלו לשמים שיאם; עצים אשר הדרת הזקנה והחן מכסה את כל פניהם, ועומדים ומגיעים את שרעפיהם ומתראים כמדברים, וכמו חפצים המה לשפוך את מר לבבם לפני העוברים, על כי גלה כבודם הדרם ותפארתם שהיו למו בימי קדם, בצל דליות העצים האלה (אמר אלי חרש המכונה) ישב אדם עם חוה אשתו בפעם האחרונה מרם גרשהו אלהים מעדן גנו, והאמנם נחמד אף נעים המקום הזה למושב ואין ערוך אליו ביפיו, וגפשי עגמה להפריד מהמקום הנחמד הזה.

העיר בצרה רחוקה היא שעה אחת מן הנהר, ותעלה קטנה נמשכה מן הנהר לתוך העיר, והולכים בסירת דוגה עד העיר. בבצרה מפוזרים המה הכתים אחד הנה ואחד הנה, ומראה עצבון שפוך על פני כל העיר.

מסחור העקרי של העיר הוא בתמרים הנשלחים לכל התכל, וגם בתבואה עושים יושבי בצרה מסחור גדול. יהודים אך מעטים נמצאים בכצרה, ערך מאה בתי אבות. מעמד המוסרי הוא כמו מעמד כל יהודי סוריא וערב. לכצרה באים אניות רבות והרוב אניות בריטאנית המה. גם אנית הקיסור המובילה את הפאסט בכל שבוע לארץ הודו היא בריטאנית, ובאניה כזאת הלכתי גם אני לבאמביא.

על הדרך מבאגדאד לכצרה אצל חוף הנהר, נמצא הקבר של עזרא הסופר, הערביים והתוגרמים כעברם את מקום הקבר כורעים על ברכיהם ומתפללים תפלה קצרה. כהכית הבנוי על הקבר יושב יהודי זקן מרוסיא יום ולילה ולומד כהזהר ושכר עבודתו ישלם לו מיהודי באגדאד. גם בכצרה שורת קדחת נוראה שמונה חדשים רצופים כמו בעיר אלעקסאנדרעטטא.

המרגלית המזרחית

(Die Perle des Orients.)

אין די מלים בפי תושבי ארצות סוריא, ארם וערב — איראק אראביען — לספר מן הגדולות והנפלאות אשר תכיל בתוכה העיר מכלול-יופי, המרגלית המזרחית באגדאד, אשר לשמה ולזכרה תאות נפש כל איש מאסלעם, והנוסע המערבי — איי ראפאער — אשר לא ראה עוד בתפארת העיר, ידמה בנפשו כי הוא הולך ונוסע לעדן גן אלהים וישלה את נפשו במשאות שוא ומדוחים, כי ישביע נפשו על אחת שבע על החסירו אותה מכל טוב בכל הדרך הרב המלא עמל ויגיעה, מעקשים ומכשולים, שודדים ורוצחים ויקוה כי שם יהיה לאל ידו למצוא תענוגי בשר ונפש כאות לבו. אולם מה גדלה שגיאתו בתתו אמן לדברי הערביים בעלי הדמיון, ואיך ישתומם ויתפלא בכואו לתוך העיר פנימה לראות כי לא ישונה היא העיר באגדאד מכל העירות

האחרות בארצות הקדם וכי אין לה כל יתרון עליהן. הנוסע אשר ראה את ארצות הקדם, הוא יודע כי כל אלה הערים הנה בלי כל חמדה לאנשי המערב, וכאשר יזכור עוד כי העיר באגדאד נתונה היא בידי תוגרמה, אשר כל תהלוכותיה הפוכות וסדרי צלמות בכל ממשלתה, או אז על נקלה יצייר כנפשו את תמונתה ותכונתה. העיר הזאת אשר מדבר סביב לה, ואין לה כל דרך סלולה ביבשה*) שמרה את שיבת תבניתה המזרחית עד היום הזה ורק מושגים קלים לה מן הקולטור המערבית.

איש אייראפא אשר אין לו מכירים בבאגדאד לא ימצא אף מנוח אשר ייטב לה, כי לא נמצאים בהעיר בתי מלון ומרוח אשר ימלאו ספקו וצרכו. גם דברים אחרים השווים לראות ולדעת, אינם נמצאים בה, כי הדברים העתיקים וזכרונות ימי קדם המה במסבי העיר — אומגעגענד — מגדל בבל הוא כשמונה עשר שעות מבאגדאד קרוב אצל העיר חילא. אולם כמעט לא נשאר ממנו עוד מאומה כי אם לבנים גדולים ומרובעים אשר מרוב זקנה ומן קרני השמש הנוערים על פניהם תמיד נתכסו כמו במרצפת זכוכית. רוב בתי עיר חילא נבנו מחרבות המגדל ומחרבות היכל נמרד, הנמצא כמו כן במסבי העיר חילא. העיר באגדאד הזאת איננה באגדאד העתיקה של הכאליף אַרְרוּן־אַל־רֶאשִׁיד כי היא נחרבה כמה פעמים ותמיד נבנתה במרחק שעות אחדות ממקומה הראשון. הדבר השווה לראות וביחוד לאיש המערב, הוא השוק הגדול — באַזָּר — אשר אדבר אודותיו ברחבה במרוצת דברי.

באותות תמהון על פניו יעמוד הגר הדורך בפעם הראשונה על מפתן שער באגדאד, ויתפלא לראות את הרחובות והשוקים הצרים אשר כנחשים עקלתון יסבו בלכתם ואך בעמל גדול

(*) בכל ארץ סוריא, ארם וערב — איראק אראביען — אינם נמצאים דרכים סלולות כי תחיה היכולת ביד איש ללכת בעגלת רחומה לסוסים. הנסיעה במקום למקום העשה רק ברכיבה על סוסים, ימא — מוולטחוערע גמלים וחמורים.

יצליח חפצו בידו לפלס לו נתיב בתוך המכובה — ולאבירינטה — הגדולה הזאת ולפנות מקום למובילי המים המטהרים בלכתם עם חמוריהם המעונים בנודות מים. נוסף על כל אלה הנה השוקים חלקלקים — שלִיפֶּרִיג — ואי נקיים וענני אבק המעורים את העינים, שוררים בהם תמיד ונדרשים להעובר בהם רגלי הצבי, ואם לא מפנק מנער הוא אך אז לא יחוש את הרגשות האי־נעימות המתעוררות בלב איש המערבי בצעדו ברחובות באגדאד.

האנשים המובילים את המים כנאדות גדולים על חמוריהם, המה כמו צרעת ממארת להעיר. לא לבד כי להם הצדקה לחלק מהלומות לכל הנפגשים בהם עוד יוכלו להביא במשפט את האיש אשר דחפוהו והפילו אותו לארץ, על כי סגר עליהם כרנע את הדרך. רק בפגישתם את נשי הערביים אז ידם על התחתונה. יפחפיה ערבית לא תחמוד לצון, כי אם נדחפה מחמור טוביל המים, אז לא על החמור יעלה הגורל כי אם על אדונו, יען נפשה יודעת עד מאד את תכונת אלה הפראים אשר בצדיה המה נוגחים ודוחפים. ובאשר יקרה מקרה כזה היא שולפת מנעלה מעל רגלה ובו תחק על לוח קדקדו של מוביל המים את כל חוקי הכבוד אשר המצוה על האנשים לשמור בחברתם עם הנשים, ואלה החוקים ישארו חקוקים בכתב אדום על קדקדו לאורך ימים.

גם להכלבים בבאגדאד זכיות מיוחדות וחוקי אזרחים. הגר העובר על פני בית המועצה והמשפט — מעדשלים־האָף — ורואה בחצרו המון זקנים מכובדים, היושבים על ארבע רגליהם במנוחה והשקט, יכול לחשוב כי המה זקני המועצה, או למצער אזרחי העיר אשר בעת האספה גם להם הצדק לחזות דעתם, אולם לא כן הוא, המה רק אזרחי הרחובות ואין כל צדק להם להגיד דעתם כדבר גדול. ובאמת אין גם כל חפץ ותשוקה להם להתערב בעניני הממשלה והעיר, כי יודעים המה את הפאליטיק המורקית וכל סדריה הפנימיים והמה יודעים כי אך רוחם הוא

השולט באופני ממשלת תוגרמה, וכי אלה האופנים יסבו בלכתם אך לפי דעתם ורצונם. הן אמנם גם אלה בעלי ארבע הרגלים קוראים עצרה בכל בוקר — אצל המטכחים — וכל אחד צועק בקול גדול: "קבלו דעתי!" אבל עניני הויכוחים האלה המה לא פאליטיק ולא דברים הנוגעים לעיר, כי אם דברים אשר אין כל רעה עצורה בהם. כאשר תסגר האספה — אצל הקצב — אז תלך כל כתה וכתה לרחוב המיוחדת אך לה ואין לאחרת חלק בה. ובכל תוקף ועוז היא שומרת את צדקותיה וזכויותיה בה. ואזי להעז נפש מכתה אחרת המרהיב לבוא לרחוב אשר אין לו צדקת הישיבה בה. כי בעלי כת רחב הזאת נופלים עליו בחימה שפוכה מאין כמוה וממלאים את כל גופו בפצעים וחבורות. ועקב כי בעלי ארבע הרגלים בבאגדאד כמו כן בני מזרח הנם, ולכן גם תהלכות נפשיהם ומדותיהם המה כאלה של המזרחים בעלי ישיבת הרגלים. גם המה עצלים ובלי רגשות — פהלעג-מאטיש אונד גלייכנילטיג — הכלב המזרחי שוכב בשוק שאנן ובושח ואיננו פונה לכל הנעשה סביבו ולא ינוע ממקומו אף אם להקת רוכבים יבואו עליו ואם הוא בא על ידי זה בקרבת פרסות הסוסים יתר מאשר ינעם לו. ירים קול יללה. אך בכל זאת הוא כמו במסמרים נטוע ואת מקומו לא יעזוב.

שוקי באגדאד ילכו דרך עקלקלות בין שני טורי חומה אשר אין הלונות למו וחשך משחור תארים, וכמו בפנים זועפים המה מכימים על העובר בין שורותיהם. איש אייראפא לא ימצא בהרחובות האלה את תמונת החיים השונים עם פניהם השמחים כאשר הסכין לראות בארצו. כי יליד ארץ הקדם יזהר לכל יחדרו מכמי זרים לתוך ביתו וידעו מתהלכותיו פנימה, וביחוד אל בית הנשים ולכן הוא דבר יקר המציאות לראות בבית איש מאסלעם הלונות פתוחים לצד הרחוב. ועל כן יראו לנו אלה השוקים והרחובות של ערי הקדם כמו עזובות ושממות אשר כל רוח חיים אין כמו.

ההפך מן אלה השוקים, השוים כלם בתמונתם, הוא השוק

הגדול — באזאר — פה. הוא ישתרע על פני חלק גדול מהעיר, ורחובות רבות רחבות וישרות נמצאות בו, והנה כלן מקורות — איבערדאָכט — ומכוסות במחצלות תמרים אשר על ידי זה יעצרו קרני השמש הבווערים בקיץ כתנור, מלחדור לתוך הרחובות, וגם למחסה ולמסתר מן הרוח הקר הנושב בחורף. השוק הזה הוא לב העיר והעורק הגדול של חיי המדינה; כל תמונות החיים השונים והנפלאים תתגוללנה כבספר לפני עיני הבוחן והוא יכול לשים עין חקירה במעללי איש הקדם ולהתחקות על מדותיו ותשוקותיו. פה בחשוק הזה יצא כל אחד לצוד ציד ולרדוף אחר איזה דבר, רק לא אחר ההצלחה, כי הערבי לא ירהיב כנפשו עוז להעמיד לו מטרה נשגבה, הוא רודף אחר איזה דבר אשר בו ישקיט את רעבונו, אחר פתותי לחם, וגם אלה לא על נקלה ישיג, כי זה שנות מספר יוקר גדול ורעב שורר בארץ. השוק הגדול הזה הוא דומה לחיה גדולה רבת הרגלים ועבת הבטן, אשר כל דמה סובב הולך אל הלב, ואם אמנם גם הרחובות החיצוניות של השוק תשואות מלאות, אולם נגד מרכז השוק אשר בו כל החיים כשאון מים כבירים ישאון, יראו כשאנגים ושקמים.

בשוקים החיצונים של הכאזאר נמצאים כל הדברים השווים לנפש רעבה ואיננה רעבה, כמו לחם, בשר חי וצלי, אבטיחי מים ואבטיחים מתוקים, תמרים, רמונים, ענבים ועוד דברים רבים כמו אלה, כל חנוני ישיר תהלת סחורתו, אשר לפי דבריו אין ערוך לה, עד כי יחר גרונו בקראו וכל המרבה בשירים ותשבחות הוא גם הקודם במכירה.

באלה השוקים נמצאים גם כתי מרוח הערביים, אשר בחדר אשר בו יבשלו שם גם יאכלו, פה אנחנו רואים סירות ודודים רבים עומדים על האח ומשמיעים קול, כל איש אשר יבקש המערנים האלה ירים את מכסה הדודים וישים עין בוחנת על המאכלים ויבחור לו כטוב בעיניו, מחיר המאכלים לא רב הוא אך עשרים אנורות (סארא) — ערך חמשה קרייצער — ובתאות

נפש ובחמדה גדולה ירחיבו הערכים פיהם להביא את האוכל בקרבם, וישיבו עד מהרה את הקערות נקיות ומוהירות. בקרבת בתי אכל האלה, נמצאים גם בתי אכל הולכי על שנים, הלא המה אנשים הנושאים ראשי כנשים צלויים במספר רב על לוח נחשת גדול ואין די אומר ודברים בפי הנושאים לספר בתהלות ותפארת הראשים האלה, הן אמנם נתח טוב כראש כבש רב במהירו בעשר אנורות מְנָה אחת קמניות או ירקות בבית המרזח, אבל איך יקום הערבי נגד התאווה הנעלה הזאת לאכול ראש כשב? לתאווה הזאת יבקשו בל רואיהם מהסוחר עד הנושא סבל — האמאל — ואם אין לו כסף די מחיר ראש הכבש הוא מבקש ומוצא רעים אשר יחד יתנו את הכסף וישיבו* אותו לראש ראשי הכבשים ומטרתם הנשאה הושגה, וכנשרים ועורבים הממהרים למלאות פיהם מן פנה, כן המה במהירות נפלאה כולעים בפיהם כל חלק טוב וברגעים אחדים לא ישאר ממנו רק גל של עצמות.

גם רוב בתי־הקאפע הקרובים זה לזה נמצאים בהשוקים האלה, משני עברי הרחוב נמשכים שני טורים ארוכים מספסלים גבוהים ועליהם יושבים אלה אשר ראשם עליהם ככרמל מן הטורבאן הגדול ומחזה נפלא תחזה העין בהתכוננה אל אנשי הקדם, המתראים כנרדמים וחולמים, עם הנארגילעה או המשיבוך בפיהם, אלה אנודות האנשים ואחוזות המרעים עם לבושיהם השונים המעירים תמהון וצחוק על שפתי האירופי, ויד צייר אמן תמצא לעשות גדולות בציירה את התמונות השונות האלה על הגליון בששר.

משרתי בתי־הקאפע חרוצים כמלאכתם אבל לא ישימו לב אל טהרת בגדיהם, והמה רצים ושבים ככרקים בין שני טורי

---

* הערביים והתוגרמים אינם נותנים את הדבר הנדרש מהם ליד, כי אם משליבים אותו להאיש, ומי שאיננו יודע מנהגם הנשחת הזה, יחשוב שהמה עושים זאת מהערר כבודם להאיש המתארח בחברתם, אבל באמת הוא מנהגם כן ואינם חושבים כל רעה בזה.

הספסלים האלה. והם המה גם המשתררים על שני היסודות היותר גוראים, על יסוד המים והאש וקוראים בקול גדול ולא יסוף: מייע! מייע! נאחא! נאחא! — מים ואש — וביען כי ידי מושלי האש האלה מלאות עבודה תמיד להשיק אש בגלומי-עלי-מרורים — ציגאררען — של מבקרי בתי-הקאפע, ובעת שהמה משרתים את האחד המה כבר קרואים להשני וכאשר יסבו ראשם, כיאות למשרתים נאמנים למען יהיה לאל ידם למצוא את האיש אשר יקראם, הנה יקרה לפעמים אשר המשרת תחת להביא במלקחיו את הרצפה להציגאררע הנה הוא מביא את המלקחים לחוסם הערכי הארוך לפעמים יתר מדי, והערבי נותן לו את תורתו בעד החסד הזה בדברים היוצאים מן הלב כמו: "חאנזיר! — חזיר!" — כאַפֿיר! — כופר — קאזיל קורד! — אכול רוש ולענה — ולפעמים הוא מראה לו את אותות תורתו גם ביד וברגל.

גם מנקי מנעלים רבים ימצאו אצל בתי הקאפע. ויען כי גדולה ההתחרות במלאכה הזאת, על כן יתאמץ כל אחד מהם להשיג מספר רב בפעם אחת, אולם על ידי זה יבא לפעמים במבוכה גדולה ויחליף את הזוגות. לפעמים הוא משיב שני מנעלים מן רגל ימין או שנים מן רגל שמאל.

כלי בית הקאפע פנימה המה כמו בן רק אלה הספסלים הגבוהים ובלעדם אין דבר, כי איש המזרחי איננו דורש בבתי ההמון אחרי כלי בית ודברים המשיבים נפש. די לו כי בו ימצא מקום אשר יוכל לשבת ולשים רגליו תחת ירכו. הקאפֿע המר והחמוץ ינתן, מעשרה עד עשרים וחמש מפות, לפי ערך כבוד האיש, בכוסות קטנות כאלה אשר הילדים משחקים בהם, ועקב כי לא רבה השתיה, לכן מריקים האנשים את הכוסות עד מהרה,

(* רק מאַסלעם אחד לשני יכול בקצפו להשתמש במלת הרפה הזאת, אבל אוי להאיש הבלתי מאַסלעם אם תמלט מפיו המלה הזאת להרף בה את המאסלעם, כי כלה יעשה עמרו. אני הייתי פעם אחת בסכנה גדולה עד מאד על ידי המלה הזאת.

ונער אחד, ההולך תמיד אחר שר המשקים יקבלם וינקה אותם בחתיכת צמר גפן. אולם לפי הנראה יקר הצמר גפן ולא כל בעלי בתי הקאפע יכולים להוציא הוצאה רבה כזאת ולכן מצאו תחבולה ועצה נכונה והיא לשכור נער אחד אשר בשכר קטן ילקק בלשונו את הכוסות עד כי תהיינה נקיות*).

הבו קוראים יקרים, נלכה כמעט רגע אל מרכז שוק הגדול. איך נפלא הוא המחזה פה! איש את אחיו ידחוק וכארבה ירעשו האנשים, ישוקו ויחמו וישימו כמרקחה את כל השוק. תמונות מתמונות שונות יוצאות מאליהן ונצבות חיים לעינינו, וכשבאו כן תלכנה עד מהרה אולם בצבעים אחרים, וכן במהירות נפלאה מתחלפות המחזות על במת החיים האלה.

פה אנחנו רואים ערבי אחד עם התולה על התולה על ראשו — בעמורבאנט — הנושא בידו מטפחות צבועות ומתאמץ בכל כחו לפלס לו נתיב בין ההמון הרב, וקורא בקול גדול: "שלשים פארא, שלשים פארא!" ושם נראה תוגר זקן, אשר ישיר שיר תפארת בגד בלוי למען מצוא קונים עליו. פה עינינו רואות עלם צעיר לימים המספר בדברים המעוררים את הלב בשבחי מסרקי עץ — האלצקאממע — אשר לו ומושך אליו יספיות ערביות רבות וצעפיהן על פניהן, ובגלל המישה פארא הן משחיתות עם העלם זמן רב את דבריהן הנעימים, אולם לא מרוע לב וקמצנות, כי אם למען תמצא בידן להתבונן אל יפי פניו, ושם תשורינה עינינו איש שיבה המוכר ממתקים — האלוא — וכל ילדי הרחובות מסבים אותו כדבורים, גם המוכר מים עם כדו הגדול וכוסות נחושת אשר הוא מכה אחת על רעותה תמיד למען ישמע קולו בלכתו וימשך אליו את עיני הצמאים, גם הוא לא יחסר פה.

המחזה המעיר צחוק הוא האיש אשר נוכל לכנות אותו: "מכונה מעלת עשן חיה" כי הוא טעון משא לעיפה בכלי מקמרות (* איננו מפרזי על הסדה לא ברבר הקאפּע ולא ברבר נקיון הכוסות כי אם חמה בדברים כהויתם).

כמו המשיבוק וההוקע*) רוב המקטרות תקועות בהגורו הרחב. הנותרים הוא תופש בידו הימנית, ובידו השמאלית הוא תופש בשרשרת ברזל מזרק מלא גחלי רתמים להצית אש בהמקטרות. בשמחת לכב שולחים ההנוגים, העצורים כל היום בהחנות, את ידיהם אחרי מעלה עשן האלה, ואף אם הנארגילעה יקר להם מריה המקטרות הנזכרות אך אין עתותם בידם וגם אין די מרחב מקום החנות לשאוף אחר ענג הנארגילעה.

כאשר נחרור עוד פנימה בהשוק הגדול, נבא לרחוב אחד המסוגר משלשת עבריו והמלא חנויות** רבות קרובות אשה אל רעותה. ברחוב הזה נצבים לפנינו כל כלי המדה ודברי משכיות אשר אחריהם נמשכים לכות נשי המזרח בעבותות אהבה עזה ועצומה ולא תמצאנה מנוחה ולא תשקוטנה במכונין אם לא נתמלאה משאלת לבן זאת. אנחנו מוצאים פה אדרות נשים מרוקמות בחוטי זהב וכסף, ארגמן ותכלת; מטפחות משי, מכסות סֶמָה מעשי רוקם וחושב; מכסות רצפות הבית מלאכת ידי הפרסים — פערזישע טעפיכע —; מראות הצובאות — שפיענעל — גדולות וקטנות; ערשי ברזל גדולות ורחבות, תיבות ארץ הודו הנמועות במסמרים ירוקים והנעשים לקבל

(* הוקע הוא מין נארגילעה אך איננו מורכב — קאמפליצירט — כהנארגילעה. אדמה כי הקורא היקר יודע מה הוא נארגילעה.

** אל יחשוב הקורא, כי החנויות בבאגדאד המה כהחנויות בארצות אירפא עם דלתות וחלונות. חנויות באגדאד וכן כמעט כל חנויות ערי הקדם, המה רק חורים גדולים ועמוקים הנעשים בתוך כותל חומה עבה, אשר שם יושב החנוני עם רגליו תחת חלק הגוף, אשר לא שמן תורק שמו, עמוק ברוב סרעפיו בקרבנו. במה הוא הושב מהשבות ומתאמץ לעשות לו ציור נאמן מן היופי של הששים בתולות המהכות בואו בערן גן אלהים, המקום אשר כל המאמינים בהנביא האמת הוא מאהאָטמער, יבואו אחרי מותם איש לא נעדר. מקום מנוחת הנפשות של בעלי האיסלאם, מלא הוא בידוע, מפה אל פה בנערות מנערות שונות ככות נשי אחשורוש, או ככות הסולמאן והקעדווע, וכל מאמין בהנביא יכול לבחור לו ששים יפהפיות כאות גפשו וחשקו. ישמעאלים מאושרים! יפה היא העת העתידה לכם!

בתוכן את כנדי הכלה ועדיה; בתי רגלים ומנעלי אשה אדומים וירוקים עם חוטמים ארוכים ועקומים כחוטם הדיה; גם עדי עדים כמו החים, נזמים שבעות ואצעדות ופעמוני רגלים, כל אלה הסגולות ומשכיות חמדה נמצאות כלן ביחד ברחוב הזאת, ועל כן גם נשים רבות ממלאות אותה תמיד, והן עומדות סתבוננות ומתפלאות, משיחות אשה לרעותה ומתייעצות, שואלות את המחיר מהחנוני ונושאות ונותנות הרבה עד כי יאות להן הסוחר, וקול ענות שמחה יתפרץ מקרב לבן, אולם גם אנחות תתפרצנה לפעמים מקרב לבן וביחוד מקרב לב הכלה היפה אשר תיבה ההודית יקרה ואין לה לבסוף מוצא.

אני נתתי פעמים רבות לנשי באגדאד את התואר: "יפה" אולם אין את נפשי להיות ערב בדבר כי כל נשי באגדאד המכסות בצעיף עלטה את פניהן, כי תארן ומראיהן כמראה מלאך אלהים. האשה היפה באמת תמצא תואנה תמיד, וביחוד עת היא רואה אשר מכטי איש אייראפא נתונים עליה לתקן איזה דבר בצעיפה, ובין כה וכה היא גם מרימה אותו מעט ואז שעת הכושר היא להתפלא על יפיה. והאשה המקשה ערפה לבלוי הרים רדידה מעל פניה אף כחוט השערה היא גם איננה יפה ואין לנו לקצוף עליה על כי תחבוש פניה במסמן!

גם חנויות הגלבים ימצאו בהבאזאר הגדול. הגלב המזרחי איננו חרוץ במלאכתו כהגלב המערבי. כרבע שעה ימרח בורית על לחיי האישה, וכאשר כלה את מלאכתו זאת, הוא מעביר את התער, ואף אם הוא נזהר להעבירו לאט לאט, ככל זאת יודעו עקבותיו על ידי נשפי דם על כל הפנים, ואם יצעק האישה מרוב כאב, יענה הגלב "קיסמעטו" והיא גזרה קדומה, וכן נגזר מן השמים (לפי דעת הגלב) כי יבאו היסורים האלה על האישה המגלה זקנו והוא מוכרח לקבלם באהבה. צפרני הגלב המה ארוכים מאד, כי דרושים לו צפרנים ארוכים לגרר בהם את ראשי אלה אשר הוא רוחץ אחר גלוח השערות; בארצות המזרח ירחצו הראש אחר הגלוח במים חמים, כן ימצאו גלבים אשר אין

חנייות להם, והם עושים את מלאכתם תחת מכסה השמים
בפנות הרחובות בשכר קל, אך רק על בשר דלת העם הם
מעבירים את התער.

מחזה נפלא הוא לראות בכאנדאד את ההמון הגדול החונג
את יום המילה. הישמעאלים אינם מולים את בשר ערלת בניהם
ביום השמיני ללידה, כי אם בהעת שישרה בעיניהם. הילדים
הנמלים המה לרוב בני שש ושבע וגם עשר שנים, וביחוד אלה
של דלת העם, אשר אין ידם משגת לכבד את היום הגדול הזה
כהוד ותפארת במשתה ושמחה כיאות, ולכן הם טחכים עד כי
אחד מגדולי ועשירי העיר ימול את בנו, כי המצוה היא על כל
עשיר למול גם את בני העניים ביחד עם בנו. בן עשיר הנמול
ילבוש מחלצות ועדי עדים, וכן בני העניים. בן העשיר רוכב
על סוס יקר על כר מרוקם בכסף וזהב מעשה חושב, ואחריו
בני העניים כמו בן על סוסים יקרים בכל הוד והדר; וכל זאת
נתון להם מהעשיר, ואחריהם ימשכו אדם רב לאלפים עם
חצוצרות ותופים בידיהם והמה מריעים ומנגנים, קופצים ודולגים
ורוקדים כשעירים עד כי תבקע הארץ לקולם. המחנה הגדולה
הזאת תלך ותסע מן בית העשיר דרך רוב רחובות קריה עד
בית תפלת הישמעאלים, אשר שם יבואו הילדים בכרית המילה,
ומשם תשוב המחנה בקול המון ותרועת שמחה אל בית העשיר,
אשר יעשה משתה גדול לאבות הילדים וככלות המשתה הוא
מחלק מנות וחליפות בנדים להילדים ויפטרם לביתם. לרוב המה
המוהלים יהודים.

כן נפלא הוא המחזה לראות את ההמון הרב המוביל את
החתן היהודי לחפה בבית הכלה. מחנה כזאת אנחנו יכולים
לפגוש רק בראשית הלילה ולא ביום. כל האנשים העוברים
את החתן נושאים נרות ואבוקות בידיהם והמנצחים ככלי שיר
לפניהם. המחנה הזאת תתעצר בכל רגע בדרכה על ידי אנשים
(הרוב מאהאמאדנים ועניים) המביאים כנשים חיים ומניחים אותם
בדרך לרגלי החתן והוא מוכרח לעבור ולדרוך עליהם, והאנשים

ההמה קוראים "קרבן"! פני החתן לא יפיקו רצון ושמחה עת ידרוך על ראשי הצאן, כי המנהג הוא לתת להעניים כעד כל קרבן בעשליק אחד (ערך חצי פלארין).

כהמאהמדינים כן גם הנוצרים הארמענים מנהג אחד להם, אשר אחר ליל החפה תוכל הכלה לבית החתן בכלי שיר וזמרה, וכל הדברים הנתונים לה מבית אביה ינשאו מנושאי סבל גלוי לכל למען יראה כל איש את תפארת הדברים ההמה ויתפלא. נשי הנוצרים הארמענים מכסות כמו כן בצעיף את פניהן בלכתן ברחובות קריה, אך לא בביתן אף אם אנשים זרים באים להבית, והן יושבות יחד את האנשים להתעלם בנעימים בחברתם. והן מבקרות כמו כן את בית תפלת הנוצרים אשר בהעיר.

בקיץ ישנים כל יושבי באגדאד על הגנות, כי רוח צה ונעים יושב שם כל הלילה וישיב נפש אלה אשר סבלו כל היום את חום השמש הכוער כתנור ובהבתים פנימה שורר חום גדול, והיתושים הרבים העומדים כעמוד הענן מעל לראש כל איש, ומוצצים את דמו, אינם מניחים לו לישן שם. שמים סהורים ונקי מכל ענן ועב, כוכבים מזהירים כספורים, כאשר נראה בכבל לא נוכל לראות באייראפא לעולם, אולם כמו שהלילות נעימים וערבים הם בקיץ, כן למשא כבד מנשוא המה הימים, ומה גם ימי הקיץ האחרונים. החום בימים האלה גדול הנהו עוד מחום ארץ הודו, והרוח הנושב הדומה כשלחכת-יה כמעט יסוה הוא להרוח בארץ אפאגאניסטאן, השורף כל חיים בחמתו. ובכל זאת יתרון אחד לבאגדאד מארץ הודו ואפאגאניסטאן, והוא כי בבאגדאד לא קרה עוד שימות איש מדקירת קרני השמש — זאננענשטיך — תחת אשר בארצות הנזכרות מתים אנשים רכים בכל יום מקרני השמש, וביחוד אנשי המערב אשר לא נסו כאלה, וכן לא יועו תמיד יושבי באגדאד כמו יושבי המדינות הנזכרות.

גם בבאגדאד שורר קור בחורף משנים עד שלשה חדשים, אך לא חזק הנהו כמו באייראפא. תנור להחם את הבית לא

לא ימצא בהעיר, רק מזרק גדול אשר בו יציתו אש בנחלי עצים ואת המזרק הזה חמה יעמידו באמצע הכית ופורשים מרבדים סביבו ואליו ישבו בני הכית ומכלים עתותם בהעשנת הנארגילעה או המשיבוקי. העניים אשר אין להם מזרק נחלים יתורו להם מקום כהרחוב אשר בו יופיע השמש ומתחממים בחמתו. כבר מלתי אמורה אשר בעיני הערבי אין עיר בתכל העולה על באגדאד. אחד מגדולי סוחרי הערביים בהעיר אשר הלך בדבר מסחרו לארצות המערב וראה גם בתפארת העיר פאריז בירת הצרפתים, אמר אלי כי יש יתרון רב להעיר באגדאד מהעיר פאריז, יען גם בה לא מצא כדי מים בכתי המחראות כמו שמיצאו בכל בית הכסא בבאגדאד (איש המזרחי איננו משתמש בנייר כי אם במים, וכן נוכל לראות בכל כקר ובקר את הערביים עם כד מים בידיהם רצים מחוץ למחנה.)

העיר באגדאד עומדת לרגלי הנהר החרקל וגשר, אשר יכול להפתח עת הספינות עוברות, מקשר את שני חלקי העיר ביחד. אך החלק השני אשר לצד ארץ פרס הוא קמץ ותושביו חמה כמעט כלם פרסים, קנאים לדת אשר אין כמוהם בתכל. רבים מהם חמה בעלי בתי קאפעע וכן מוכרים רבים מהם טהעע חם ברחובות קרוה, אך לא ימכרו לאיש מדת אחרת. כחלק העיר הזה לא יגור אף יהודי אחד, והרבנים גזרו בחרם על כל איש יהודי לבל יעבור בשבת ויו"ט את הנשר מיראתם לבל יעשה שם דבר אשר לא כדת. בעבר הזה נבנתה מסילת ברזל כי תוכלנה עגלות סוסים גדולות לרוץ במהירות, עד הכפר קדמות הרחוק כשלשה רבע שעה מהעיר. המסילה הזאת היא אחת מהתקנות אשר תקן מידהאד פאשא.

בלילה תראה באגדאד כמקום קבר או שאיהי. חשך בכל הרחובות העזובות ושומטות מאין אדם, ורק הכלבים הנושאים קול יללה תמיד רק אלה עזי הנפש המושלים באפלה בממשלה בלתי טונבלה. נוכל לפגוש על כל צעד. גם את השומרים השוכנים אצל פתחי הבתים — וישנים, לשמחת הגנבים, גם

אותם נוכל לראות ולשמוע איך המה מתעטשים ומזוררים
וקוראים מלב עמוק: "אללללה! אללללה!"
לא טוב לאיש ללכת בלילה לבדו ברחובות קריה, כי מלאה
היא שודדים, גנבים, וחרשי משחית שונים, וכמעט לא יעבור
לילה אשר לא יקרה איזה רצח או גניבה.

ומה יעשו אנשי בית המשפט? — ישאלו הקוראים.
האנשים האלה המה עושים את המוטל עליהם וממלאים
חובתם, המה מתיגעים בכל עוז — לקחת כמו כן חלק בבזיה.
כל משך ימי שבתי בבאגדאד גרתי בבית מיוחד עם שני
רקחים יהודים מארץ רומאניען, אשר עבדו בצבא התוגרמים,
ושני אנשי חיל היו להם לשרתם, והמה לוו אותנו תמיד בלכתנו
בלילה ברחובות העיר מפחד השודדים עלינו. בלילה אחד בשעה
העשירית כאשר שבנו לביתנו דרך שוק צר מאד, הוגד לנו כי
כרבע שעה מקודם הומת בהמקום הזה איש בריטאני חדש
מכונות, הוא הלך עם משרתו לביתו והנה פתע פתאום נפל
עליו ערבי וידקור בו סכינו. למחרת נודע הדבר כי הרוצח היה
משרת של הערבי העשיר היותר גדול בעיר, והמשרת היה שכור
מאדונוי להמית את הבריטני, יען הוא לקח לו לאשה את אחת
מבנות הנוצרים אשר היתה בראשונה אהובת הערבי העשיר.
הן אמנם צלח בידי ציר הבריטני אחרי עמל רב להביא בכלא
את הערבי הזה, אך לא לאורך ימים באה ברזל נפשו כי הכסף
יענה את הכל, על הציר הבריטני יגונו חמישים אנשי חיל מחיל
הדוד, ואנית קיטור בריטנית עומדת תמיד על החדקל להיות
מוכנה להציר עת ימצא חספן בה. מלבד הציר הבריטני ימצא
בהעיר גם ציר צרפתי, ובטרם עזבתי את באגדאד בא גם ציר
רוסיא לשבת בהעיר.

על הנוגע להחשכלה וכשרון המעשה בבאגדאד כבר רמזתי
בדברים קצרים, ואין לי רק להוסיף ולאמר: אשר יען כי רחוקה
היא עיר באגדאד מארצות אייראפא מאד, ומאשר כי סגורה
ומסוגרת היא מכל עבריה במדברי חול וכל דרכים סלולות אין

לה, מן הנמנע הוא להמסחור להרים כנף בה ולהנביא אבר למעלה ראש. דרך רב מאד הוא לתוצאות איירפא ללכת עדי תגיענה בכלה. הגה מוכרחות ללכת דרך תעלת זועץ, וכמעט כל לשון ים הפרסי וחלק גדול מנהר הדקל, ונסיעה כזאת תמשך ערך שני חדשים. הובלת הסחורה דרך היבשה עם ארחות ערביים — קארואוואנען — לא תדרוש זמן רב כזה, אבל מן העת אשר הממשלה הראתה לדעת כי קצר קצרה ידה לצאת בנשק לקראת גדודי השודדים המתרבים בכל יום ואורכים על כל הדרכים, מן העת ההיא ראו ונוכחו הסוחרים, כי אין טוב להם כי אם להביא ולשלוח את סחורתם דרך המים. גם לא רבות ונכבדות הנמו תוצאות אדמת איראק אראביען כי תוכלנה להפיח רוח חיים חדשים בעצמות המסחור היבשות. עבודת האדמה תשבות ותשב בטל על ידי חוק המעשר אשר צוה הקארואן, כי מאספי המעשר, המה אנשים השוכרים מן הממשלה במכסת כסף ידוע את המס הזה ואלה בנפשם הרחבה לא ידעו שכעה וקוראים תמיד: "הב! הב!" ופקידי ושומרי הממשלה הנתונים להם לעזרה באסיפת המעשר, המה רעים וחטאים מהם, והמה מבארים את חוק המעשר ואומרים כי אמיתת מובנו הוא, שישאר חלק עשירי בידי האכרים, ולפי זה אין להתפלא אם אין את נפש הערביים לעבוד בזיעת אפם בעד האַסמאַנלים — התוגרמים — שנואי נפשם מעולם.

כגן עדן היו ארצות ערב ארם וסוריא לפנים, ועל נקלה הוא להשיבן לקדמותן ותפארתן הראשון, כי אדמתן פוריה, דשנה ושמנה מאד ולא דרושה מלאכה כבדה ועבודת סרך להוציא לחם מן האדמה, עליהן רק לצאת וללכת בעקבות ארצות המערב או אז יראו אור וְרִנָּה והצלה יעמוד להן עד מהרה, אבל אי סדרי ממשלת תוגרמה המה לשמן בדרך לכל דבר טוב ומועיל לכל יצא אל הפעל.

עתה עלי לדבר עוד דברים אחדים ממצב הגשמי והרוחני של אחינו בבבל. מצבם הגשמי בדרך כלל איננו כרע, רבים

מהם המה חנונים, ובשבת רוב חנויות שוק הגדול — באזאר — סגורים על מסגריהם, והשוק נראה כמתאבל; אלה אשר אין ידם משנת לפתוח להם חנות, סובכים עם סחורה בעיר, ומחיתם נתונה. רבים שולחים ידיהם בכל דבר והמה סוחרים גדולים ועשירים עצומים ואם נמצאים גם עניים רבים בתוכם, אולם באיזה מקום חדלו האכזרנים מקרב הארץ? גם אינם יכולים יהודי באגדאד להתאונן כי עיני הממשלה לדעה במו, כי כמוהם כהנוצרים וכהמאסלעמם שווי הזכויות להם, ואם אמנם המון עם האיסלאם שונא אותו בתכלית שנאה, הנה לא גדלה שנאתו להם משנאתו להנוצרים וקצר קצרו ידיו לעשות רעה גם ליהודים גם להנוצרים. במצבם הרוחני צעד הדור החדש קדימה לרוח העת בצעדי ענק, על ידי בית ספר חברת "חברים כל ישראל" אשר פתחה את עיני העצומות והראתה אור חדש ונעים, אולם דור הישן אף אם יש גם לו מעלה ומדה נכבדה מאד, והיא מדת הסבלנות — טאלעראנץ — אשר רוב אחינו ברוסיא ופולין אינם יכולים להתפאר בה, הנה הוא בכל זאת עומד בשפל מדרגת הדעת ובאפלה כעור ממשש. אמונות שוא רבות תקועות בקרב לבו ואין לשרשן ממנו, אור הקבלה יאיר על כל דרכיו, והזהר מזהיר כל מחשבו. אולם לא לבד בלכות היהודים נטועים שרשי ראש ולענה האלה, על לבות המאסלעמם והנוצרים שתולים אישכלות מררות מאמונות נשחתות והבלי שוא עוד במספר גדול מאלה של היהודים, ולכל בהם בלכות נשי בכל, כנשי יהודים נוצרים ומאסלעמם אין קץ לאמונות רוח ואפס התקועות בהם עמוק עמוק.

רבני או חכמי עיר באגדאד, המה אנשים אשר כבר עבר עליהם כלה, ומעולם לא ראו את פני ההשכלה. למען תהיה היכולת בידי הקורא לצייר לו תמונה קטנה מטפסלות אדירי הזהר האלה, הנני לספר לו מהתקנות הגדולות אשר תקנו בשבתי כבכל ימים אחדים לפני יום הכפורים, קול קורא יצא בכל בתי התפלות, כי איש או אישה אשר אין ידם משנת לקנות כפרות

לכל אחד ואחד, יכולים לקנות רק תרנגול אחד בגלל כל הזכרים ותרנגלת אחת בעד כל הנקבות, ומי שאינן ידו משנת גם לזאת, יכול לסבב שלש פעמים מטבע אחת סביב ראשו ויאמר: זאת כפרתי וכו'. התקון השני אשר תקן החכם הגדול רבי חיים יוסף, הוא לאמר ברה"ש ויוהכ"פ את הפסוק: "לעולם ה' דברך נצב בשמים" שתיים עשר פעמים, כטח הוא כנגד שנים עשר שבטי"ה, או כנגד תשעה ירחי לידה ושלשה אבות, או כנגד עשר ספירות או עשר מכות עם שלשת ימי אפילה, ואף אם ביחד שלשה עשר הנמו, אולם פורתא לא דק כידוע.

בליל שמחת תורה בקרתי כמה בתי תפלות לראות את מנחגי יהודי באנדאד. כלילה הזה המה מוציאים את כל ספרי התורה ומעמידים אותם טור אחד ארוך אצל כותל מזרחי וספר אחד מונח על הכמה. אולם מה מוזר היה המראה אשר התראה לעיני בבית תפילה אחד. עם רב עמד על הכמה, ואיש צעיר לימים עמד בתוך, אחוריו פונים אל ספר התורה, ושרר לפני העדה חרוזים בלשון ערבי המלאים לצון והתול, וככלותו חרוז אחד מלאה כל העדה שחוק פיה ומחאה בכפיה ככל כחה עד כי נרעשו כל בתי נפשי. אני עמדתי מחריש משתאה לדעת אם הנני בין השמחים אלי גיל החתונה בארץ רוססיא ושומע מהתלות הברחן, או אם אני יושב בבית המשחק ושומע שירי הקופלעטס. אחדים מן היהודים הראו באופן אחד את שמחת לכבם על השלמת התורה, המה חטפו איש אחד מביניהם והרכיבו אותו על כתפי איש אחר, ומשכו בחזקה את הרוכב והמורכב במעגלה סביב הכמה כמה פעמים, ואין קץ היתה לשמחת העליונים האלה.

יהודי בכל חושבים את כתיבת ספר התורה למצוה העולה על כל המצות, ולכן כל אחד יחגור שארית כחו לזכות להמצוה הזאת, ואם הוא מת וחפצו זה לא עלה בידו, אז אשתו האלמנה, חוגרת כח ועוז להוציא הדבר הזה לפעולת אדם ולהעמיד לו כזה ציון לנפשו, אני ראיתי בכאנדאד אשה אלמנה זקנה

הסוכבת על הפתחים, ופורשת כפיה אל פת לחם, והיא גם היא זכתה להביא מכספה ספר אחד לבית הכנסת. אני העזתי פני לשאול את אלה היהודים: אם באמת ובתמים המה חושבים לחפיק רצון מאלהים בזה שהמה מרבים לכתוב חוקי התורה על עורות כבשים ועזים, ואם המה לא היו מיטיבים לעשות לכתוב את החקים האלה וכיחוד את החוק: «ואהבת לרעך כמוך» — אולם לא לפי הבנת התלמוד ברור לו מיתה יפה — על לוח לבנם? התורה לא תשתכח מישראל אף אם יהיו נמצאים רק שנים או שלשה ספרים בבית תפלה אחד, ומה לכם לעשרים ושלשים ספרים במקום אחד, האם לא היתה המצוה גדולה וקדושה יתר אם הייתם מפזרים את הכסף הרב על בגנין בית חולים, ועל החזקת רופא אומן, למען ימצאו מקלט ותרופה גם החולים העניים אשר קצרה ידם להביא רופא אל ביתם, ולבלי ימותו לשחת בלי חמלה ועזרה? והאומנם לא חרפה גדולה היא מאוד כי בעיר כמו בבל, אשר מספר היהודים בה עולה לאלפים ולרבבות* (ורבים מהם עשירים גדולים, לא ימצא בית חולים! באיראפה אף בעירות הממוצעות אשר אך יהודים מעטים גרים בהן, ימצאו בתי חולים ורופאים המשימים עיניהם על חולי העניים, האם לא תכסה כלימה פניכם נגד אחיכם באיראפה! עליכם אדירי הזהב ואילי הכסף ועליכם רבני וחכמי ככל החוב מוטל לחתאחד ולהתקשר יחד ולהוציא דבר קדוש כזה עד מהרה לפעולת אדם, כי קול דמי אחיכם העניים צועקים אליכם מן האדמה, ימה תעשו באחרית הימים אם דמם מידכם

(* מן המותר להוסיף פה את הערכה המורגלת: יוסף הי עליהם כהנה וכהנה, כי גם בלי ברכתי זאת המה פרים ורבים כדגים, יען ילדה בת ייא שנה כבר נתונה לאיש, ואם היא הגיעה לשלישום כבר נכדיה משתעשעים על ברכיה. עת לחננה גם על אלה הנערות הקטנות אשר עדן לא בכרו, המובלות לחופה לרוב עם אנשים גדלי הקומה אשר לא תגיענה אף לקרסוליהם, והשושנה עוד לא פרהה וכעבור לילה והיא כמסוס גוסס, נפשה גם בשרה נבלו.

ידרש? האם תענו אז לאלהים: לא היו עתותנו בידנו לדאוג על אודות דברים גופנים, אנחנו דאגנו בעד נפשות אחינו ותקנה גדולה עשינו לצעוק באזניך שתיים עשר פעמים את הפסוק: לעולם ה' דברך נצב בשמים.

שני חייטים זקנים לימים מארץ אויסטריא ימצאו בהעיר, האחד הוא יהודי והשני נוצרי והמה גרים בה כחמישים שנה. אהבה גדולה כאהבת דוד ויהונתן מקשרת אותם ושנים המה כמעט גם בתכונתם, במהלך נפשם וברעיוניהם. המה נוהים אחרי ארצות המערב בכלל ואחר ארץ מולדתם בפרט, ועקב כי הזקנה שמה בסדר רגלם ואין תקוה למו להגאל מבאגדד בדרך הטבע, שמו מפלט למו לדרך הגם ויחלו לדרוש ולחקור בספר דניאל את אשר יקרה באחרית הימים ולחשוב קיצין, וכפי חשבונם אשר הראו לי היה מוכרח המשיח לבוא בשנת 1882. ובצפיתם צפו להגאל אז עם הכלל מן העיר בארץ הכבול, והמה הפליאו עצתם אלי לבל אלך עתה לאייראפא לסבול מאין הפונות מעמל הדרך הרע, כי אם לחכות עוד שנה אחת ואז כעב נעוף כלנו יחד בלי כל עמל ויגיעה; אך לדאבון לבבי לא יכלתי לשמוע לעצתם כי נחוץ הייתי לדרכי. שנת 1882 כבר עברה ועקבות המשיח לא נודעו עוד, אך איך נוכל לשים אשם נפש החייטים. הלא גם החוקר הגדול הכריטאני Newton חקר ודרש בסוף ימי חייו בספר דניאל למצוא את קץ הפלאות ולא עלה בידו.

בכל ראשי חדשים הולכים היהודים להתפלל על קבר של יהושע כהן גדול הקרוב אצל העיר ואשר בנו עליו זה מחדש בית רחב ידים, כל המבקרים את הקבר סובבים אותו שלש פעמים ומעיתורים נשיקותיהם עליו ואחר כן המה קוראים ממגילה את פרק ג' מן זכריה וככלות הקריאה והתפילה המה יושבים אגודות אגודות ומחזקים את לבם במים שרופים ובמאכלים קלים. היהודים גם הנוצרים, ובמסתרים גם המאסלעים, שותים יין שרף למכביר. על דבר הקבר הנזכר הנני בספק אם הוא קבר

של יהושע כהן גדול כי לא נמצא בשום מקום אשר הוא בא
בכלה ומת שם.

זה כשתי שנים אשר החברה "שליחי יעד הקהילות" בלאנדאן
שלחה מורה אחד את האדון מארריס קאהן ללמד שפת בריטאנית
לילדי בית הספר בבאנדאד, ואיך שמח לבי אשר האיש הנכבד
הזה לא אל קוצים זרע זרע למודיו, כי כבר הכו שרש כלבות
הילדים ועשו פדי למעלה ראש. כי קסם על שפתיו להמשיך
אחריו את לב תלמידיו, וגם דרכו ללמוד (מעטהאדע) היא טובה
ישרה ונכונה מאד והילדים פוערים פיהם לדבריו כאל גשם
מלקוש ובמה תשמחנה החברות בלאנדאן ופאריז לשמוע כי
הימיכו לעשות לשלח מורה נבון וחכם כזה. פה אני מוצא מקום
להזכיר לטובה גם את מפעלות הטובות והנכבדות של האדון
צאמעאח מורה בית ספר חברים כל ישראל כארם צובא כי הוא
בזמן הקצר אשר הוא עומד לראש להבית הזה, עשה גדולות
ונצורות, ונפח רוח חיים חדשים בכל לימודי ועניני בית הספר,
והתלמידים הולכים קדימה תמיד.

מסע על נהר פרת.

זה כעשרים ושתים שנה אשר חברה בריטאנית יסדה אניות
קיטור קטנות לרוץ ולשוב על נהר הדקל החולך בין באססאראה
ובאנדאד, ממשלת התוגר אשר עינה צרה בחברה הבריטאנית
אשר צברה כחול כסף כפעולתה זאת, הקימה כמו כן ספינות
קיטור אחדות על הנהר הזה, אולם הקורא יבין מאליו כי צר
כח התוגרמים להתחרות עם הבריטאנים אדירי המסחור מעולם.
ותחת אשר החברה הבריטאנית כפרחת העלתה נצה, אניותיה
התחדשו חדשים לבקרים, וכח ועוז בירן לקבל בתוכן סחורה
רבה ואנשים רבים ולהביאם למחוז הפצם בזמן קצר ומונבל,
הנה אניות התוגרמים כגמדים נגד ענקים הנמו, ולאט לאט כצל
כנמותו תתהלכנה ואין סדר ומשמר להן לא כהליכתן ולא
כבואן. בדרך המים הזאת הולכת עתה כל סחורה הכאה מארצות

אייראפה ומגמת פניה בבלה, בירת איראק אראביען, וכן כל תוצאות הארץ הזאת תלכנה לאייראפה בדרך הנהר הזה, המתאחד אצל הכפר גורנע*) — שנים עשר שעות מבאססאראה — עם הנהר פרת ואחוזי יד המה הולכים ונופלים לתוך לשון ים הפרסי, אשר לרגליה העיר באססאראה עומדת. יש עוד דרך מים אחרת הקרובה הרבה לאייראפה מדרך החדקל ולשון ים הפרסי והוא הנהר פרת הלופת ארחות דרכו כעשרים שעות מעיר באגדאד וכמרחק הזה גם מארם צובה — אלעפפא — ומעיר הזאת לאלעקסאנדרעטמא, החונה לרגלי ים התכון, הוא רק דרך שלשה ימים ביבשה. אולם באשמת ממשלת המירקיה אשר איגנה פונה לטובת העם והמדינה, הנה עתה לא יצלה הנהר הזה לכל מעבר ספינה, ורק שני חדשים בשנה בסוף החורף, אז הנשמים הרבים עושים את הנהר פרת לנחל שוטף המלא על כל גדותיו ואז אנית קיטור קטנה תעצור כח להרים נסה על הנהר וללכת מסאקלאוויע, תחנה הבכלית — עשרים שעות מבאגדאד כנזכר — למעסקענע תחנת ארם צובא — הרחוקה כמו כן עשרים שעות מהעיר הזאת — ולשוב.

העת הדרושה להספינה ללכת מסאקלאוויע למעסקענע, היא משנים עשר עד חמשה עשר יום, כי היא הולכת נגד זרם המים ובלילה תנוח ותעמוד מיראתה לכל תשבר על אחד מגלי הלבנים אשר הערביים הערימו ובנו משני העברים עד לב הנהר להמשיך המים אל שדותיהם**). לשוב ממעסקענע לסאקלאוויע

*) על המקום הזה יאמרו הערביים כי הוא העדן גן אלהים, המקום בו ראשון אדם נולד. יראה הקורא את מאמרי „מסע מים אל ים“.

** אכרי הערביים, היושבים משני עברי נהר החדקל וכן אלה היושבים בין „גורנע“ ועיר „היטי“ על גדות הנהר פרת משקים את שדותיהם וזניהם באופן כזה: המה מבקשים בנדות הנהר מקום אשר כותליו המה גבוהים — ואם המקום הזה רחוק הוא משדותיהם המה בונים בידיהם כמו כותל — וחופרים לרגליו הפירה עמוקה המכילה בתוכה מים רבים. למעלה על גדות הנהר המה מעבירים שתי קורות רחוקה אשה מרעותה כשלוש או ארבע

דרושה להספינה עת קצרה מן שלשה עד חמשה ימים כי אז היא הולכת עם זרם המים, אולם מקרה יקר המציאות הוא כי תגיע הספינה למחוז הפצה בזמן קצר הזה, מהמעמים שיראה הקורא במרוצת דברי. כאשר תבוא העת הנכונה ללכת באניה אל נהר פרת, תשלח הממשלה אניה קטנה מכאנדאד לגורגע ומשם היא הולכת על הנהר פרת חמשה עשר יום עדי תגיע אל סאקלאוויע הקרובה לכאנדאד כנוזר.

אני אחרי התעכבתי ירחים אחדים בכאנדאד קצה נפשי בהעיר הזאת וגמרתי אומר ללכת לאיראפה. אולם ללכת דרך היבשה והמדבר המלאה שודדים וחומסים ולשבת חודש ימים על גב הסוס, מאנה נפשי, כי כבר לפני שנים אחדות שבעתי נדודים ומכאובים רבים על הדרך הזאת, ולכן שמחתי מאד לשמוע כי בשנה הזאת תלך אני קישור על הנהר פרת ושני חדשים קודם זמן המורגל, יען בשנה הזאת מהרו הגשמים לבוא.

אמות, והמה נאחזות בעץ אחד המונח בין שתיהן וסובב על שני ציריו בחורי הקורות כאופני הבארות באיראפה. על העץ הזה קשורים בחבלים ארוכים שתי נאדות וגם ארבע העולים ויורדים תמיד על ידו משיבת השור או הסוס ונשפכים לתוך הצנור העומד על ראש הכותל והצנור הזה שולח את המים לתעלות הקטנות הנחפרות בכל השדה והגן. אולם מן העיר הימ עד העיר הגדולה אנאה כצאו הערביים תחבולה להביא מים לשרותיהם כלי עזרת יד אדם ובחמה. המה עשו על גדות הנהר אופנים גדולים כאופני בתי-המחינה באיראפה, על אלה האופנים קשורים סירי חרס רבים קרובים אחד אל השני והאופנים האלה מתגוללים תמיד מן זרם המים בלי עזרת כל יד אדם וסירי החרס מתמלאים מאליהם ומשתפכים להצנור הקרוב אצל האופן ומהצנור המה הולכים לתעלות השדה וכן מתמלאים ומשתפכים סירי החרס תמיד, ויום ולילה לא ישבותו. אולם להוציא המשבת המים לפעולת אדם מוכרחים הערביים לבנות כותל גבוה עד לב הנהר, ועל ידי זה נתמלא בסנו עם גלי לבנים העוצרים בעד האניות ומפריעים אותן בנסיעתן. כאשר מידהאד הפחה המספאר היה נציב איראקאראביען, אסר אסר על הערביים לבנות כמו רמים את אופניהם, וגם נקה את הנהר, ושם חוק ולא יעבור, אשר פעם אחת בחודש תלך ספינה אחת מסאקלאוויע למעסקענע להוביל את הפאספו, אולם כאשר הוסר מידהאד הפחה טפקודתו נתבטלו כל התקונים הטובים שתקן והאניות חדלו מלכת.

אולם בעצלתים ובכבדות הוציאו התוגרמים את הדבר הזה לפעולת אדם. כי לא היה להם כל חפץ לשלח את אניתם על הנהר פרת, יען כי בשנה העברה נשברה אניה אחת בלכתה על הנהר הזה. ואם הבריטאנים לא הודיעו להממשלה כי ברצונם לשלח אניה אחת אם היא תחדול מעשות זה, או אז היו מוצאים התוגרמים תואנות מתואנות שונות לבלי לשלח כל אניה, אבל לבלי תת מקום שכר להבריטאנים נאכפו הפעם לעשות זאת נגד חפצם ורצונם.

כאשר שלמתי בבאגראד בעד מקימי על הספינה, אמר אלי ראש כל רבי החובלים איזמאאיל עפֿעֿענדי בלשון ענגליש: "הארזן יתענג מאד בהנסיעה הזאת, כי כל הארץ משני עברי הנחל היא כגן עדן עתה, והספינה תעוף כחץ מקשת יען המים נאו עד מאד" וכן הזהיר אותי למהר ללכת לסאקלאוויע, כי בעוד שני ימים והספינה תלך לדרכה, אולם אני בידעי מראש את התוגרמים אשר כזחלי עפר המה בכל מעשיהם ופעולותיהם לא אצתי לדרכי, ורק אחרי שלשה ימים מעתראיתי את איזמאאיל עפֿעֿענדי, ויום אחד בטרם יצאה האורחה הגדולה ההולכת כמו כן בהספינה לארם צובא, מן העיר, עזבתי את באגראד כחברת איש יהודי מנכבדי העיר, אשר הלך עם אשתו ושתי ילדות קטנות ללכת צרפתה, ובחברת שלשה אנשי צבא אשר לקחנו כי יהיו לנו למשמר מן השודדים. אנחנו מהרנו לבוא אל הספינה יום אחד טרם הנוסעים האחרים למען מצוא בה מקום טוב כחפץ לבבנו. בשעה העשירית כבוקר [עשירי לחודש מאָרץ שנת 1881] עזבנו את העיר, חבר־מסעי ישב עם אשתו וילדיו על סוס אחד בשתי ערשות התלויות משני צדי הסוס, כאשר רפה היום לערוב מצאנו אוהלים אחדים מן הנוסעים בערר ושם עמדנו לנוח כלילה. מובילי הסוסים ואנשי הצבא משכו בחבל ארוך עגול סביבנו, כהעגול שהיו עושים בעלי קבלה המעשית להשביע את הרוחות והשדים, וקשרו את הסוסים להחבל הזה מבחוץ להמעגלה. אחר כן הדליקו אש והגדילו את המדורה וישבו סביב האש

לבלות את העת בספורים נוראים אשר כמסמרים תעמדנה מהם
שערות בשר איש הערביים. אחד מן הספורים הוא המקרה
הנורא מן בת המלך הנקראת פֶּאָרְכָא אשר לא היתה כמוה
ליופי בכל הארץ. עם הרוח האיום רעבתניאל, הכולע שנים
עשר אלף נפשות אי־מאמינים — בכל פתחון פה. יליד שחת
הזה אהב את פֶּאָרְכָא באהבה בלי מצרים, ועל כן נגב אותה
מבית אביה והובילה ביד חזקה למדבר שממה הרחק מנפש אדם.
שם בנה לה ארמון זכוכית עם כל משכיות חמדה והתעלס עמה
באהבים כאות נפשו הרחבה. פעם אחת כאשר הלך רעבתניאל,
כדרכו ללכת בכל יום, להשקים רעבונו בנפשות אדם, בא תועה
בישימון צעיר לימים בקרבת ארמון הזכוכית. בת המלך אשר
ישבה אז על פתח הבית לשאוף רוח ראתה אותו מרחוק, ויען
כי העלם הזה היה אדמוני עם יפה עינים, נקשרה נפשה אליו
בראיה הראשונה, ונמשכה אחריו בעבותות אהבה עזה עד מאד.
היא מהרה להביא אותו הביתה, סעדה את לבו במעדנים ומנדים,
ונתנה את כל דודיה לו. בשלחבת האהבה הגדולה אשר בערו
שניהם ממנה, עברו להם השעות כרגעים ולא שמעו בבוא
רעבתניאל, אוכל הנפשות והוא בראותו את אהובת נפשו נתונה
כזרועות אחר, בערה חמתו בו עד מאוד וימהר וישבע לעשות
בהם שפטים נוראים ונקמה גדולה אשר לא נשמעה עוד, וכן
עשה. הוא שנה את גוית פֶּאָרְכָא לגוית האתון, ואת גוית העלם
לגוית החמור, וקשר אותם לעגלה המלאה אבנים גדולים וכבדים
אבל לא מצד אחד כי תהיה היכלת להם להמשיך את העגלה
ביחד, כי אם את החמור מקדם ואת האתון מאחורי העגלה,
והעמיד את משרתו זולליאל השד בשבט אף לרדות כמו כל היום
כי ימשכו את העגלה, אבל קצר כחם להניע אותה אף ממקומה
והמה צועקים ומיללים בקול גורא ואיום הקורע את הלב. הערבי
המספר נער כמו חמור למען תת מושג להשומעים מקולות האומללים
הנזכרים. אני הבטחתי להערבי הזה כי הגני טאמין לו שהוא
מכעלי אזנים הארוכות אף אם לא ישמיע את קולו הערב הזה.

הילדה הקטנה של איש חברתי צעקה לחלב, ואשתו קראה
 לאחד מהנוסעים בעדר ובקשה ממנו להביא עז ולהחליבה.
 הערבי בידעו כי שכרו נכון לפניו החיש להביא עז גדולה וישב
 להחליבה, אבל העז בעטה בשתי רגליה האחרונות ולא נתנה
 לנגוע בה. האשה בקשה ממני כי אואיל לתפוש את העז בקרניה,
 ואני אשר מעולם לא השיבותי פני אשה ריקם מהרתי למלאות
 שאלתה, אבל ללא הועיל וללא עזר. העז דחפה תמיד בשתי
 רגליה האחרונות, והערבי לא הוציא אף טפת חלב אחת. בהקללה
 הנמרצה — קאזיל קורד! — אכול מרורות פתנים — השגורה
 בפני הערביים תמיד, שלח את הכהמה לנפשה, כי ראה פתאום
 ונוכה אשר תחת לתפוש בעז, תפש באפלת הלילה — בתיש.
 הנוסעים בעדר הזהירו אותנו לבל נעזו לצאת בלילה מן
 המחוגה כי ירה יירה עלינו מקני רובם, ואני עניתי להם כי
 כדבר הזה נעשה גם אנחנו אם חמה יעזו לחדור לתוך המעגלה.
 שתי שעות אחר חצי הלילה קמנו והלכנו לדרכנו ואחר חצי
 היום הגיענו לסאקלאווייע. המקום הזה הוא כפר קטן עם בתי
 חומר ולא נמצא בו כל דבר מחיה ומזון בלעדי תמרים ולחם
 הערביים האפוי כמו מצות של פסח מקמח חטים כהה ועב.
 אולם אנחנו הצמידנו כבאנדאד בעד עשרים וחמשה ימים, אף
 אם איזמאיל עפֿעענדי הבטיח לנו כי הנסיעה תמשך רק חמשה
 עשר יום כי אנחנו ידענו מראש אישר אין להאמין בדבריו.
 אנחנו באנו ביום י"א והאורחה הגדולה באה ביום י"ב לירח
 מאַרְק, ובכל זאת לא עזבה הספינה את המקום עד יום ט"ו
 לירח הנזכר כי רב החובל אמר לנו כי הוא נדרש לחכות על
 איזמאיל עפֿעענדי כי יביא את בתבי התעודה מבית כחינת
 הכריאות כי שלום בעצמינו, יען אז החל הנגף (פעסט) במסבי
 העיר באנדאד, וגם כי יעשה איזמאיל עפֿעענדי סדרים נכונים
 בדבר העצים הנדרשים למכונת האניה, כי יהיו מוכנים בכל
 תְּהֵנָה וְתְהֵנָה כי הגחלים נשרפו על הדרך מן גורנע לסאקלאווייע,
 אולם כאשר בא איזמאיל עפֿעענדי ורב החובל דרש ממנו את

כתבי תעודה הנזכרים, ענה כי שכח אותם בבאגדאד ואמר, כי אך דבר קל הערך הוא, יען כי לא הספינה ולא האנשים ההולכים עליה, באו דרך המקומות אשר פרוץ הנגף בהם, ואם כן אין כל איש יכול להרהיב עוז בנפשו לעכב את הספינה; ובדבר העצים אמר, כי רב החובל יכול לתקן זה בעצמו, כי יש לאל ידו לשלח רץ אחד מכל תַּחְנָה וְתַחְנָה — חומי המעלעגראפֶּה אינם נמצאים על כל הדרך — להודיע לשופטי המקום להכין עצים בעד הספינה, ורב החובל הבטיח לעשות כן; ועוד הוסיף להרגיע את רוח הנוסעים באמרו כי יש לו מקום רחב ידים בתחתית הספינה לקבל בתוכו עצים בעד שלשה ימים, ואף אם לא ימצא עצים במקום אחד, ימצא במקום אחר, וכן עזבנו בחצי היום את סאקלאוויע, ובשעה הששית עברנו עיר קמנה הנקראה ראמאדניא אבל לא עצרנו בה כי היו לנו שתי שעות עוד עד הלילה, כפרוש החשך את כנפיו על הארץ תקענו את היתד במקום נעזב מאדם, וכאור הבוקר עזבנו את המקום ונלך עד שעה השלישית אחר חצי היום ועמדנו בעיר יה"ט ונלץ בה כי כבר אזלו העצים מהספינה, ויען כי היו עתותי בידי הלכתי לדרוש אחרי עקבות היהודים, אבל אני מצאתי רק עשר משפחות מיהודי הקראים והמה כלם צורפי כסף וזהב וחיים בשלום ובשלוה עם שכניהם. בעלי דת מאהאמעד, לפני שנים אחדות, כן ספרו לי, שלחו איש אחד מהם לעיר אדעססא ברוססיא כי יקח דברים עם פירקאוויץ או רש"ף, הנודע בספרות היהודית בשנות האחרונות, כי יוציא את כל היהודים מעיר היט ולחביאם לארץ הקדושה, לתכלית הזאת נתנו לו אלף ושתי מאות לירע טורקי, וכן היה, המה הלכו והתישבו כלם בירושלים, אבל חיש קצה נפשם בישבתה ושבו להיט עיר מולדתם, אבל על ידי הנסיעה הזאת נתרוששו מאד ואך בזיעת אפים יאכלו לחם, על שאלתי אם נמצאים יהודים אחרים במסבי המקומות האלה ענו לי כי לא נמצאה אף נפש אחת וכנים דבריהם.

בעיר היט נמצאים מעינים רבים משמן נאַפֶּטָה וגם מלח

לרוב. פה מתחילים האופנים הגדולים משני עברי הנהר — כמו שזכרתי בהערה — לשפוך את המים לתוך השדות, והגנים, והספינה תחל מפה לרחף בסכנה תמיד לכל תשבר על על אחד מגלי הלבנים העצורים ככמזן הנהר, ורב החובל מוכרח להביט מפה עד העיר אנאה בעינים פקוחות מאד. מכצר חזק ועתיק ימים היה בראשונה סביב להעיר אבל עתה לא נשאר ממנו כי אם הרבות אחדות ומעי מפלה.

ביום 17 לירח מארץ עברנו כמה כפרים אשר בתיחם בנוים מרפש ומיט ונראים כמכלאות צאן. בלילה תקענו יתד במקום אשר שפתי הנהר גבוהים עד מאד ונראים כשני כותלים. ביום 18 לירח הנזכר עזבנו את המקום בבוקר השכם והלכנו רק חמש שעות כי האניה נעצרה בין שני גלי לבנים ואבנים ולא יכלה לנוע לא לקדם ולא לאחור. רב החובל צוה לתקוע את היתד וגזר אומר לחכות עד יום מחר בבוקר כי בצפייתו צפה כי יגאו המים, וכן היה כי הצליח לנו בבוקר יום 19 להגיע את הספינה לאחור עדי באנו למי שחו, אולם עד מהרה נאנסנו לעמוד כמקדם יען כי נשבר אופן אחד מאופני הספינה. אחרי עבודה רבה כשלוש שעות תמימות תקנו חרשי הספינה את האופן ונלך לדרכנו. אחר מהלך שעה אחת והאניה נעצרה שנית פתאום בדרכה כי היא עלתה על גל חול. רב החובל פקד על כל הנוסעים — ערך מאה וחמשים אנשים נשים ומסר היו על הספינה — כי יעזבו את הספינה למען הקל מעליה את משאה, וכי ילכו דרך שעה אחת ברגל יען כי בכל הדרך הזה היה הנהר מלא בגלי חול ואבנים וכן עשינו, אולם ערבי אחד בא לקראתנו והזהיר אותנו לבלתי לכת בהמקום הזה ברגל יען כי ערביים שודדים חונים בו, ועל כן שבנו כלנו אל האניה. אחרי כי עברו לנו חמש שעות בעבודה ומלאכה רבה צלחה בידינו לצאת מן המצר, אולם שמחתנו לא ארכה כי אחרי שעה אחת, חצי שעה מן הכפר האדידא או האדישא באנו בין שתי חומות אבנים וזרם המים היה שם חזק וכביר עד מאד, והספינה לא

עצרה כח לעבור ולחצות את גליו, ועל כן נאנסנו לקשור חבלים ארוכים ועבים לצד הספינה והמלחים הלכו על שפת הנהר ומשכו את הספינה אשר מכונתה עבדה אז בכל כחה, בחזקת היד, עדי כי צלחה לנו להגיע להכפר הנזכר.

כאשר עמדה האניה בין החומות, הלכו רוב הנוסעים, ובתוכם גם אני, אל שפת הנהר ופגעו בערבי אחד הנושא שק גדול על שכמו, עד מהרה סבוהו כל הנוסעים כדבורים לראות את העצור בתוכו, והנה מצאו אותו מלא דגים גדולים. אנחנו אשר מימים רבים לא בא מאכל תאוה כזה אל פינו, לא שאלנו את פה הערבי כי ימכור לנו את הדגים, כי אם תפשונו את כל הבא בידינו. הערבי בראותו בינינו רבים מאנשי ושרי צבא התוגרמים, וביחוד בשומו עיניו על כובע החוסה משמש על ראשי אשר גדלו היה כגודל מחסה הגשם רעדו כל עצמותיו, וכקנה לפני הרוח גוע התנועעה כל גויתו, כי דמה אשר אנחנו חושבים לקחת את נפשו, ועל כן בכה והתחנן כי נקה את הדגים וכי נתן לו את נפשו לשלל; אכל אנחנו עוד יתרה עשינו, בתתנו לו עוד אגורות כסף אחדות.

בהכפר הזה התעכבנו ארבעים שעות, כי גרפים הם גרפים אלה הערביים אשר הביאו את העצים על הספינה, ורב החובל לא כהה בהם כי יעשו את מלאכתם במהירות, הכפר הזה הוא ריק מכל מחסורי האדם לפיו, אבל נשים יפות מאוד ראיתי בו, כי אינן נושאות מסוה על פניהם כמו בבאנדאד ובערי הקדם האחרות, וכן בכל הכפרים אשר עברנו לא ראינו נשים המכסות כצעף את פניהן. את האניה חשבו יושבי המקום הזה, וכן כל היושבים משתי שפתי הנהר, לאחת משבע פלאות התבל, יום ולילה היתה שפת הנהר מלאה מאנשים נשים וסוף, ולא הסבו את עיניהם מן האניה אף רגע, אנחנו סבלנו מאד על הספינה מן החורב ביום ומן הקרה בלילה. לפרוש מכסה בד מעל לראשי הנוסעים על מכסה האניה לא היה ברצון של רב החובל, כי סחד לנפשו מן הרוח החזק אשר נשב תמיד לבל יהפוך את

הספינה, כאשר קרה פעם אחת לפי דבריו, וגם ירא לבל תשרף מן הזיקים ורשפי אש אשר יצאו ועפו לאיזן מספר מן ארובת עשן המכונה, כי על ידי זה שהיו מבעירים בה עצים לחים היו מוכרחים לפתוח תמיד את כל החללים מארובת העשן כי תוכל המכונה לשאוף רוח. רב החובל את מכסה הכד הציל, אבל הנוסעים אבדו על ידי זה את כריהם ומכסותיהם, כי היו כלם כמעט לברות אש.

אנחנו עזבנו את הכפר האדידא ביום 21 לירח מארץ ובאנו לעיר אַנאָה ביום 23 לירח הנזכר אבל הספינה עמדה כמה פעמים לקחת עצים, בין האדידא ובין אנאה מצאנו מקומות מושב רבים, והרוב מהם יושבים באהלי הנוסעים בעדר. בכל המקום אשר הספינה תקעה יתדה הביאו נשי הערביים חלב חמוץ הנקרא "ליבאן", חמאה, גבינה, ושמן למכור. כל אחד מהנוסעים תקע את אצבעו בהחלב לנסות אם איננו מהול במים והרוב מהם קָחנו את טובו בשתיה מלוא פה, וביחוד איש חברתי אשר שערות שפמו היו ארוכות מאד, קָחן בשפתיו את כל הקערות עד כי מצא לבסוף אחת טובה וראויה בעד אשתו וילדיו — הוא את נפשו כבר רָוָה — אחר כי קנה קערה אחת, שאל אותי, אם אין בחפצי לשתות כמו כן מעט מן החלב, ואני נתתי לו את תודתי בעד חסדו זה ואמרת כי אינני אוהב חלב חמוץ. כחצי היום באנו לעיר אַנאָה, ושתי שעות וחצי הלכנו עם האניה מקצה עיר האחד להשני כי גדולה העיר מאד, אולם רק רחוב אחת לה, וכלה על שפת הנהר בנויה. מקומות מסוכנים מאד להספינה היו לנו לעבור מרם באנו עד קצה העיר השני, וכל הנוסעים היו בדאגה ופחד לבל תשבר האניה, ואף אם לא יראנו לנפשנו אולם דאגנו לחפצינו אשר ילכו לאיבוד אם תתפוצץ האניה על אחד מהסלעים והגלים, וגם פחד פחדנו לכל נהיה אנוסים ללכת לארס צובה דרך היבשה המלאה שודדים ורוצחים, ולכן שמחנו עד מאד לראות את האניה בקצה העיר השני, כי פה ספו תמו האופנים הגדולים אשר היו להאניה לשמן בדרכה.

אני עזבתי חיש את האגיה והלכתי לעיר להתחקות על שרשי היהודים, וביחוד על שרשי יהודי חבר הקני כי בהיותי בעיר קאלקוטטא בארץ הודו ספר לי מסית אחד כי הוא נסע בחברת מיססיאנארען אחרים להעיר אגאה על גהר פרת, המקום אשר בו יהודי חבר הקני נחיתים, כי המיססיאן הנוצרית חשבה כמו בן לדבר אמת את השמועה אשר פשטה לה כנפים כי ששים אלף נפשות יהודים חונות בהעיר ובסביבותיה, ומטרתה היתה לצודד את אלה הנפשות התמימות ולהביאן תחת כנפי דת הנוצרית. לתכלית הזאת שכרו למו המיססיאנערען חמישים אנשי צבא מבאגדאד הרחוקה חמישה עשר יום מהעיר הנזכרה — ללא אמת דרך המסית הנזכר את לשינו, כי רק דרך שמונה ימים היא מבאגדאד לעיר אגאה — ללות אותם על הדרך הזאת המלאה תמיד שוד וחמס מן הערביים הנוסעים בעדרם בהמדבר הזה. אולם אלה חמישים אנשי החיל לא עצרו כח להיות למחסה על אלה המיססיאנארען מחמת השודדים העריצים, ונאלצו לקנות במתנות רבות את לב נסיך אחד מנסיכי הערביים אשר אף אם המה מכירים את הסולטאן מסטאמבול לאלוף לראשם, בכל זאת המה מושלים בארצם בממשלה בלתי מוגבלת, והנסיך הזה נתן להמיססיאנארען מאה אנשי חיל להביאם למחוז הפצם, וכן באו לעיר אגאה הנזכרה. שעות אחדות מן העיר הזאת גרים יהודי חבר הנזכרים, ורק כשתי מאות משפחות נמצאו עוד מהם, ואלה הם הנשארים לפליטה מכל ההמון הרב שהיו בימי קדם, והנשארים — לפי דברי המיססיאנאר שזכרתי — כבר נתערבו בגוים וקבלו עליהם דת האיסלאם, יען כי מצא כמה כפרים במסבי העיר אגאה אשר הערביים קוראים להיושבים בהם בשם: "יהודי מאחאמעד". כדברים האלה ספר לי המיססיאנאר הנזכר, אבל בבואי העירה מצאתי רק יהודים אחדים מבאגדאד היושבים מכמה שנים בה ועושים מסחר גם בהכפרים הקרובים והרחוקים, והמה הבטיחו לי אשר אינם נמצאים מיהודי חבר באלה המקומות אף איש אחד, וגם מעולם לא שמעו כי

היו באיזה עת מן העתים איזה אנשים מהיהודים הנזכרים בעיר
אנאה או במסיכותיה.

אני בקרתי בתים רבים בהעיר הזאת, לראות את תהלכות
ומנהגי היושבים בה, ובכל בית מצאתי את הנשים, אשר אינן
מכסות בצעיף את פניהן, עושות בצמר גפן, כי שדות רבות
סביב העיר מן הצמר הזה. בראשונה פחדו ממני וביחוד מן
כובעי הגדול על ראשי כמו שזכרתי, אבל אחרי כי הרגתי את
רוחן, כי אינני מן האנשים האוכלים בשר אדם, הראו לי פנים
שוחקים, לקחו את כובעי מעל ראשי והתפלאו עליו כעל אחד
ממפלאות הטבע, על שאלתן לאיזה תועלת אני נושא כובע
גדול כזה, עניתי להן: אולי תשבר האניה, ובעת צרה ההיא
אני מהפך את הכובע ואשב בו כמו בסירת דוגה ואגיע אל
שפת הנהר, ולחכמה גדולה חשבו לי את ההמצאה הזאת.

רוב נוסעי האניה היו שרי צבא התוגרמים, אשר עזבו את
באגדאד עם נשיהם הרבות, ילדיהם, עבדיהם ושפחותיהם מקנת
כספם, הגדול מכל השרים היה פאשא אחד זקן לימים עם שתי
נשיו ושתי כלותיו ובניו גם שני רופאי הצבא היו על הספינה
אשר הבינו מלות צרפתית אחדות, הזקנים בהם התפללו המש
פעמים מדי יום ביום, אולם הצעירים מהם לא התפללו מאומה,
ובכל אלה לא היו נקראים מהאחרים בשם: אפיקורסים או
בערלינים. אני קנאתי באלה התוגרמים הסבלנים כי בינינו אם
איש אחד לא יתפלל ואף אם יתפלל אם אך לא כקנה לפני
הרוח יתנועע בתפילתו, אז אחת דתו מן הקנאים להראות לו
מקומו בשאול תחתית. על פי דין האיסלאם מוכרח כל מאמין
לרחוץ ידיו ורגליו במים רבים קודם התפילה, אולם הפאשא
הנזכר עשה מלאכת "אללאה" רמיה תמיד, הוא רחץ רק את ידיו
ולא את רגליו, ורק את ראשי מנעליו משח באצבעיו הלחות,
בטה רק לאיש גדול כמוהו לא יחשוב "אללאה" לחטאת אם
יעלים עיניו מאחת מפקודותיו, גם רוב משרתי השרים הנזכרים
שפכו את לבם חמש פעמים ביום נוכח "אללאה" ותמיד בערה

חמתי בקרבי על הדבר הזה; כי איך יוכל עבד נבזה לחעוז פניו לבקש מאללאה את הדבר החוא אשר אדון העבד נושא אליו נפשו ומבקש בתחנונים ממנו, הלא זאת היא עזות גדולה וחמאת מרי מאין כמוה!

על שאלת שרי התוגרמים אותי: מדוע אינני מתפלל — חמש פעמים ביום? עניתי להם כספור הזה: מלך גדול ואדיר עד מאד משל במדינה רחבת ידים מאין כמוה, וכגדלו וגבורתו כן היה גם טובו וחסדו, הוא אהב את עמו אהבה עזה, ודאג כל הימים בעד מחסוריהם וטובותיהם, הוא תקן סדרים נכונים בכל המדינה, פתח מעיני מחיה למכביר, וחקק חוקים צדיקים וישרים בין אדם לאדם, וצוה לכל אנשי מדינתו אשר כל דבר קשה ונחוץ, בספר יכתב, ולשלוח את הספר עם הפאסט לבית כתיבתו, ועל סופרו פקד לקרוא באזניו מדי בוקר בבוקר את תוכן דברי הבקשות והשאלות, שנים רבות עברו ודברי הבקשות והזעקות היו נקראים לפני המלך מפה סופרו, והמלך ראה ונוכה, בָּחַן ושפט בדעתו הרחבה אם כצעקה הבאה אליו היא באמת וכתמים או לא, וכן חרץ משפטו אם למלאות משאלות לב השואל או לא, אולם ברבות הימים החלו מכתבי הבקשות להיות נכתבים לא מאיש אחד כי אם מעדה שלמה, וכן כל עדות הערים בהמדינה הגדולה החלו לכתוב את דברי זעקתן ושאלתן בסגנון ונוסח אחד, נוסף על כל אלה היו מכתבי הבקשות מלאים גם מתהלות ותפארת המלך, ואיש הגדול הזה עם נפשו הרמה והנשאה, שנא תכלית שנאה כל דברי הלל והודיה, וזאת לא זאת; עוד החלו לשלח את דברי צעקתם ותהלתם חמש פעמים ביום, ותמיד תוכן הענין ונוסח הלשון אחד, בראשונה אף אם התפלא המלך הפלא ופלא על הדבר הזה ונפשו בחלה בהתהלות והתשבחות, ושאל לסופרו, אם יתכן כי מחסורי כל העדה וכל אנשי המדינה יהיו שוים בכל אלה צוה על סופרו, אשר כבר ידע מקודם את כל אחד ואחד בשמו וגם את כל מחסוריו, לכתוב שטר על אוצר המלך לכל איש כערכו ומחסוריו, אולם

כשוב הדבר יום וספרי הבקשות והתהלות לא נשתנו בעינים ולשונם, קצה נפש המלך בהם, ואמר לסופרו כי יקרא אותם בעצמו ואם ימצא איזה דבר חדש יודיע לו, אבל כמה ימים ושנים עברו חלפו, וחדשה לא נעשה בקרב מכתבי הבקשות, ולכן חמל המלך על סופרו המענה את נפשו בקריאת דברי להג ישן נושן הרבה, וצוה עליו לבלי לפתוח עוד את המכתבים כבואם אליו, כי אם להשליכם חיש לתוך סל הגייר אשר אין חפץ בו, הנבונים הבינו את השגיאה הגדולה אשר עשה העם וחדלו את ידיהם מכתוב דברי תחינה והודיה ביחד את העדה ולפול למשא על המלך חמש פעמים ביום, כי אם באיזה ענין נחוץ העריכו את דבריהם בלשון חדשה ורעיונים חדשים ובעצמם ולא בידי זרים, ככלותי ספורי צחקו והודו לי התוגרמים, בכל זאת לא מנעו מלהתפלל חמש פעמים ביום.

אנשי הקדם אינם מכבדים את נשיהם כמו אנשי ארצות המערב, ואינם שמים את לבם להנעים את חייהן ולחיות עמהן כחברה ורעות כמו באיראפה, כמעט כשפחה האשה נחשבת בעיני המזרחי, ומדמה בנפשו כי אך למלאות ספק יצרו היא נוצרה ואך למען תשאיר לו שארית ושרש עלי אדמות, היא חיה, והאשה תחוש את העול והאון הנעשה לה מן האיש, ולכן אם היא מוצאה ידים למעול בו מעל תעשה זאת בכל חפץ לבה ובלי להתנחם על מעשיה, לכל שרי הצבא היו חדרים קטנים בתוך הספינה, אבל הנשים נאכפו לישן על מכסה האניה ולסבול מאין הפוגות מן החום והגשם, מרוח וקור, רב החובל עשה להנשים מקום מיוחד במחיצה אשר הפרוץ בה מרובה על העומד וסריסים אחדים שכבו בלילה אצל הקיר המכדיל מבחוץ, לשמור על הנשים כי לא תבאנה לידי נסיון, שני ימים עמדנו באנאה וביום 25 לירח מארץ עזכנו את העיר, אחר כי הלכנו ישעות אחדות, שחה רפסודה אחת בלי כל נפש אדם לקראתנו, רב החובל העמיד את האניה לקבל את עצי הרפסודה, ביום 26 היה לנו יום רע מאד, רוח חזק

אשר כמעט הפך את הספינה על פניה נשב כל היום, וגם אֲרָבֹת השמים נפתחו, ומטרות עוז ירדו בשצף קצף, ולכן צוה רב החובל לתקוע את היתד במקום נאמן ובטוח, מקום אשר יער חרש מצל משתרע על שפת הנהר, אבל נעזב מאדם וכן עמדנו כל הלילה, ואנחנו קוינו ללכת בבוקר לדרכנו, אבל לא היו לנו עצים די צורך המכונה ליום אחד, כי רב החובל לא קנה עצים בעיר אַנָּאה, יען היו ביוקר ולא היה לאל ידו לרמות את הממשלה ולהרויח בהם. עוד טעם אחר כמוס, אשר לא מהר רב החובל ללכת לדרכו, כי לא היתה את נפשו לעשות את הנסיעה הזאת בשנה הזאת שנית, ואם הוא היה ממחר בלכתו עתה, היה נשאר לו זמן לשוב לסקאלאוויא וללכת שנית למעסקענע, כי כבר הזכרתי אשר בשנה הזאת מהרו הגשמים לבוא שני חדשים מקודם זמן המורגל. רב החובל העמיד את המלחים לחטוב עצים ביער וכל היום היו ידיהם מלאות במלאכה. ביום 28 לירח הנזכר בשעה העשירית בבוקר עזבנו את המקום ואחר שתי שעות עמדנו עוד, כי ראינו מעט עצים כרותים על שפת הנחל לקחנו את העצים והלכנו לדרכנו. מן הזמן שעזבנו את העיר אַנָּאה עד יום 29 למָאָרץ לא ראינו כל מושב ונפש איש, אבל חזירי יער וזאבי ערבות (שאקאלען) למכביר. רב החובל ושרי הצבא ירו עליהם בקנה רובה, אבל החטיאו תמיד את המטרה. ביום הזה ראינו משני עברי הנהר אוהלים רבים וגם כפרים קטנים אחדים. ערבי אחד רץ על שפת הנהר אחר הספינה ובכה והתחנן כי נפדה את יושבי הכפר מידי השופט הרשע המפשיט את עורם מעליהם ומוצץ את דמם כעלוקה, אבל התוגרמים צחקו עליו ואמרו כי לצדקה תחשב בעיני אללאה אם התוגרמים יאכלו את בשר הערביים. גם ביום הזה עמדנו לקחת עצים, ונלין בערב אצל כפר קטן. מן המקום הזה עד קרבת ארם צובא תשרוטנה כל הנשים שרטת בידיהן ומצחיהן וכתבת קעקע ממראה תכלת כחה תכתובנה על שפתותיהן, וצבע הזה נשאר חקוק עד יום מותן. ולא נעימה היא המראה הזאת

לאיש המערב האוהב שפתים אדומות כשושנה. כאשר נתנו את כתבת הקעקע על בשרך, תמרחנה על המקום במין חומר ושיט, והוא עומד קשור ערך עשרים יום ואחר כן תמשחנה את המקום בשמן.

כאשר אחזה לי אני, היה הנהר פרת בשנות קדם רחב הרבה מרחבו בעת הזאת, כי שתי גדות הנהר הגבוהים וזקופים מאד, המה במקומות רבים רחוקים מן שפת הנחל כערך רבע שעה. מערות אחדות הנחפרות מידי הטבע, נמצאות במקומות שונים תחת כתלי הנהר, והמה למנוחות בטוחות לזאבי הערבות. ביום שלשים לירח מארץ הלכנו שתי שעות לאור פני הלכנה, למען נגיע לאחד מן הכפרים, כי ישר צבא טורקי — מירעלייא — (אָבערסט) מת על הספינה ואנחנו הוכרחנו להביאו לקבר מאַסלעם. המירעלייא הזה היה חולה במחלת הריאה מכמה שנים מקודם, והלך לקאנסטאנטינאָפּעל לבקש מזור ותרופה למחלתו, אבל תמו שנותיו על הספינה, כי נפשו הנענה אָנְתָה למצוא לה מנוחה בחיק הנביא האמת, אולם בפרידתה מן גנית המירעלייא, השאירה אחריה אי־נעימות (אונאננעחמליכקייטען) למכביר לכל נוסעי הספינה, כאשר יראה הקורא במרוצת דבריו. בכוקר קנה רב החובל מעט עצים, אבל לא שלם את כל כסף המחיר, והערבי בקצפו על זה נשבע לעשות נקמה בכלנו, שעה אחת הלכנו ונעמוד לחטוב עצים, וכן עמדנו עד למחרת יום ראשון לירח אפריל.

בעיני נדמה, אשר תכלית הספינה בנסיעתה, לא היתה להביא את הנוסעים למחוז הפצם, כי אם לקויש עצים על שני עברי הנהר, כי בכל מקום אשר רב החובל ראה עצים כרותים אחדים, העמיד את הספינה להביאם פנימה, ומלאכה כזאת דרשה תמיד למצער שעה אחת, ובתוך הזמן הזה היו מוכרחים בעלי המכונה להשיקה ולהחזיקה בעבודתה ומלאכתה, ולדבר הזה נדרשו עצים רב, ואם כן לא הרויח רב החובל מאומה בקחתו עצים אחדים, אבל הוא אך תאנה בקש להמשיך

את הנסיעה לאורך ימים, כמו שזכרתי כבר ואמר כי מן הנמנע
 לו לקחת עצים במחיר רב כי הממשלה תדרוש חשבון מידו,
 על שאלתי אליו: הלא הממשלה תאבד יתר הרבה אם הספינה
 תתעכב בדרכה, כי בעת הארוכה הזאת היתה לאל ידה ללכת
 כמה פעמים מבאגדאד לבאססאראה ולשוב, וגם כי יש צדקה
 להנוסעים לדרוש, אשר יוקר העצים לא יעמוד לשמן בדרכיהם,
 ענה לי רב החובל בצחוק התול: פֶּראנקי! אין אתה עתה
 בארצות המערב, ואנחנו אינם ילידי הארצות האלה, כי נלך
 בדרכי אלה האנשים אשר אינם משימים לבם למוכתם הפרטית,
 וחפצו היה לאמר: האינך מכיר עוד את תהלוכות התוגרמים,
 אשר בעת שהמה מוצאים מקום למלאות את אמתחתם כסף
 אז אף אם כל הרוחות והשדים שבהמשלה ואף אם השעיר
 וזקנתו בגפם יבואו ויתנו עליהם בקולם, לא יחתו ולא יעריצו?
 כי יודעים המה התוגרמים אשר גם אלה היצורים הנוראים יעצמו
 את עיניהם מראות ברע מעשיהם, ולבכם ירך אם אך במנחה
 יכפרו את פניהם וחלק כחלק יקחו מן השלל, שרי צבא התוגרמים
 אשר היו על הספינה המה באריכת אפם ובקוצר בינתם לא
 התעצבו אל לבם מאד על העיכוב הגדול אשר אנחנו מתעכבים
 בזדון לב רב החובל ולא דברו עמו קשות על הדבר הזה, כי
 הקורא בהרים אינו מנקר את עיני רעהו.

כאשר באנו בחצי יום שני לירח אפריל קרוב כרבע שעה
 לכפר אחד, ראינו דגל אדום נטוע על שפת הנחל ואנשים
 רבים עוטרים אותו מסביב, ובתוכם ראינו גם מודיר — שופט
 גבוה — אחד, אלה האנשים צעקו עלינו בקולם, לבל נעזו להתקרב
 אל הכפר כי אם לעמוד תחתנו, אנחנו שמענו בקולם, עמדנו ולקחנו
 את סירת הדוגה הקשורה מאחורי האניה, הושכנו בה את המִשְׁנָה
 לרב החובל — איש איטאליקי — ושלחנו אותו על שפת הנחל
 לשמוע מפה המודיר את הדבר אשר הגיע אותו לעצור אותנו
 בדרכנו, הוא ענה, כי באה הפקודה הזאת מן המומי שעריף
 — שר הפלך — היושב בעיר דעער לעצור את הספינה במרוצתה

ולמעמדה ימים רבים להבחין את בריאת הגוסעים בה — קאראנטינע — יען בא אליו רץ אחד והודיע לו — להמוטי שעריף — כי פרצה המגפה על הספינה וכי כבר קברנו מירעלייא שמת במחלה ההיא. אנחנו ידענו חיש בשל מי הרעה הזאת, בשל הערבי אשר נשבע לעשות נקמה בנו, על כי רב החובל לא שלם לו כחפצו בעד העצים, כמו שזכרתי מקודם. לוא היו כתבי תעודה ממבחן הבריאות בבאגדאד בידי רב החובל, כי עתה אין כל שטן היה לאל ידו להפריע אותנו מדרכנו, אבל בהעדרם היינו מוכרחים לכוף ראשו ולדום, השופט הראה לנו מקום על אי קטן בהנחל מנגד להכפר, ושם תקענו את היתד. על השאלה הגדולה: "מה נאכל?" ענה לנו בהתשובה הידועה לכל הסעמיטים: "עבדים היינו ועבדים אנחנו עוד גם עתה לשר הפלך, ואפילו כלנו גנגע ברעב, כלנו נמות, מצוה עלינו לשמוע בקולו האדיר" — אבל הוסיף לדבר אלינו, כי יתאמץ בכל כחו אשר יושבי הכפר ימכרו לנו לחם ובשר — במחיר רב מאד — וגם הכטיח לשלוח עד מהרה רץ אחד לשר הפלך ויכתוב לו, כי ישלח רופא למען יתחקק על שרשי בריאותנו ויראה בעיניו כי שקר היא השמועה אשר הגיעה לאזני המוטי שעריף כי ידי תדבר חלו בנו, אולם טרם יחרוץ הרופא את משפטו עלינו, אין לנו לעזוב את האי להתערב עם אנשי הכפר.

התוגרמים אף אם פאטאליסטים המה, בכל זאת רעמו פניהם על העכיבה הזאת אשר כחץ פתאום באה, וגמרו אומר להעריך מכתב בקשה ומחאה להמוטי שעריף בעיר דעער. איש זקן, אשר משרה גדולה היתה על שכמו, היה בין התוגרמים, והוא לקח את הדבר הזה בידו. הוא צוה למשרתו להביא לו גליון גדול וקסת הסופר, ישב על המטה שעמדה על מכסה האניה, הרים את ברכו והניח עליו את הגליון כמו על השלחן, והחל לכתוב. כל השרים ישבו לרגליו עם רגליהם מתחת לאחוריהם והביטו בעיניו, והוא קרא בפיו כל מלה ומלה שכתב על הספר והמה ענו תמיד פה אחד: פעקי פעקי, עפענדי, כן

בן אדוני! כאשר כלה את מעשה הכתיבה נשאו את הספר ראשונה להפאשא כי הוא יניח את חותמו עליו — לא התוגרמים ולא הערכיים כותבים בידיהם את שמם מתחת לאיזה מכתב בעניני הכלל או הממשלה, ולרוב גם לא בעניני הפרט, כי אם מניחים את חותמם על הכתב — כגדול החלו ובקטן בלו, באחד משרי המאה, ואני אשר השם "פראנקי" הכתוב על מצחי עשה לי שם בין גדולים, באו גם אלי ודרשו ממני להגיה את חותמי גם אני, ואני עניתי להם כי אין כל חותם נמצא בידי. המה הביטו עלי בתמהון ושאלו: היתכן אשר לאיש כמוך לא ימצא חותם בידו, הלא זה הוא דבר הנדרש להיות בידי כל איש, ואני אמרתי: אנחנו אנשי המערב כותבים בידנו את שמנו, ואם יש את נפשיכם הנני מוכן לעשות זאת גם עתה, על ידי הדבר הזה קמה סערה ומחלוקת גדולה בין הפוסקים אלה מימינים ואלה משמאילים, אלה מתירים ואלה אוסרים, ואם היה נמצא תבן או מוץ בכדורי הקמה של פסח לא קמה סערה גדולה כזאת ושאלות ותשובות רבות כמו אלה, אשר קמו על דבר חתימת שמי במכתב ההוא, אבל האינו יושב בשמים, הפאשא, ראה בעניי, וכצאת השמש בגבורתו, כן יצאה צדקתי ונטה לדברי המתירים, כי רוב אדירי החכמה ואבירי התוגרמים היו בין אלה אשר המלה: "מותר" יצאה מפיהם, ואני כתבתי את שמי באותיות גדולות נוראות למראה וכותב המכתב העיר עליו למעלה "אינגליז" כי כלם השבוגי לאיש בריטאני, הספר הזה נשלח כציר מיוחד עוד ביום כתיבתו, ואני התפלאתי עד מאד כי התוגרמים ישלימו דבר גדול כזה ביום אחד כי מעולם לא נשמע כזאת, ביום ג' לירח אפריל בא רופא הגדוד מעיר דעער, ושלח להגיד לנו, כי מוכרחים אנחנו לחכות עד כי יבא רופא קאראנר טאינע מעיר ארם צובה, על הדבר הזה התעצבנו מאד, כי דרושים היו למצער עשרה ימים עד בואו הנה, אולם ביום ד' לירח הזה שלח הרופא להודיע לנו, כי הוא יבא למחר כגפו על האניה לבקר את בריאתנו, ואם לא ימצא כל נגע ופגע

בנו, אז נוכל ללכת לדרכנו. במה כבר קבל המוטי שעריך בדעך, את המכתב עם המחאה אשר העריכו אליו גדולי התוגרמים מן הספינה, וירא לנפשו לעכב אותנו יתר מדי, ולכן שלח להרופא כי הוא יחרוץ משפטו עלינו, אולם מדוע לא בא הרופא בו ביום ומשך את הדבר ליום מחר? ומדוע לא רצה לבא גם ביום מחר וחפץ להמשיך את דבר הבקרת עוד יום אחד? על השאלה הזאת לא קשה למצוא תשובה נכונה, כי חשב הרופא בנפשו אשר על ידי ההעכבה הזאת ירד לבנו וקשיות ערפנו, ונתן לו מתנה כיאות וכרגיל בין התוגרמים אבל אנחנו הקשינו את לבבנו וקפצנו את ידינו מתת לו מאומה, שרי התוגרמים לא מצאו כל עון אשר חמא במעשי הרופא הזה, באמרם: כל איש מוכרח לעשות ולפעול לטובתו עד מקום שידו מגעת, והם גמרו אומר לעשות כמוהו להתאמץ כמו כן לטובתם בלי מתן בסתר, ולכן בחרו מביניהם את הפאשא הזקן ושני שרי צבא אחרים, כי ילכו עם האניה הקטנה אל שפת הנחל, לקרוא את הרופא ולשבור את גידו הברזל ולכו האבן על ידי זה שיראו לו את הכהונה הגדולה והמשרה הנבוה אשר הממשלה נתנה על שכמם, לתכלית הזאת פשטו אלה השרים את אדרת השער* אשר נשאו תמיד מלמעלה לבגד השינה ולבשו עליו את בגד הצבא הקצר וחגרו עליו את חרבם. על רגליהם לבשו פוזמקאות מצבעים שונים ומנעלים פתוחים מתחת וכן הלכו אל שפת הנהר וקראו להרופא, אחרי כריעות רבות והשתחויות שונות, אחרי הנחת יד ימין על הלב, המצח והעינים, ואחרי הזכרת שם "אללאה" פעמים אין מספר, החלו לדבר על דבר הקאראנטאינע, ואחרי כי הכבירו במלים כחצי שעה, נעתר הרופא לבקשתם לבא עוד היום על הספינה. הוא את דברו

(* התוגרמים נושאים אדרת שער גם בקיץ, ואף אם כל ברכים תלכנה מים וכל פנים מלאים זיעה מן החום הגדול, ותמיד נפלאתי על הדבר הזה, עד כי נזכרתי במאמר התלמוד: "חמרא אפילו בתקופת חמו קריר לוי ולא השתוממתי ענד.

הקים, בא על הספינה, ובקרת עשה אם לא — נשלם בעד האנשים אשר לזו אותו על הדרך. אולם לא על נקלה מוציאים אנשי הקדם את כיסם מחיקם, ולכן נאלץ ללכת בנפו ולקרוא נדבות, ושני פלארין בערך עלה בידו לקבץ מן הנוסעים. ואנחנו עוד כיום הזה עוזבנו את האי, וביום ששי לירח הנזכר בצהרים, באנו לעיר דעער, אשר כלתה עינינו אחריה, כי אמתחות האכילה היו כבר ריקות.

דעער היא עיר גדולה, ורחובותיה אינן צרות כמו הרחובות בשאר ערי הקדם, ותחת אשר בעיר אנאה לא מצאנו אף חנות אחת השוה להקרא בשם "חנות" ולא כל דבר לצרכי האדם, הנה מצאנו בעיר דעער חנויות רבות עם כל מחסורי האדם לפיו וגם כל מיני משקה משכרת, כי פה כנוצרי כמאסלעם נותנים בכוס עיניהם. גם על הספינה היו בין התוגרמים אנשי קודש כאלה המלהבים את נפשם בלחב איש מי שרפה, ותמיד באו אלי לחקור אחר ממסך, אבל אני עניתי להם, כי ירא אלהים אנכי מעודי, ואיך אוכל להעמים על נפשי חמאה גדולה וגוראה כזאת, לתת למאסלעם דבר אשר נביאו האמת אָסר אָסר עליו. נוצרים ארמענים רבים נמצאים בעיר וגם בית תפילה קטן להם אולם לא במנדול גבוה וצלב למעלה מעל הגג כמו באיראפא. כאשר בקרתי את בית התפילה הזאת, ספר לי הכהן הראש בדברים האלה: אנחנו זכינו למקדש מעט הזה אך בחמלת האָס הקדושה — מרים — אשר התראתה לי בחלום הלילה בתמונת עלמה צעירה יפחפיה עד מאד ואשר קרן עור פניה כשמש. היא קראה באזני: קום מה לך נרדם! הלא עת לעשות לח' ולבנו. קרא עצרה, אסוף את כל השיות הנדחות המכועות ביון מצולת האיסלאם, והקימו בית לשמי ולשם בני, ואני אחיה לכם ממרום לעזרה" כאשר הקיצותי משנתי, פָּעם רוחי בקרבי עד מאד, וחשתי ולא התמהמהתי לאסוף את כל היראים והשלמים, ספרתי להם את דברי החלום, וכל אחד נדב בידו המוכה עליו, וכן הוקם הבית הזה על תלו ואני לכהן בו.

נשי הנוצרים הולכות בפנים מגולים ונשי המאסלעם בפנים מכוסים, אבל אך נשי העשירים והאדירים, ושמלה אחת לכלן המכסה גם את הראש. יהודים רק שנים מצאתי, המוכרים זתים וירקות חמוצות. הספינה היתה מלאה תמיד מן אנשי נשי העיר אשר באו לראות את הפליאה הנשגבה הזאת.

פחד פחדנו ויאתינו. כאשר בא המוטי שעריף על האניה לבקש סליחה על שגיאתו לעכב אותנו חנם, הודה על חמאו כי שלח רץ והודיע לארם צובה אשר מירעלייא אחד מת על הספינה ממחלת הנגף, ובמח יבא רופא קאראנטאינע, וכן היה. רופא איטאליקי מבית מבחן הבריאות אשר בארם צובה בא אלינו, ואמר כי עלינו לעמוד עשרה ימים קאראנטאינע, אך הוא יחשוב גם את הימים שעמדנו על האי וימי הנסיעה לפה, כמו כן בתוך עשרה הימים והוא צוה כי לא יעזו איש מהעיר לבוא אל הספינה אבל הרשה לנו ללכת בעיר ובכל מקום כחפצנו. הנשמע קאראנטאינע כזה? דבר שהוא מן הנמנע בכל העולם הוא יתכן בארץ התוגר!

ביום התשיעי לירח אפריל שלח הרופא להגיד להנוסעים כי כל אחד יכין עשרה בעסליק — שנים עשר פראנק — לשלם בעד חסד הקאראנטאינע שעשה לנו. בעת ההיא גליתי המצאה חדשה ונכבדה מאד. כאשר מודעת לכל איש משכיל, נפרדו תמיד חוקרי הטבע והפֿהיזיאָלָגים כדעותיהם על דבר מושב הנפש בגוית האדם. מהוקקנו הגדול, המצרים. העראקליט וכן אחרים חשבו את מושב הנפש כהדם; אַריסטאטעלעס הושיבה בהלב, עפיקור בהחזה, ובימינו אלה נשתוו כל הפֿהיזיאָלָגים כי מושב הנפש הוא בהמוח וברשת העצבים — נערוועניזסטעם — ואני גליתי בעת ההיא, כי מושב הנפש התוגרמים הוא אך בכים כספם, כי כל עוד שלא נאלצו לפתוח כיסם החשו ודמו על הָעוֹל אשר עשה להם רב החובל בהמשכת הנסיעה לאורך ימים, והמוטי שעריף עם הרופאים בדבר הקאראנטאינע, אבל כאשר באה הפקודה מן הרופא לשלם בעד הקאראנטאינע חמישים

פיאסמער במיטב כספם — יש הבדל במורקיה בין נוט געלד
ובין שלעכט געלד — אז החלו להראות אותות חיים ותנועה.
צעקו ורעשו. קללו וחרפו ונשבעו בזקן ובראש הנביא, כי לא
יתנו אף אגורה אחת, ואף אם יתאכפו על ידי זה לעמוד בדעער
חודש ימים, אבל כבר זכרתי כי אנשי הקדם הטח פֿאַטאַליסטים,
כאשר עבר הסער הראשון ונחו מעט מקצפם, גזרו אומר להשח
ראשם ולשלם, כי אין ללכת בקרי ומרי נגד גזירה קדומה. שר
מאה אחד מאן לשלם בשמעו כי הפֿראנקי לא שלם — אני
בקשתי להראות לי את חוקי הקאראנטאינע הכתובים בספר,
ומצאתי, כי החוב על בעלי הקאראנטאינע לעשות אוהלים
למושב בעד הנוסעים וכל מחסורי מנוחה נעימה, והם לא עשו
כל דבר ולכן לא נתתי כמו כן כל דבר, והרופא אשר היה איש
מערבי עצם עיניו ממני וצחק. ביום עשירי לירח אפריל שלמו
כל הנוסעים את מכסת הכסף אשר נטל עליהם ובצהרים עזבנו
את העיר, אבל הלכנו רק עת קצרה כי רב החובל אמר אשר
הרוח הוא חזק יתר מדי, וכן עמדנו עד למחרת היום.

עשרה ימים הלכנו מן דעער עד מעסקענע, תחת אשר
יכלנו ללכת בחטשה ימים, כי חסרון העצים עמד תמיד לשמן
בדרכנו. על הדרך הזה עברנו כמה מקומות אשר שם להם
בקורות ימי תבל, אבל לא עמדנו שם. אהלי נוסעי בעדר מצאנו
רבים על שתי שפתי הנחל. במקום אחד באה אלי אשה ערבית
ותתחנן אלי כי אתן לה מעט צוקער, ואף אם לא ראתה עוד
ככל ימי חייה את תואר הצוקער, אבל הגד הוגד לה כי הצוקער
הוא רפואת תעלה למחלת העינים, ולה בן חולה במחלה הזאת.
כן באו אלינו, בערב אחד כאשר נחה הספינה, ערביים רבים
והלכו במחול לקול שיר החליל אשר אחד מביניהם נָצַח עליו.
גם שרי התוגרמים הוכילו עמם משורר אחד לשמח את נפשם
העצובה והנוגה תמיד, וכשור פה נעה וצעק בזמירתו, ותמיד
אטם את אזניו בשתי ידי עת מלא רגה פיו. כטח לבל יפחד
ויחרד מן הקולות הנוראים והשונים היוצאים מפיו, גם במאגראד

ובבאסאראה ראיתי את עשירי הערביים לוקחים על דרכם משורר אחד לשמח את נפשם. וכן כאשר אורחים נכבדים מבקרים את ביתם יקראו לשרים ולשרות כי ירננו וישירו לפני האורחים. טרם באתי למעסקענע חשבתי כי זה הוא מקום אשר בו נוכל למצוא מחסורינו לפינו, כי כבר חסרה נפשנו מטובה וכל צידת הדרך ספה תמה מאתנו, אבל איך השתוממתי לראות אשר המטרה אשר אליה נשאו כל הנוסעים את נפשם, זה המקום מעסקענע הוא ריק ונעזב מכל אדם, ורק אוהלים אחדים למושב שומרי הקאראנטאנע מצאנו בו, ואף בכסף רב אין להשיג כל דבר מחיה ומזון. הן אמנם כשתי שעות מהמקום הזה אשר גָּחַה הספינה יושבים ערביים אחדים באהליהם, ואני חשתי ללכת שם בחברת אנשים אחרים, אבל גם בידם אין מאומה למכור כי אם כבשים חיים וחמאה, ולכן יצייר הקורא כנפשו כמה סבלנו. נוסף על זה עוד לא תמו לנו אלה ימי מחסור בבואנו למעסקענע כי היינו מוכרחים לחכות על הסוסים מארם צובה, ואף אם איש חברתי, שזכרתי בראשית מאמרי, כתב מעיר דעער למכירו בארם צובא כי ישלח סוסים לנו, ואנחנו חשבנו למשפט כי כבר יהיו הסוסים מוכנים לפנינו במעסקענע, אבל לדאבון לכבנו לא מצאנו אף פרסת סוס אחד, וחשבנו כי המכתב לא הגיע לְמִקְרוֹ בעלאַפּפא, ועל כן בקשנו את הפאשא, אשר כתב לאלעפּפא לשלוח סוסים בעד כל הנוסעים, כי יכתוב גם בעדנו, והוכרחנו לתן ערבות, כמו כל הנוסעים, בעד הכסף שכר הסוסים, והנה ביום 22 לירח אפריל באו הסוסים אשר שלח מִקְרוֹ של איש חברתי. אנחנו מהרנו לעזוב את מעסקענע עוד בערב יום ההוא אף אם נהיה מוכרחים לשלם גם בעד הסוסים אשר הפאשא כתב לשלוח בעדנו.

בעל הסוסים שלנו הביא עמו שנים עשר סוסים יתרים ועד מהרה מצא קופצים עליהם, ואנחנו הלכנו בחברת משפחה ערבית עשירה מעיר דמשק, אשר שתי בנות נמצאו בה, כל העת על האניה לא הראו אלה הנערות כי אם עין אחת מגולה

אבל העין הזאת שלחה חצים. ברקים ואש בלב כל איש, ותמיד סרו ממני אם פגעו בי, אבל בדרך היבשה החלו לגלות לי פניהן מעט מעט. בראשונה הראו לי עינים שתיים כשני כוכבים מזוהרים, אחר כן יצא גם אֶפֶן כמגדל הלבנון טמחכואו, ובסוף נסחרו לי כל פני השמים, וכן התקרבו עמי עד כי בערב, עת נחה האורחה ממהלכה, שתינו קאפֶּעֶע והעלינו עשן הציגארעטמען ביחד, וְאִם הכנות היתה שמחה — אכיהן לא היה עמהן — על הכבוד אשר "הפראנקי" עושה לבנותיה. וכן הגיענו ביחד בערב יום ארבעה ועשרים לאפריל לעיר אלעפפא או ארם צובה.

על הדרך מן מעסקענע לאלעפפא מצאנו כפרים רבים וכל הארץ היתה כעדן לפנינו, אבל רק בעמל ובמחיר רב הכאנו אוכל אל פינו. ויען כי קרובים המה הכפרים אחד לרעהו, לכן יראת השודדים לא עלתה עלינו. וכבר פגענו על הדרך אנשים רבים הנוסעים מן ארם צובה למעסקענע ללכת עם האניה בבלה. אבל כמו שהוגד לי אחר כן בעיר אלעקסאנדרעטטא הוכרחו כלם לשוב לביתם. יען מי נהר פרת נפלו ועלו בתוהו, ולא עצרו כח לשאת עליהם את האניה, ורב החובל עם כל המלחים נאלצו ללכת באגדארה דרך היבשה, הספינה תעמוד במעסקענע שנה תמימה. זה הוא פרי זדון לב רב החובל אשר ברמיה ותרמית עשה מלאכתו.

שמונה ימים התעכבתי בארם צובה, ואף אם ראיתי את העיר הזאת לפני שש שנים, בכל אלה לא שבעו עיני מראות בכל יום את המצודה הנפלאה ועתיקת ימים אין מספר. הר עגול ככדור וגבוה מאד נושא את ראשו על כל העיר, ובריכה עמוקה מקפת אותו מכל עבריו. מחוץ להבריכה בנויה חומה בצורה ונשאה הסוככת את כל ההר אשר כלי תותח רבים עם לועם מבחוץ עומדים על ראשו. שוה לאיש לעשות את הנסיעה לארם צובה לראות רק בתפארת המצודה הזאת אשר אין ערוך אליה ביפיה וקדמותה.

איך עלו לכי בקרבי במצאי בהעיר אצל אחינו, וגם אצל

הנוצרים. שנויים רבים לטוב, ולי נדמה כי באחת מערי אייראפה הנני. אני בקרתי בתים רבים מנכבדי אחינו ומצאתי את האנשים והנשים — אשר אינן מכסות כצעף פניהן גם בלכתן ברחובות קריה — בעלי דעה והשכל ואמונים עלי ברכי דרך ארץ כמו בהערים הגדולות באייראפה. ואיך תשמח העין ותתענג לראות את הנקיות והטהרה הגדולה השוררת בכל הבתים והחדרים ובבגדיהם ושמלתם לעורם ואיך המה מקרבים לאיש גר ומראים לו כל אותות הכבוד והאהבה; וכרחוק מזרח ממערב כן גדול ההבדל בין בבל לארם צובה. גם בית הספר של יחברים כל ישראל נשתנה הרבה לטוב על ידי חריצת ואמונת לב המורה המשכיל והנכבד האדון מ' צאמייעה. גם נערות אחדות, מן שבע עד שתים עשר שנה בערך, מבקרות את הבית הזה, ועושות פרי בלמודים, אולם כמח כבר נפתח בית מיוחד לנערות, כי בעת היותי בארם צובה חפו כל יום על ביאת מלמדת להועיל לנערות מעיר פאריו. אבל לדאבון לב אוהב עמו קצר קצרו ידי יהודי אלעפפא מלחביא אל בית הספר מורים משכילים גם בעד למוד שפת ערבית וטורקית, לשונות הנדרשות ונחוצות מאד ליושבי המדינה הזיא. אני בשבתי שם מעט, כתבתי ליהודים את נוסח מכתב בקשה לראשי חברת "כל ישראל חברים" בווען ובערלין כי יתמכו בידיהם בדבר גדול ונחוץ כזה, אבל אין אתי יודע עד מה אם נשמעה בקשתם. ובטח אין מצוה גדולה מזו אם החכרות הנכבדות תושימנה להם יד עזרה בדבר אשר כל הצלחת בניהם תלויה עליו.

כמו בקאנסטאנטיןאפעל כן גם באלעפפא יתאספו כהני האיסלאם בכל יום ששי (אשר הוא יום שבת שלהם) בבית תפלתם לכבד את אַללאה במחולות ושיר כקול הסירים תחת הסיר. בעברי לפני הבית הזה באלעפפא וראיתי בעד האשנב את מעשי הכהנים הפצתי לכנוס לתוך הבית, אך אנשי מערב אחדים אשר עברו אז לתומם את בית התפלה הזה, הזהירוני לבל ארחיב עוז בנפשי לעשות זאת לבל אתחרט באחרונה, כי

גדולה היא קנאת דת הכהנים באלעפסא ושונאים תכלית שנאה את כל בן מערב. בקאנסטאנטינאפעל חטפילה בתוכה אנשי מערב רבים מאד, מוכרחים המאסלעמס להיות סבלנים נגד רצונם, ושם יכול כל איש לכנוס בבית תפלתם אשר בחלק העיר "פערצ" לראות איך בשגעון יתנהגו הכהנים בכל יום ששי. בית התפלה הזה איננו גדול אך נבנה בטוב טעם ובתמונת בית משחק, כי בפנים הוא עגול כאגן הסהר, ולמעלה סביב כל הכותלים תשתרע עליה גדולה למושב חרואים במחזה המחולות. הכהנים באים אחד אחד לבית התפלה עם חתולה לבנה על מצנפתם האדומה, ויושבים למטה בחמעגלה, ואחריהם יבא חתן הגדול עם חתולה ירוקה על מצנפתו והוא יושב כמו כן על כר מרוקס בארגמן ותכלת ומתחיל לשיר, ואחר כי שר רגעים אחדים יקומו כל הכהנים על רגליהם, יתפשו איש את רעהו ביד ומתחילים לנוע ולחוג במעגלה, ראשונה יתנועעו אך לאט לאט, אך בכל רגע ורגע יוסיפו למהר בתנועתם, וכן יחוגו ויגועו בראש שחוח על החזה כשתי שעות שלמות במהירות נפלאה, עד כי יז קצה דם מפיחם, ונפלים כפגרים מתים ארצה. ביום שני לירח מאיי עזבתי את אלעפסא ללכת לאלעקסאנדרעטטא ולא רחוק מן העיר הנזכרת ראשונה מצאתי גם את כל האנשים אשר ארחו אתי לחברה על הספינה ובתוכם גם מירעלייא זקן עם אשתו ובתו אשר קצרה נפשם לשבת בבאנדאד, בתו הנערה זאת הפצה ושאפה להראות לכל כי יודעת היא לרכוב על סוס כאחד הרוכבים המהירים, ולכן דחפה את סוסה בחוקת היר, וכאשר באתה במשעול צר בין הסלעים¹⁰ החדים והצורים הגבוהים במקום אשר כבר הייתי עם סוסי אני והיא התאמצה ללכת ראשונה נמוטו רגלי סוסי והוא נפל בין הסלעים ולא יכול לנוע מסקומו, ולולא מהרתי לדלג מן הסוס, כי עתה נשברו כל עצמותי. פלצות אחזתה בראותה את אשר עשתה לי בקלות דעתה והיא הוציאה קול פחדים. אביה גער עליה והתקצה עד מאד, אבל אני הרגעתי את רוחם באמרי להם,

כי שלום בעצמותי. כמעט כל הנוסעים באו לשאול בשלומי, כי כל עת הנסיעה הייתי עמהם באהבה ורעות, כי משמעם התוגרמים טובי לב ובעלי המלה המה אבל נוחים לכעוס ואם חמתם התעוררה בהם אז היא תתפרץ ותחיה לשלחבת גוראה המכלה נפש ובשר. עוד מדה טובה מצאתי ביניהם והיא: האהבה הגדולה והכבוד אשר המה מכבדים את הוריהם, ולא לבד אחיני בני ישראל, כי אם כל עמי אייראפה יכולים לקחת אותם למשל בדבר הזה.

כמעט כל הדרך מן ארם צובה עד אלעקסאנדרעטטא, הוא דרך הרים וגבעות, רכסים ובקעות, ומקומות רבים גם מי בצנה, רפש ופיט ועל הנוסעים לחצות במים עד הכרכים וגם עד המתנים, הדרך היותר כבד ורע, הוא מתחיל בערך שמונה שעות לפני אלעקסאנדרעטטא, כי בהמקום ההוא מתחילים להשתרע הרים רמים העולים לשמים שיאם ובקעות עמוקות בתהום רבה, וכן המה עקלתון יהלכו עד העיר הנזכרה. שתי שעות לפני אלעקסאנדרעטטא נמצא כפר אחד הנקרא בעלאן והוא מושב הקיץ לכל צירי אייראפה הבורחים מן אלעקסאנדרעטטע מיראת מחלת הקדחת השוררת בה כל הקיץ. מעינות מים צלולים וקרים נמצאים בהכפר הזה וחמים האלה גמשיכים על ידי צנורות לכל הבתים.

ביום חמישי לירח מאי באתי לאלעקסאנדרעטטא וביום שישי לירח הנזכר הלכתי עם אנית רוססיא לעיר איזמיר (ג'מירנא). יותר מאלף ושתי מאות נפש רוססים אנשים נשים ונערות, היו על האניה, המה שבו מירושלים מקבר משיחם, הקורא יכול לעשות לו תמונה נאמנה מן דחקות המקום ומן האי־נקיות אשר שררה על הספינה. לו היו אלה האנשים בימי משה מחוקקנו, אז בטח תחת להביא על המצרים את המכה השלישית, היה שולח עליהם את האנשים האלה, והעונש היה כבד וגדול הרבה ממה שהיה. התוגרמים המורגלים להתפלל חמש פעמים ביום ולכרוע על כרכם תמיד בתפילתם, גם המה

צחקו על הרוססים המתפללים וכורעים פעמים אין מספר מדי יום ביום, וביחוד התפלאו הפלא ופלא על אלה הרוססים, אשר על כל דבר גדול וקטן ישכלו את ידם להגביה אותה מימין לשמאל ומלמטה למעלה.

ביום עשירי לירח מייא, באה הספינה לסמירנע, ומשם הלכתי לטריעסט באנית אוסטריה. על האניה הזאת מצאתי ארבעה יהודים ושלוש נשים אשר עזבו את ארץ הקדושה ללכת לארצות הטמאות, אשר אך דבר אחד טהור נמצא במו, והוא: הכסף! אלה האנשים חשבו בנפשם שהמה יושבים בהקלייזעל של חסידים, כי כבוקר התעטפו בטליתיהם הארוכים והניחו התפילין הגדולים כראש ילה, וכעצי היער מפני הרוח געו התנועעו וצעקו ורגנו בקולות מקולות שונים, שונאי ומנדי ישראל מעולם, היוונים הרבים אשר היו על הספינה, עטרו אותם מסביב וצחקו ולענו בקול גדול אבל בכל זאת לא רך לב גבורי ירושלים אלה, אם אלה עמודי התוך אשר כל בית ישראל נשען עליהם, וחי בזכותו, אלה האנשים אשר אך עוד מעט והמה יקימו את סכת דוד הנופלת אם המה היו זוכרים מה שכתוב: והצנע לכת, עת לעשות לה' הפרו וכול' כי עתה לא היו מחללים שם ישראל, ולא היו עושים את ההפך ממה שחפץ מחוקקנו הגדול, הוא חפץ כי כל הגוים יאמרו על ישראל: אך עם חכם ונבון הוא, והמה עושים אשר העמים יאמרו עלינו: אך עם פתי וסכל הוא, אבל אני משחית את דברי ארצה חנם, כי אלה היראים והשלמים לא יקראו את דברי, כי המה אינם קוראים מרפה פסולים, ביום שמונה עשר לירח מייא באתי לטריעסט, ורגלי דרכה על אדמת אייראפה אשר לא ראיתיה זה שמונה שנים.

דברים אחדים על אודות ארץ הודו.

הארץ הגדולה ורחבת ידיים הזאת, הנחלקת לממלכות רבות וממשלות שונות, הנה עתה כמעט כלה תחת ידי הבריטנים. ואף אם עוד נמצאים בה מלכים ונסיכים (ראדזעס) רבים המושלים במדינתם, הנה אך שם מושלים עליהם בלבד, ואך צל הכתר יופיע על מצחם, אבל המושלים האמיתים המה בני בריטאניא.

אור ממשלת הנסיכים בהודו, שאול הוא מן הבריטנים כאור הירח מן השמש. וכאשר הירח לא יקר הולך אם השמש סתר פנים ישים לו, כן אלה הנסיכים לא יקומו ולא יעמדו אם ממלכת אנגליה תרעם פנים אליהם ותשים תפלה במעשיהם. נוראות הן המלחמות הגדולות והריבות אשר לחמו ורבו התרתרים, המונגלים, הפארטוגיזים, ההאלאנדים, הצרפתים והבריטנים בארץ הזאת, כמים נשפכו דמי אדם בקרבה על דבר המשרה והאחוזה בה. בקלקם העמים אלה באלה שנות אין מספר, פעם גברו אלה ופעם אלה עד כי להקת סוחרים בריטנים, החרוצים במעשיהם, באו להארץ והמה במדות הסוחרים מדדו ומכרו עזרתם תמיד לאלה הלוחמים המרבים במחיר, וכן לאט לאט נפל למו חבל אחר חבל בנעימים בארץ הזאת העשירה מאד בתוצאותיה עד כי הנריים היו אלופים לראשי האזרחים והתושבים, והמה כיום האדונים היחידים המושלים בממשלה בלתי מונבלה בארץ.

אם טוב עתה לההודים תחת ממשלת בריטניה, מאז תחת ממשלת האחרים? על השאלה הזאת נוכל להשיב: "הן ולא". טוב לההודים עתה יען ממשלת בריטניה יסדה חוקים בארץ כחוקי ארצות איירופה, ועל ידיהם הושם מעצור והוצב גבול לחפץ ומעשי הנסיכים, אשר התעמרו באנשי מדינתם כבעבדים וקנין כספם, לעשות בנפשם בגופם וברכושם כחפץ לבבם וככל

העולה על רוחם רוח השגעון. וטוב לאנשי הודו אז מעתה, יען כי מן היום שדרכו רגלי הכריטנים על אדמתם, נתרוששו ההודים ודלו מאד, עד כי גם מעט הכסף הנדרש בעד האורז אשר עליו חיה יחיה ההודי, גם זאת אינן לאל ידו להשתכר.

מיום הרימו הכריטנים את דגלם על ארץ הודו, היא הולכת ומתרוששת יום יום, והנה בכור אשר ידים חרוצות חלות בו תמיד לחפור בו ולהריק עפרו ממנו, ואי בריטניה מתמלא מחוליותו וחורבנו ומתעשר יום יום.

הכריטנים לא באו ארצה הודו מאהבתם לאנשי הודו, כי אם מאהבתם לעצמם, אבל למן היום אשר העמים הנאורים המציאו את השם 'האהבה הנוצרית', המה סוככים באהבת האהבה הזאת על כל תהלוכותיהם ומפעלותיהם, פי גדולות הנה חכמים האלה עד מאד, וגם האהבה העצמית כנקל תמצא מפלט לה ומסתר תחתיהם. ומה גם מן היום אשר התחכמו אלה העמים לאמר: כי הציוויליזאציאן היא בת דתם, מן העת ההיא האהבה הנוצרית והציוויליזאציאן לכסות עינים להם ולמסוה על פניהם על כל דרכיהם ומעשיהם.

הכריטנים בנפשם הרחבה, השואפים לכלוע את כל התבל ומעולם לא ידעו שבעת, החנוּגים האלה חמדברים תמיד מן יעוד האדם בממלכת השמים, אלה האנשים אינם צועדים אף צעד אחר, אם לא ידעו מראש אשר שכרם נכון לפניהם בעולם הזה; ואלה האנשים הרעבים לכסף תמיד והאומרים לעגל הזהב: 'אלהינו אתה!' אלה האנשים אשר אינן גבול לאהבתם העצמית, מרהיבים בנפשם עו, לאמר נגדה נא לכל התבל, כי אך האהבה הנוצרית הניעתם ללכת ארצה הודו, למען הביא את בת דתם הציוויליזאציאן לארץ החשכה היא 11

הדבר אשר על ידו ההודים הולכים ודלים יום יום, הוא יען כי בני בריטניה המה בפחד וחרדה תמיד לכל תלקח ארץ הודו מידם, אם משונאיהם פנימה, הלא המה הנסיכים הרבים העוינים את הכריטנים ומצפים גאולתם בזמן קרוב, או מאויביהם חוצה,

וביחוד מן הרוססים החולכים ומתקרבים תמיד לגבולי ארץ הודו באזיה התיכונה, ולכן אין קץ לאניות מלחמה מבריטניה המרחפות על פני הימים באזיה ואירופה לשמור על כל מכואיחם ותוצאותיהם לכל יבא צר ואויב בשערי ארץ הודו. אניות מלחמה האלה עם כטנן העבה וקיבתן הגדולה בולעות את כל חיל וכח עמי הארץ.

נוסף על אלה הציים האדירים, גאלצים הבריטנים להחזיק בארץ הודו אנשי צבא רב. ערך ששים וארבעה אלף מילידי בריטניה עומדים בה כמושים תמיד, וכפלים מן המספר הזה מילידי ארץ הודו. שכר כל אנשי הצבא העובדים לא מאחבתם לארץ מולדתם כי אם כרצונם החפשי למען בצוע בצוע הוא פי שנים וגם פי שלשה משכר אנשי החיל בארצות אירופה*.) וכן כל הכהונות הגדולות בארץ, גם בהנהגת המדינה גם בכתי המשפט והמכס וגם בהצבא של אנשי הודו, כלן על שכמי בני בריטניה מלידה ומכטן נתונות. ושכר המפקחים על צרכי צבור האלה הוא גדול ורב מאד בערכו משכר הכהונות האלה בארצות אירופה. וכל הכסף הרב הזה מוכרחת ארץ הודו לשלם מן הכנסותיה, ולכל יצר כח ההכנסות לשאת את ההוצאות, הרבו הבריטנים מסים ממסים שונים על כל תוצאות האדמה ובתי מלאכה ועל כל מעשי ידי האדם. והדבר הזה הוא המעין הנרפש ומקור המשחת אשר ממנו תצא עניות ודלות לכל הארץ, והוא הגהו השם מועקה במתני ההודים ולוחצם לשאת ולסבול חסר וכפן.

אחרי המלחמה האחרונה אשר נלחמו הבריטנים על לא דבר עם אנשי אפגאניסטאן, מלחמה אשר בלעה אלפים ורבבות לירא סטערלינג לאין מספר, ואשר הראתה לדעת כי

(* שכר איש חיל בריטני המוני (געמיינער זאלדאט) בארץ הודו הוא חמשה עשר רופיע (ערך חמשה עשר פֶּלְאָרין) בחורשו, מלבד המאכל אשר הוא אוכל חנם אין כסף; ושכר איש חיל הודי הוא שבע רופיע לחדש ועליו לכלכל מזה את גישו כמובן.

עוד הרבה להבריטנים ללמוד בתכסיסי מלחמה; אחר המלחמה הזאת נתחלקו נבחרי בית מחוקקי העם בלאנדאן בדעותיהם, על דבר שלום הוצאות המלחמה, אם על ארץ הודו לשאת ולסבול הכל, יען המלחמה אך בגללה נעשתה, לענוש קשה את העריצים ועזי נפש, אשר לא התנהגו בכבוד עם ממשלת הבריטנים בהודו, או כי תהיה לה גם בריטניה לעזרה, להקל מעל שכמה את משא הוצאות המלחמה הכבד עליה מנשוא?

השועל משך בערמתו צפרים עם אפרוחים רבים לתוך מאורת מערתו, ויאכל מהם יום יום בכל אות נפשו. זאבי ערבות אשר שמו רבצם בקרבת המאורה הריחו ריח בשר ויאמרו בלבם ללכת אחרי הריח עדי ימצאו את אשר המה מבקשים, וכן באו אל פתח המערה. כראות השועל כי כפשע בינו ובין המות, כי צר כחו להלחם עם הזאבים פנים בפנים, שכל את ידיו ועשה בתחבולות מלחמה. הוא מהר לתפוש מלוא ידו האחת חול דק, ומלוא ידו השנית עצמות צפרים המתים, ובטרם מצא זקן הזאבים עוד את ידו ורגלו, זרה השועל הערום את החול בעיניו, ובידו השנית מהר לזרק את העצמות בין הזאבים הצעירים. בהעת אשר חשכו עיני זקן העדה מראות והוא התגולל הנה והנה מעצמת מכאובו, והצעירים לימים לחמו איש באחיו על דבר העצמות, צלח בידי השועל לגדור ולסגור ולבצר את פה המערה לבל יחדרו בתוכה האורחים לא־קוראים. אחרי עבור הסבנה, נגש השועל אל הצפרים והאפרוחים וידבר אתם קשות לאמר: "הכי שומר חנם אנכי לשמור עליכם יום ולילה לבל יבוא שודרד לרביציתם? הבו! שלמו לי בעד עמלי במיטב כשרכם!"

כמה ידעו הקוראים, כי כל המלחמה והדם היו בלי כל תכלית ובלי תועלת לא לבד לאנשי הודו, כי אם גם להבריטנים לא הביאה המלחמה כל פרי ושכר, יען חיש כאשר הוסר המיניסטריום ביעקאנספילד מפקודתו והמיניסטריום גלאדסטאן לקח עמדתו, נתן זה האחרון צו להוציא את כל החיל מאפֿנהא־

ניססאן וגם מקאנדאהארי כי ראה ונוכח המיניסטריום הזה, אשר אין ביכלת בריטניה להחזיק את הארצות ההנה, יען דרוש להחזקתן צבא רב תמיד וכחול כסף, ואין כל שכר המדינות האלה שוה בהנזק.

בכל חצרי המלכים והנסיכים בהודו יושב ציר בריטני, והוא הנהו הציר אשר עליו יסבו כל אופני מרכבת הפאליטיק בחצריהם, ועל פיו יבאו גם כל עניני המדינה פנימה, על הציר הזה לשים עין פקוחה על כל מעשי ותעלולי הנסיך ולחקור אחרי מזימת לבנו ואחרי כל רעיוניו, ואוי להנסיך אם סרעפיו בקרבו יודעו החוצה והמה אינם מלאים אהבה להבריטנים שודדי נחלתו וחולבי פרתו. על ציר הבריטני הזה להיות להנסיך גם ליועץ נאמן לכל יסור כסף רב על מחסורי ביתו, אשר הוא ללא תועלת ותכלית על דברת הבריטנים החושבים את עצמם ליורשי הנסיכים, ואין את נפש האנגלים להיות יורשי עניים הנאלצים לשלם עוד דמי קבורה בעד דודיהם המסכן, כי אם אשר הדוד והמסרף ישאיר אחריו ברכה להיורשים העמלים בקבורתו, ובאמנה אנשי בריטניה מתעמלים הרבה בקבורת מלכי ונסיכי הודו, ולא בור וקבר אחד כרו וחצבו להם!

אני לא לקחתי ארחות דרכי לארץ הודו דרך תעלת זועץ וים האדום, או ים סוף, כי אם דרך ארץ סוריא, איראק ערב ולשון ים הפרסי (פערזישער גאלף). בעצם החורף באירופה עזבתי את עיר כבל או כאנדאד באנית קיסור קטנה הרצה ושבה תמיד בין העיר הזאת ובין עיר באססאראה, החונה לרגלי לשון ים הפרסי; ואף אם אין תקפו ועוזו של החורף במקומות האלה כתקפו בארצות המערב, בכל זאת היה די כח ואונים לו להקפיא את המים בהכדים בכל לילי נסיעתי על החדקל. אולם כבואי העירה באססאראה, כבר נחלש כח החורף ביום, אבל בלילה עוד חשתי את קרתו, וגם על האניה הבריטנית אשר הובילה אותי ארצה הודו הוכרתי עוד בלילות הראשונים לכסות את בשרי במכסה עב וחס, אולם בכל צעד וצעד אשר התקרבונו

לגבולי הודו, התגבר החום והוסיף להראות כחו יום יום עד כי בבואי לעיר קוראמשעע*), בסוף ירח שבט, כבר היו עלי בגדי החמים למשא גדול, וגם המכסה החם בלילה היה לי ללא תועלת.

תשע עשר יום הלכתי באניה האנגלית מבאססאראה לבאמבייא (כמו שזכרתי במאמרי "מסע מים אל ים"), יען כי האניה הזאת הובילה עמה את הפאסט, והוכרחה לתקוע יתרה בכל התחנות, שלשה עשר במספרן ורובן בארץ פרס כמו אבושיר ובענדארבאש — מקום מושב ציר הבריטנים — לשלוח את הפאסט העירה וגם לקבל גוסעים ולטעון סחורה. ימים אחדים בטרם הגעתי עוד לבאמבייא לקחתי מועד (נעלענענהיים) לראות כתות שונות מכני ההודים, כי באו על הספינה בתחנות הקרובות לקוראמשעע ללכת עמה לעיר הזאת או לבאמביי; ואף כי כבר קראתי בספרים על אודות האנשים האלה וארצם, בכל זאת נראות נפלאות ומחריש משתאה עמדותי בראותי בפעם הראשונה את היצורים האלה בלי כל חיים כמעט בפניהם**) עומדים לפני כנגדי אדם וחיה בטרם אכלו עוד מעין הדעת, ותוי ששר וצבעים שונים מחוקים על מצחם, בין עיניהם ועל חזיהם***).

(* העיר הזאת היא עיר גדולה בארץ הודו ואנשי צבא בריטניה רבים יחנו בה, כי כן העיר הזאת עולים הדרכים לארצות פרס, קאשמיר, בעלוטשוסטאן ואפגאנהיסטאן, ודרכים כאלה דורשים שמירה רבה, ולכן יקר המקום הזה להבריטנים עד מאד.

** תואר פני ההודי יפה הנהו, יען גם הוא מראסע הקויקאזית הנהו, אבל מראה פניו היא כהה וכמו חורת סות שוכנת על פניו הדלים וכן כל חזות פניו ומבטו עיניו רפים, בלי אונים ובלי חיים הנמו. ובמבט הראשון אנהנו רואים לדעת, כי לא אנשים העוקרים הרים בכחם וחכמתם נצבים לפנינו.

*** לכל כחה וכתה יש אותות וציונים מיוחדים בהצבעים ובאופן ציורם, למען תכיר אשה את אחותה.

כלם הביאו על הספינה חביות וכדים גדולים מלאים מים מהורים, כי שמאים להם המים אשר ננע בהם איש אשר לא מחברתם הוא, וכיחוד אם נגעו במו ידי איש המערב. המלחים על הספינה אשר היו כלם ילידי הודו אבל מבעלי דת מאהאמעד, גם המה נזהרו מאד לנפשותם לבלי לטמאה במים אשר ידי איש מערב נגע בהם, ולכן הובילו עמהם כמו כן חביות מיוחדות מלאות מים טהורים.

רוב בני הודו שותים את המים באופן מוזר ונבהל מאד, באופן אשר היה שם מחנק לצוארי איש המערב. המה אינם מביאים את כלי המים אל השפתים ושותים כמונו, כי אם נוטים את הראש הרבה לאחוריהם עד כי כל פניהם נוכח השמים ישורו, מרחיבים את הפה ומגביהים את כלי הנחשת ושופכים את המים בקרבו וקול "קיש! קיש!" כאיסתרא בלגינא, נשמע בשתי'תם.

שלשה ימים עמדה האניה בחוף עיר קוראמשעע, כי היתה לה עבודה רבה להריק ולטעון את הסחורה הרבה, ועתותי היו בידי ללכת ולראות את העיר. בבואי העירה ראיתי הנויות קטנות של האופים ההודים, ואגש לקנות לי לחם חם, ואני בתמי אשר לא ידעתי עוד דיני עובדי האלילים ודתי'הם, נגעתי בככרות לחם רבים, והנה קול צעקה גדולה השמיע האופה כי טמאתי את לחמו, וככרוב סוכך סכך על הככרות הנותרות לבל תגע ידי הטמאה בהם. הודים רבים קרבו ויאתיו לקול זעקתו, והמה התאמצו להביניני בינה באותות ורמזים (כי אז לא ידעתי עוד דבר בשפת הודית — הינדוסמיאנית —) כי עלי לשלם בעד הלחם אשר טמאתי, ואשר לא יוצלח עוד גם לאכילת הבלב. בעל כרחי עניתי: אמן. שלמתי בעד הככרות, לקחתים עמדי ועזבתי את העיר שומם ומשתומם על סכלות בני האדם ואמונתם.

בספרי על האניה לאחד מפקידיה את המקרה אשר קרה לי בדבר הלחם, צחק עלי ואמר: האם לא ידעת זאת מראש?

ועל שאלתי: אם על פי חקי הבריטנים אשר יסדו בארץ עלי לשלם בעד הלחם או לא? ענני: כן, כן! ממלכת בריטניה איננה נוגעת ומתערבת בעניני אמונות היהודים, והחופש להם לחאמין בהבלים ולהתנהג בשנעון ככל העולה על רוחם הרפה וכאות נפשם החלושה, ואם על פי דתם טמא הוא הלחם אשר נגעה בו יד איש המערב, אין להאיש הזה לנגוע בו, ואם לא שמע ונגע, עליו לשלם את הנזק.

ככואי לבאמביי, אשר היא עיר גדולה עד מאד, ונבנתה בטוב טעם ודעת כאחת העירות הגדולות בארצות איירופה, נפלאתי מאד לראות במגרשי העיר אשר המונים המונים מהפועלים ושכירי יום וגם רבים מן הנותנים ידם בחיקם כל היום, אינם חוגרים אף את החגורה על החלצים הנהוג בהודו, כי אם שמים את מבושיהם לתוך כיס בד דק, כמו כיס דדי העזים, אשר שני חוטים רחבים כחצי אצבע צמודים אליו למעלה. את תקות החוטים האלה מושך היהודי בין רגליו לאחוריו וקושר בהם את המתנים, אבל קצרו החוטים האלה מלהשתרע, והמה מכסים רק את הבקעה ולא את ההרים, וביען כי היהודים מושחים את כל בשרם בשמן, אשר על ידו הגויה כלה מזהרת ונוצצת כעין נחשת קלל, וביען כי החום הגדול מוציא ממנה אנלי זעה גדולים העומדים תמיד על הגויה, לכן כאשר יצא השמש בגבורתו וישלח קרני אורו על ההרים החמה, הנמו מתראים כנחפים בכסף וירקרק חרוץ וכראי מלמש המתנועע הנה והנה באור החרספה. נשים כבודות רבות מכנות אצילי בריטניה, הבאות לראות בנפלאות טבע הארץ, לא תשבענה עיניהן מראות במחזה הנפלא הזה, אשר אין ערוך אליו.

האוויר בארץ הודו הוא לח בקיץ וחם עד מאד גם בחורף, ולאנשי המערב, אשר לא נסו בו, הוא קשה מאד מנשוא, והמה נאנחים תחת עול סבלו, ולא כחמתו לכד הוא מענה את נפשם, כי אם מחליש עוד את כחם, ומלביין את אדמימות השושנים מעל הלחיים, ואחרי ישיבת שנה אחת בארץ, עמודי בריאותם ירופפו.

אם ישתה איש כוס אחד מים או כל דבר אשר ישתה, יוציא ממנו החום שתי כוסות זעה וגם שלשה. אם יתהלך איש כרבע שעה ברחובות קריה, או כל כגדיו יזלו מים, ואין די לו בחליפת הכתנת בלבד, ומה מאד היטיבו יושבי הודו לעשות, בכנותם בכל בית חדר רחיצה מיוחד, אשר בו יוכל האדם לרחוץ את כל בשרו במים קרים להשיב את נפשו העיפה.

השמש, אשר כל המשוררים גם הישנים וגם החדשים, משימים קטורה באפו ומטלאים פיהם תהלתו והדר תפארתו, איננו שוה בכל הכבוד והתהלה בארץ הזאת, כי הוא בער כתנור, קרניו המה כחצי רעל על קדקד איש המערב והמה מוצצים כעלוקה את לשד חיתו, ויום יום מורידים לשחת-בלי אנשים רבים אשר לא ידעו להזהר מהם, מלבד הכובע הגדול וחקל אשר אנשי המערב משימים על ראשם, המה מוכרחים בצאתם החוצה לפרוש עליהם עוד את מחסה השמש (זאננען-שירם).

ימי הגשמים בכאמבוי וקאלקוטטא ובחבל הארץ בתוך ימשכו ארבעה ירחים תמימים. המה מתחילים בראשית ימי חדש סיון ויתמו בראשית חדש תשרי. רק בהמקומות על חופי מאלאבאר (מאלאבאר קיסמע) הגשמים אינם בעת אחת. חלקה אחת תמטר בירח אב וחלקה אחת בירח אלול, וימי המטר אינם נמשכים ארבעה ירחים שלמים.

כמו סופה וסער יבא המטר תמיד, ואליו ילוו ברקים ורעמים, ברקים המעורים באורם את העינים, ורעמים אשר כהולם פעם יהלמו וימחצו את תוף האזנים, וכמו אם היו ארבות השמים נפתחים להביא מבויל שנית, כן ירגזו יפרצו, יזרמו וישטפו המים בשצף קצף מעבי שחקים, ולפעמים שלשה ונם ארבעה ימים בלי החדל רגע. ולכן כמעט שנה בשנה יעשה המטר שמות במקומות הנמוכים בארץ. גם את הבתים גם האנשים וגם המקנה והצאן, את כלם יעתיק ממקומם וישאם בעברת חרונו וישחית ויטרוף באפו בלי כל חמלה.

כל ימי הגשם פני השמים אבלים ומכוסים כענני עב וכצעף מחזות החיים.

עלמה, ואך לפעמים רחוקות ובעמל רב יצליחו שביבי השמש
לפלס להם נתיב בעד מפלשי העבים. אולם כאשר יכלא הגשם
מן הארץ, ישובו השמים לטהרם ולתפארתם ולמראיהם התכלת,
ואף עב קמנה ככף איש לא ישור איש בשחקים כל שמונה
ידי החורף והאביב באירופה. בעת הזאת אין גם כל רוח נושב
ואין כל עלה מתנועע על העצים, והאנשים בעודם בחיים כבשר
על גחלים יצלו מן השמש.

למען ימצאו האנשים רוח מעט לקוצר רוחם על ידי החום
אשר הוא מכביד אכפו עליהם בימי דממת הרוח האלה, המציאו
את הפאנקא. פאנקא הוא קרש ארוך ורחב הגתלה משני קצותיו
בחבל באמצע החדר לארכו על קורותיו למעלה. לאורך הקרש
הזה נטוע במסמרים קמנים בגד בד עב כאמתים רחבו, וסרח
העודף למטה מתנועע אל כל רוח על ידי חבל דק הקשור
באמצע הקרש והנמשך תמיד הנה והנה מידי איש הודי, העושה
מלאכתו בשכר קמץ. על ידי תנועת הקרש הזה יבואו חיים
חדשים בהרוח השוקט והוא ישוב לפעולתו להשיב את הנפשות
העיפות. פאנקאם כאלה נמצאים בכל בתי העשירים כההודים
וכהבריטנים. גם בכל בתי ספר הבריטנים ובבתי תפלתם, כי
הבריטנים בעת שהמה דואגים לטובת נפשם אינם שוכחים
לדאוג גם לטובת גופם ובשרם. וכן גם בחדרי האכילה על
האנוות אשר פניהם מועדות ארצה הודו תמיד.

הלחות בימי המטר היא גדולה עד מאד, והיא מפריעה
פרעות בכריאות האדם. אם העמיד איש את מנעליו בלילה
לרגלי מפתו הנה הוא מוצא אותם בבוקר מכוסים מפה אל פה
בצבע ירקק עב (שימטעל), גם הכובע על הראש מתהפך בפנים
למראה ירוק.

הלחות היותר רעה היא בעיר קאלקוטא בירת הודו, וגם
האוויר בה הוא רע מהאוויר של העיר באמבי ובמעט מכל ארץ
הודו, ומה גם בלילות החורף, כי אד לח ועב, אשר כמעט נוכל
למשש אותו ביד, עולה מן הארץ וממלא את כל פניה וישית

חשך סביבה. עד כי גם ברחובות אשר מאורי נאז רבים מאירים שורת חשכת אפלה כאפלת מצרים. כל דבר העומד בחוץ ירמב כמו אם הוא עומד במים, והאד הזה מוזק מאד לבריאות האדם. כתה אחת הודית הנקראה "באבוס" נמצאה בקאלקוטטא ולפי חקי דתה, עליה ללכת בראש פרוע תמיד, וגם ביום אשר רשפי השמש בוערים כרשפי אש, אינם מכסים את ראשם, כי אם פורשים עליהם את מחסה השמש; בלילות האלה גם המה מכסים את ראשם בקצה סדינם הדק אשר בו מעמפים את גותם, כי יודעים המה את הפעולה הרעה אשר האד פועל על בריאות האנשים.

בימי המטר מתחולל רוח סועה וסער נורא על ים ההודי והנהו כמרקחה ככל העת. גלים נוראים מרימים את ראשם. ולעב יגיע שיאם, ומבימים כנאון לבב ובשאט נפש על הציים האדירים נפלאות מעשי ידי האדם; וכמו ילדים המשחקים עם אניות נייר בספל מים, כן המה לצון יחמדו להם, מלעיגים ומצחקים עם האניות האדירות, אשר יחוגו וינעו כשכור על גביהם, וכל חכמת רב החובל תתבלע, אם חרצו משפטם לעשות עמו רעה. האניה עם כל המונה ושאוניה תרד מצולות ולנצח לא תראה אור. אי לזאת לא ירב מספר אניות סוחר, המרהיבות כנפשן עז לשים בים הזה דרכן בימי הסערה האלה. רק האניות הרצות ושבות בין ארץ הודו ואירופה עם הפאסט, רק הן נאלצות לשים נפשן בכפיהן ולמלאות חובתן מדי שבוע בשבוע; אבל מן הנמנע להן לבוא תמיד ליום המועד, כי לרוב הן מתאחרות יומים או שלשה, ובאות לפעמים במעמד נורא ואיום, בלי גם ובלי תורן כי כלם נשא הרוח*).

(*) אנית הפאסט הולכת מסועף לבאמבוי בערך חמשה עשר יום, מסועף לקאלקוטטא בערך עשרים ושלושה ימים, מלאנדאן לסועף ערך שנים עשר יום. הספינות המביאות מדי שבוע בשבוע את הפאסט לא לבד מארץ אנגליה כי אם מכל ארצות אייראפה. מתנוסס עליהן דגל בריטני כי מארצה הנמו, אבל גם הצרפתים אינם טומנים את ידיהם בצלחתם, גם הסת שולחים

הרעה העולה על כל הרעות אשר יכולה למצוא את הספינה הוא המייפאָן והוא כאשר הים מרתיח כסיר מצולה, אז יקרה אשר המים על פני הים רצים וסוככים במעגלה (ווירבעל) במהירות נפלאה עד מאד; אולם לא בהמקום אשר החלו המים לחול את מחולת המות המה יחדלו, כי אם בהמקום אשר הרוח ישאם, ואז בפגשם באיזה ספינה אומללה, המה מושכים גם אותה בחזקת היד לחול אתם את המחול הנורא הזה, ואז האניה תחוג תנוע, תחול ותסוב במעגלה כתרנגול הכפרות סביב הראש, עד כי ירפו גלגליה ויעזבוה כחותיה והיא נופלת ויורדת מצולה בלב ים.

אם רב כח מכונת האניה ואם עין בוחן לרב החובל לחשוב ולחקור אחרי הליכת הרוח (ווינדריכטונג) בעת צרה ומצוקה כזאת, אז עד מהרה יסב וישנה את מרוצת הספינה וינוס ממקום ההרגה; אולם אם צר כח המכונה לעשות כרגע מעשיה, ורב החובל טעה בחשבונו, אז אין כל תקומה להאניה ולנצח תאבד. המקומות היותר מסוכנים להספינות, המה חופי הימים, יען המקומות האלה כמעט כלם מלאים סלעים, צורים חדים והרי חול (זאנדבאָנקע) ואם תדחוף האניה בלכתה באחד הסלעים, כרגע פור תתפורר ותבקע לרסיסים אף אם שריון נחשת או ברזל לה, ואם תנגפנה רגליה באחד מהרי החול, היא תשכב על צדה האחת ולא תנוע ממקומה, אבל אם המים לא עלו עוד על פניה ולא חדרו פנימה, וגדול כח המכונה, אז היא יכולה עוד להנצל מרדת דומה, כי כל המשא הנמצא בה יובא לצד השני ובעלי המכונה מגדילים את המדורה בה להוסיף לה אטף ואז

את אניותיהם הטובות עוד מאניות גרוטניה, עם הפאסט לא לכד לארץ הודו, אשר חלק קטן גם להם בתארץ, כי אם גם לארץ הינא כמו בהמקומות סייגאן ושאנגהיי אחוזות הצרפתים, וגם לעיר האנקאנג אחוזת הכריטינים וכמו כן לייאקאָהאמע בארץ יאפאן. זה שנים אחדות החלו גם אויסטריה ואיטליה לשלוח אניותיהן מדי חדש בחדשו לבאמבוי ולקלקוטטא, וכשלוש שנים גם רוססיה, אבל רק לבאמבוי ולא בימי הסערה.

בכל מאמצי כחה היא חותרת לבוא במי־שָׁחוּ (פֶּאֶהֲרוּאֶסְסֶעֶר) ולרוב יצלה הפצה בידה. לפעמים אם עתותי הספינה בידה לעמוד במצב כזה בלי סכנה, תבואנה ספינות אחרות לעזרתה, והן קושרות חבלי ברזל אליה ומושכות אותה ביד חזקה מ המקום אשר בו נטבעו רגליה.

עקב כי מן הנמנע הוא לרבי החובלים לדעת את כל המקומות בחופי הימים, אשר הרי חול וסלעים נסתרים במו, לכן נמצאים בכל ערי החוף, לא לבד בארץ הודו כי אם בכל התבל כמעט, אנשים הנקובים בשם תיירים (פילאָטען). המה הקריבו שנים רבות מחייהם רק לתכלית הזאת, לחקור ולדרוש ללמוד ולדעת את כל המקומות בחוף הים אשר רעה עצורה בהם. האנשים האלה מלויים ומנהיגים את כל הספינות הבאות ויוצאות, וכל רעה לא תאנה להן. המגדלים הנמצאים בכל ערי החוף, והאנשים העומדים על המצפה עליהם בקנה זכויות המגדלת, המה אנשי הבינים בין האניות הבאות ובין התיירים. היש בראות עיני הצופה אניה מתקרבת אל החוף, הוא מודיע זאת אל התייר והוא יטהר לרוץ לקראתה באניה קטנה הקלה מאד על פני המים והמובלת ממלחים חזקי יד יודעי משוש. הספינה הגדולה תעצור כרגע במרוצתה, ולפעמים גם תעמוד ותשכות זמן קצר במקום אחד, ומלחיה משליכים חבל ארוך ועב לתוך הספינה הקטנה והיושבים בה תופשים אותו וקושרים אותו לספינתם ועל ידי זה המה נמשכים עמה להאניה הגדולה, ואז המה דוקרים בקנה ארוך אשר ברזל עקום (האקען) על ראשו. באיזה מקום בהספינה הגדולה, ועל ידי זה יצליח בידם למצוא מעמד לספינתם ולקרבה היטב אל הספינה הגדולה, ואז יעלה התייר על סלם החבלים אשר הורד בצד הספינה הגדולה ויבא אליה פנימה, והוא לוקח מיד רב החובל את הנחנת הספינה להביאה למחוז הפצה. מלחי הספינה הקטנה נשארים יושבים בתוכה והיא נמשכה עמהם אחרי הספינה הגדולה על ידי החבל אשר הורד להם, לא בכל מקום אשר טוב בעיני רב

החובל הוא יכול לתקוע יתד, כי אם בהמקום אשר פקיד החוק
מראה אליו.

כמו כל ארצות החמות כן גם ארץ חודו עשירה הנה בצמחים
רבים ובפרי עץ מינים ממינים שונים למכביר. פרי האנאנאס
אשר סופרי העמים בחפצם לצייר איזה מאכל אשר ימתק מאד
לחיך האיש, אומרים: "טעמו כמעט האנאנאס" או "בלעו בעודו
ככפו כמו פרי האנאנאס" הפרי הזה ארץ מכורתו היא חודו,
ומחירו שם קל הוא. אולם לפי טעם חכי, נמצאים בארץ חודו
פרות רבים הערבים לחיך עוד יותר מפרי האנאנאס, כמו
הקאסטאָרפֶּעל והמאנגאסטִינעס, וגם המאנגאס אינם נופלים
במעמם מפרי האנאנאס, אבל בטח לא טעמו מהם הסופרים
הנזכרים, כי מן הנמנע להביא אותם לארצות איירופה יען כי
המה נשחתים בדרך ורק פרי האנאנאס אשר יגדל גם במקומות
אחדים באיירופה כגנות החמים והמכוסים לכן ידעו מעמו, אבל
באמת אין טעמם כאלה של אדמת חודו. פרי הבאנאנאען אשר
כל הגנים והיערות מלאים מהם, מכלכלים איש לשובע, וילידי
הארץ אוכלים הרבה מהם, כי המה לחם כמו תפוחי האדמה לנו,
פרות אדמת איירופה כמו תפוחים, אגסים, בירנען, קירשען,
סאכעלבעערן וכדומה אינם גדלים בארץ, גם גפנים אך במקומות
מעטים, בקרבת הרי היטאלאייע נמצאים, אבל ציטראנען
ואפֶּעלזינען נמצאים בכל המקומות, אבל אינם טובים כמו אלה
מאדמת איטליה. חמשת מיני דגן אשר עליהם יחיו בכל ארצות
המערב, לא תוציא אדמת ארץ חודו ממנה הרבה, וכמו כן אך
במסביב ההרים הנזכרים, אשר לא עליהם יבא הגשם ארבעה
ימים שלמים, זורעים ההודים חטים, ילידי הארץ אינם אוכלים
כמעט כל לחם, ורק בהאורז חיה יחיו; והאורז הזה ממלא את
השרות בארץ, כמו חמשה מינים הנזכרים מכסים את פני השרות
באיירופה, והוא נזרע במקומות הנמוכים, כי לצמיחתו וגידולו
דרושים מים רבים, את חסרון חמשת המינים שלנו, ממלאים
בחודו מינים אחרים, מיני קטניות וירקות שונים ורבים.

תוצאות אדמת הודו הנמו רבות מאד, ואלה הכמות במסחר והמובלות לארצות אחרות וביחוד לארצות איירופה המה אלה: יערת דבש, קאפֶּעע, טהעע, הטוב עוד מזה של חינא, אך לא נודע עוד טובו באירופה ולכן ילך במעט בלו לאויסטראליען, אורז, צמר גפן, כל מיני בושם וביחוד הסלפל, אגוזי קאקאס, שמנים, וביחוד שמן אגוזי קאקאס, מיני צבעים שונים וביחוד צבע אינדינא היקר, עורות בלתי מעובדים, שן (עלפֶּענביין) והקנים (עבענהאלץ) הרוב מהאי ציילאן ואַפֶּיב, החלק הגדול ממנו ילך לארץ חינא כי החינעזים גותנים אותו במקמרתם, וגם אבני הפך כמו הפטרדה (טאפאוז), אדם (רובין), יחלם (דעמאנט) ותרשיש (טירקיס) הכמות מארץ בירמאן בקצת הודו (הינטערד אינדיען) אצל גבול חינא ומיבעט, בני המערב לוקחים מן בני המזרח את תוצאות אדמתם וגותנים להם את תוצאות בתי מלאכתם וסחר הארץ גדול הוא על ידי זה עד מאד.

בארץ חמה כזאת ישרצו שרץ נפש חיה, זוחלי עפר ורמש אין מספר; וכמו נוצרו מן הטבע אך לענות את האדם, ראשי העושים שמות בפני האדם וידיו, המה היתושים הדוקרים בעוקצם עד כי יזוב דם מעליהם, ועקבות פעולת גוזלי מנוחת האדם האלה נודעים ונכרים על ידי הנקירות האדומות אשר ישאירו אחריהם לברכה ולמזכרת שעות אחדות על הפנים והידיים, אחריהם יבואו אלה העושים מלאכתם בלילה, הלא המה הפשפשים הרכים והענוגים, אשר כנגוע בהם יד יתנו ריח לא נחוח, ומשכנם הוא בכל המטות והכתלים וגם בחגוי ספסלי עגלות מסילת הברזל; והילק (קאָפֶּער) הגדול השוכב כל היום במנוחת השקט בבתי המחראות ובלילה הוא יוצא לשאוף רוח, ובפרשו כנסיו לעוף הנה והנה, הוא סוגר את עיניו ולא יראה בפגשו בפני האנשים, גם הנמלים עם לא עזו, והמה ממלאים את כל הבתים וכל טכצר לא ישגב מהם, המה אוכלים בכל פה כל נתח טוב ושמן, וממתקים ימתקו גם לחכם, גם בכל מאכל אשר יאכל ובכל משקה אשר ישתה נמצאים אלה החרוצים

בעבודתם ואין נסתר מהם. בבתי בני המערב עומדים רגלי השלחנות בכלים מלאים מים, ואם גם חכמה מחכמה היא הנמלה, בכל זאת לא למדה עוד לשחות במים.

הרעה מכל הנמלים היא הנמלה הלבנה. שניה הנה כברזל, וברגעים אחדים כמו במגרה היא מגררת כל עץ, קורה וארגז וכל הדברים העצורים בתוכו, ותסב נזק רב. בבאמביי ובקאלקוטטא לא ראיתם, אבל במקומות אחרים כמו בעיר קוראטשעע ובעיר טריטשינאפעלע הרחוקות אלה מאלה מרחק רב, וכן גם בערי מאדורע וטאנזור ראיתי אותם למכביר, ולא פעם ושתיים עשו רעה גם עמדי. בגבולי אפגהאניסמאן שם גדולים אלה הנמלים במבנה גויתם מאד, ולנועל נפש המה; ואך במים רותחים כלה גרש יגרשו. העולים באכזריותם על כל מעני האדם הנזכרים, המה הזבובים ממראה ירקרק כהה הקטנים מעט ומשונים במבנה גויתם מן זבובי הבתים, הבאים ככלות ימי הגשם אך לעיר קאלקוטטא וסביבותיה; ולשמחת לבב האנשים ימי ממשלת הזבובים האלה לא לאורך ימים הנם, מעשרה עד חמשה עשר יום. פורשי כנפים האלה, אשר כמו מעפר יצמחו פתע פתאום, חיים רק כל ילה, ומקום פעולתם הוא באור הנרות, אבל בהמונים המונים כאלה יסבבו ויקיפו כל רשף אור עד כי כעמודי ענן נוראים המה נצבים על כל מנורות הרחובות והבתים; ואוי להאיש המרהיב בנפשו עז לנשת אל עמוד זבובים נורא כזה, כי המה ינקרו את עיניו במלוא מוכן המלה. הדבר האחד אשר על ידו יכול האיש להמלט על נפשו מחרון הזבובים, הוא לשבת דומם באפלה, אולם אחרי כי לא יתכן לאיש לשבת במחשכים כמתי עולם כל הלילה, והוא גאלץ להדליק נר, אז עדת הזבובים כמו נשר החש על טרפו, יחישו ימהרו להקיף עליו יחד ולא יתנו דמי ומרגעה לו עד אור הבקר, השודד לשד חיתם, ואז המה נופלים פגרים מתים. חמרים חמרים מחללי יום אלה אנתנו רואים אז בקרבת כל מנורות הרחובות והבתים, ומנקי השוקים ממלאים מהם סלים גדולים.

בכל בית אשר נבוא, נתפלא על המון רב הלמאים (איידעכסען) הזוחלים על הכותלים והקירות ואורבים לציד. השממית, הילק והזבוב כמערנים יערבו לחכם. האדם איננו מפריע אותם במעשיהם, כי הם לא יפגעו בו לרעה, ונהפוך הוא, המה מנקים ומטהרים את ביתו מן הרמשים ומן מעני הנפשות. כל הרמשים וזוחלי עפר אשר זכרתי עד כה, האמנם המה נופלים למשא על האיש ומפריעים אותו ממנוחתו, אבל אין ביכלתם לעשות עמו קָלָה ולטרוף את נפשו, לא כן זוחלי עפר ההולכים על גחונם, הלא המה הנחשים והצפעונים הרבים והשונים למיניהם, המה מבשרו לא ישבעו, ויום יפול ברשת זו סמנו לו, כי המה כננבים יבואו עליו, לא ישמיעו קול בלכתם, לא ירעשו כארבה וכילק, והאיש יושב מבלי לחשוב כל רעה, והנה פתאום יחוש כמו דקירת המהט ברנלו, וברגעים אחדים מתהפך כאב דקירת המהט האחד, לכאב דקירת מחטים אלפים ורבבות. כל דמי עורקיו בוערים כאש, הכאב הולך וגדול תמיד, עד כי צר כחו להכילו והוא נופל מת ארצה.

לא תעבור שנה אחת אשר לא ימותו בארץ מעשרים עד עשרים וחמשה אלף נפש מנשיכת הנחשים, ואף אם הממשלה תשלם לכל איש הממית נחש וצפעון ארבעה אנאם (ערך רבע פֶּלארין) הוא ללא תועלת גדולה, כי היצורים המשחיתים האלה פרים ורבים כמו הדגה אשר בים, הרע והנורא מכל המינים הוא הצפעוני הנקרא קֶאָברא, כי אם הוא ישוף את עקב האיש, אז ברבע שעה הוא פגר מת.

לא רק בשדות ובנאות דשא ישימו הנחשים משכנם, כי אם גם בהכתים, בחורי הכותלים והרצפה, ולכן נזהרים בני המערב מאד לבלי תת מקום להם, וסתום יסתמו כל חור ובדק בהבית. גם העקרב (סקָאָרפיאָן) עם שני קרניו על ראשו והגדול אך כאצבע האיש, גם הוא ישים רבצו בחורי הכותלים והרצפה ובכל בדק הבית, ובלילה יצא ממחבואו לצוד ציד והוא לוקח ארחות דרכו על הכותלים, אבל מעקיצת העקרב לא ימות

הַנְּשָׁה, כי אם עשרים וארבע שעות ירגיש כאב עז בכל בדי
עורה, ואחרי עבור העת הזאת ישוב לאיתנו ושלומו.

כל בשרי ירעד מדי זכרי את הנחשים והצפעונים בארץ
הודו. כמה פעמים היה רק כפשע ביני ובין המות, ולוא הייתי
מאמין בנסים ונפלאות הייתי אומר נס קרה לי, או זכות הצדיק
עמדה לי. בעיר טוטיקורין החונה על שפת הים, ישבתי פעם
אחת על כסא אצל הפתח. הים אשר היה הולך וסוער אז כשצף
קצף נורא, היה רק כעשרים אמה מכיתי, ואני הייתי מכיש על
אניה אחת הלוחמת עם הגלים וחותרת בכל עוז להגיע אל
החוף. פתאום עלה ברעיוני לשנות מקום שבתי מבלי אשר
אדע את הסבה אשר הניעה אותי לזה. בקומי ממקומי, והנה
צפעוני מתגולל תחתיו. אני אשר כבר הרגלתי באלה, לא
נבוכו עשתנותי כי אם עד מהרה תפשתי כבריה הדלת אשר
עמד לא רחוק ממני, ובחזקת היד הכיתי בו על ראש הצפעוני.

תמיד הייתי זהיר לבלתי לכת בלילה במקום דשאים, בלי
נר ובלי מקל עב, ולבלי לנגוע בידי את הכותלים בלילה,
מיראתי לבל יעקצני עקרב; וכן הרגלתי בהשמירה הזאת, עד
כי גם אחרי כן באירופה, אם הייתי מניח לפעמים בלילה את
ידי על הכותל, חיש הייתי מושך אותה לאחור, כי נדמה לי ברגע
הראשון כי עוד בארץ הודו אנכי.

חיה קטנה מאנגוס שמה נמצאה בארץ הודו, והיא גדולה
כמו החולדה רק אפה הוא ארוך כאף החזיר, החיה הזאת היא
הַנְּהָ לַהנחשים את אשר החולדה הַנְּהָ להעכברים. ארס הנחשים
לא יפעול עליה לרעה באומה, גם רעל הצפעוני (קאברא) החד
מאד, גם הוא למשחק לה; והיא בראות עיניה כל נחש, צפעוני,
אפעה, או פתן, היא כחץ מקשת תקפוץ עליו ותנשכחו בשניה
החדות עד כי תצא נפשו. היא יושבת על ברכי האיש ומשחקת
עמו כמו החולדה. רבים מבני הבריטנים וגם מבני התערובות
קושרים את המאנגוס בלילה בחבל ארוך לרגלי מטתם, ושנתם

תערב עליהם. אבל יען כי לא רב הוא מספר החיות האלה בארץ, לכן רב מחירה ולא כל אחד יכול לזכות בה.

כל אשר דברתי עד כה מאימת הנחשים ומיראת הצפעונים, הוא לא בעירות הגדולות בארץ, כמו באמביי, קאלקוטטא, מאדראס וכדומה, כי אם בערים הקטנות והכפרים, אשר הכתים רחוקים זה מזה, ונגים או נאות דשא ביניהם, מקומות אשר הנחשים יחמדו לשבת בהם, אולם לא בן הנמו העירות הגדולות אשר זכרתי, שם הכתים קרובים איש אל אחיו ושאוץ העיר גדול עד מאד, ואין הנחשים מרהיבים להתראות בחוצות גם בלילה.

בין ההודים נמצאים מְנַחְשִׁים רבים, והם יודעים להשתרר על הנחשים והצפעונים היותר נוראים. אחד ממכירי אשר גר באחד ממגרשי העיר באמביי הצעונים, בבית אשר גן לו מבל שלשה עבריו, ראה ונוכח אשר צפעון הקאכרא שם לו משכנו בתוך הגן, אבל כל העמל והיגיעה אשר עמל מכירי לתפוש את הנחש הנורא ולהטיתו, היה ללא הועיל, כי צלח בידי הנחש לכרוח תמיד ולהסתר, וכן היתה אימת הנחש עליו ועל בני ביתו ימים רבים, עד כי בא משרתו ההודי ואמר כי הוא מכיר איש כזה אשר לאל ידו לפדות אותו — את אדונו — מן הסכנה, וכן היה. הוא הביא הודי אחד אשר עמד בתוך הגן עם חליל קטן, והשמיע קול שריקה בו, וברגעים אחדים יצא הנחש ממחבואו והתקרב אל ההודי, והוא מהר לתפוש אותו ביד וכל רעה לא עשה לו הנחש, וכן לקח אותו עמו וילך לביתו.

ארץ הודו היא גם מקום מעון לאריות, נמרים, שחלים, יענים, שאקאלעץ, וטורפי טרף אחרים רבים, ולא קטן המספר מן אלה הנופלים חללים גם לרגליהם. השאקאל משמיע קול יללה אינמה בלילה, ובחצי הלילה אשר הרחובות והשוקים לא ישוקו מכל המון, יכולים לשמוע אנקת יללתו גם בעירות גדולות כמו קאלקוטטא ובאמביי. כמו כן נמצאים כל מיני הקוף בארץ, ושנהבים לרוב החרוצים מאד במלאכתם, והאדם יעבוד בהם כמו בסוסים ובחמורים לרכיבה ולכלל משא כבד. גם ממשלת

בריטניה תשרת עמהם להוביל הכבודה (באגאזש) במחנות צבאותיה. בעיר מאנדעלאיי או האווא בירת מלך ארץ בירמאן ראיתי עדרים עדרים מהם ונער קטן נוהג כמו. אם בחפץ איש לרכוב על גביהם, המה כורעים על ברכיהם כמו הגמלים, והאיש עולה על גביהם והמה יעמדו וילכו למחוז הפצו. בעיר ראנגון בבירמאן הבריטנית עובדים השנהבים בבתי מגרות הקיטור (זאגעדאמפֿמיהלען) והמה מושכים את הקורות הארוכים והעבים. (הבאים מארץ בירמאן העליונה, העשירה מאד בכל מיני עצים, ברפסודות על הנחר אירווארדע), מן המים בחבלי ברזל, ושמים משמר להם כאיש בעל תבונות.

האוחים (אייכענהאָרנכען) ממלאים את כל היערות, ולא ראיתי כמוהם לרוב בארץ אחרת. המה מדלגים מקפצים ומרקדים על העצים הגה והנה בעליצת נפש וכשמחת לבב אין קץ, וחיים חיי חברה ואחזה תמיד. המה נופלים מעט ביפים מאלה של ארצות איירופה, אבל אינם נופלים מהם בתכונתם לאהוב את התנועה והשמחה תמיד. אני קניתי אחד מן ילד הודי, והאוח הזה הורגל כל כך עמדי עד כי היה אוכל עמי מקערה אחת והיה שוכב עמי בלילה תחת מכסה אחד. ביום היה רץ ושוב מכותל אל כותל ומקורה אל קורה, וכאשר היה עיף ויגע ממלאכתו זאת היה בא אלי והיה יושב בחיקי או בכיסי למען יחס לו. עוף השמים וכל בעלי כנף המה בחודו עזי פנים מאד. אימת האדם לא תעלה עליהם כמו בארצות איירופה, ולכל בהם המה העורבים והאיה והדיה למינה (גייער אונד האביכמעט) אשר לא יחתו מכל, ובאים בכל הבתים ונושאים אתם את כל הבא בידם; גם מן הסל אשר על ראש האיש השב מן השוק עם בשר וירק, המה חוטפים וגוזלים. מעוף הפאפאני נמצאים רבים מאד, אך מעטים מהם אשר כשרון דעת להם ללמוד לדבר ולשרוק כמו אלה מאויסטרליא ואמעריקא הדרומית; וכן נמצא גם עוף אחר הנקרא אייא או מאיאן הלומד כמו בן לדבר. החוק אשר אסר על ההודי את אכילת הבשר, הוא נובע

מחמלת מחוקק דתם על כל יצורי החיים, ולכן ההודים עוד גם עתה מראים חמלתם לאלה היצורים אשר לא ירעו ולא ישחיתו. בעיר קאמבאיא יש לההודים בית אסיפת צפרים שונים, ורק לתכלית הזאת לכל ירעבו ויצמאו אלה היצורים התמימים, ולכל תגע בהם כל יד לרעה. כן קונים הודים רבים צפרים מן הצידים ושולחים אותם לחפשי. רבים הם ההודים הוודעים לעשות את הצפרים בייתים (הייזליך) ולתת חכמה בלבם כי יבינו כל אות ותנועה, ויעשו הכל כמצוה עליהם. להנסיך מורדין בלאהארע היו שנים עשר יונים, אשר על פי אות ידו או דבורו היו נצבים כלם יחד כמחנת הצבא, והיו הולכים ביחד בצעדים גדולים או קטנים הכל לפי פקודתו כאנשי החיל. כן נמצאים בכמה ערים בתים לאסוף בתוכם קופים וכן בתים לאסוף בתוכם כלבים זקנים אשר אין אדונים למו, וההודים מכלכלים אותם עד יום מותם.

הדגים אינם רבים למיניהם, אבל מחירם קל הוא בערי חוף הים. וכן גם כל מחסרי האדם לפיו אינם ביוקר, ומה גם בשר שורים, כי גם בעלי דת הקאראן אשר דתם לא תמנעם מאכילת הבשר, אינם אוכלים בשר שורים, וכן גם בארץ ערב ותוגרמה, הישמעאלים אינם אוכלים בשר שורים רק לפעמים. ולכן הוא כמעט כחנם. ככאמביי וקאלקוטטא ליטרא בריטנית מחירו אננא ורבע (שבעה קרייצער בערך).

ילידי ארץ הודו מתחלקים לשבטים וכתות שונות, ואיבה גדולה שוררת ביניהם על ידי פירוד הדעות באמונתם האלילית. האיבה הזאת תתפרץ לפעמים ממחבואה ותתהפך לאש לוהטת ושלחבת נוראה, ואז ידי ממשלת בריטניה מלאות עבודה לכבות את אש התבערה; אבל לא תצלה להטמשלה, או היותר נכון לאמר: אין את נפשה לכבות את האש כלה, כי גחלים עוממים ישארו תמיד, ואם אך רוח קל ישב יבערו ויתלחבו כבראשונה. האיבה הזאת בין השבטים והכתות יקרה היא לממשלת אנגליה מכל צבאותיה הרבים ואניותיה האדירות, כי על ידה ועל יד

שפלת היהודים במדרגת ההשכלה, צלחה לאנגליה לכבוש את ארץ הודו ולהחזיק בה עד היום הזה. לוא היו לכל השבטים והכתות דעה אחת ולב אחד, אז לא היתה ביכלת כל ממשלה בעולם למצוא מעמד בארץ ולהשתרר עליה, כי מספר יושביה עולה לשתי מאות מיליאן נפש אדם, ומספר עצום כזה אף אם יהיו חלשים ורכי לב כמו הארנבת, היה תמיד לאל ידם לעמוד על נפשם ולעשות נקמות בשונאיהם, ומה גם כמתי מעט הבריטנים אשר לא ירב מספרם בכל הארץ משתי מאות אלפים נפש, אנשי צבא וסוחרים ביחד; ואם אך במקלי הכאמבוס היו באים היהודים על הבריטנים, כי עתה כלה עשו אתם, האיבה אשר שמה קץ לה בין כתות היהודים והאיידעת ההולכת לפניהם תמיד כענן עב להחשיך להם את הדרך, הן הנה אשר פתחו לבריטניה את שערי הארץ ועשוהו למלכת הימים והמסחור.

הדבר אשר בכחו לרפות את אשיות ממשלת אנגליה בארץ הודו הוא: הדעת, כי אם היא תאיר אור על מחשכי ההבלים ותעתועי אמונת היהודים כאילילים, או אז לא יצור שכט לשכט ולא תקנא כתה בכתה, והאיבה ביניהם תתהפך לאהבה, הלבבות יתקרבו, וכחם ינדל מאד מאד; אבל ממשלת בריטניה בידעה כל אלה, היא תדאוג כי לא יבואו ימים טובים כאלה לההודים, וכי לא תפרה הדעת בקרב הארץ; ואף אם היא לא עמדה לשטן לאלה אשר יסדו בתי ספר בארץ, למען ענר את עיני איירופה, הנה היא תמיד יודעת להשכיך את להט חרב המתהפכת, לשמור את עץ הדעת לבל יגש איש הודי אליו לאכול מפריו ולפקוח את עיניו; כי כל בתי הספר הנמצאים בארץ המה רק בתי ספר נמוכים, אשר תלמידיהם לומדים אך את לשון אנגלית, השבון מעט מגלילות הארץ ומעט מקורות התבל. מכל אלה הלמודים לא תמלא עוד הארץ דעה, גם ספרי הקריאה הנקראים בנתי הספר, מלאים מפה אל פה אך מן הגדולות והנצורות אשר עשה ופעל מיסד דת הנוצרים, וגם מזה לא תצמח הדעת, אי לזאת אנשי הודו עוד גם עתה עובדי אלילים ופסילים הנמה

כמו בטרם עוד באו הבריטנים להארץ. מזה יוכל הקורא לשפוט ולהבין כי ללא אמת תנבר לשון הבריטנים לאמר, אשר המה מביאים את הציוויליזאציאן בכל מקום בואם. ארץ הודו לא נסגה אהור מפסיליה והבליה אף כמלוא שעל.

תחת אשר היה לעם נאור כהבריטנים להביא להארץ את הציוויליזאציאן באמת ובתמים, הביא הוא לה רק את המיססיאן הבריטנית, ואומר כי הציוויליזאציאן והמיססיאן תאומים הם, בנות אם אחת. ואם לא הממשלה בעצמה הביאה את הנפלה-אשת להארץ הנה פתחה להמיססיאן את כל שעריה לשבת ולעשות בה, כטוב בעיניה. רבים הם באירופה מן המאמינים לכל דבר, המאמינים כי המיססיאן הבריטנית פעלה באמת גדולות ונצורות בקרב ארצות החשכות, וכי עלתה בידה להציל טרף מבין שני השטן, להציל את הנפשות האובדות והנדרחות המבועות בין מצולת עבודת האלילים, ולהביאן תחת כנפי דת הנוצרית הקדושה בלב שלם ותמים; ולכל בהם אלה הזקנות והזקנים המרבים בתפלה (בעטברידער אונד בעטשוועסטער) אשר בלו מדוב ימים וצר כחם לרדוף אחרי תענוגי בשרים, אלה אשר אולי בנעוריהם לא היו מעשיהם כדת וכדין תמיד, ועתה בעמדם על ירכתי בור תיסרם משובתם ויראים לנפשם כי לא תמצא מקלט לה בממלכת השמים, ולכן ידמו כי בזה יפיקו רצון מבן אלהים אם ישחדו מכחם וכספם להמיססיאן, כי תהיה היכלת בידה לעשות מטעמים לבן אלהים כאשר אהב, הלא המה הנפשות ההודיות האובדות, אלה האנשים מאמינים בלב שלם כי המיססיאן היא באמת לברכה בקרב הארץ, וחושבים כי כל ההודים אשר קבלו עליהם את דת המיססיאן, רק בגלל זה נתנצרו, יען כי קרני האור היוצאים מתוך דת המיססיאן האירו אל עבר פניהם, וראו והכירו את מחשכי לבבם ותעתועי מעשיהם, ולכן פנו עורף לאליהם, ובחרו בדרך אשר אך הוא מוביל אל האשר והחיים הנאמנים. אבל איך שגו ברואה אלה האנשים באירופה! מי שהיה לו מהלכים בין הנוצרים ההודים, הוא יודע

איך הם עומדים במדרגה נמוכה במדרגת המוסר מאחיהם עובדי האלילים. המתנצרים החדשים כהודו המה אנשי און ומרמה כזב ושקר ושבע תועבות בלכם כל היום, אנשים אשר אך מטרה אחת להם והוא: הכסף, וכל הדרכים המובילים להמטרה ההיא, אם המה ישרים וסלולים או כנחש עקלתון יסבו בלכתם הכל שוה בעיניהם ואחת למו. הנוצרי ההודי עושה הכל בעד בצע כסף, גם את אשתו ובתו ימכור לזוננים. ואוי לו לאיש המערב הנופל בידי נוצרים כאלה, המה גם את עורו מעליו יפשיטו, וכל איש בריטני האוהב את האמת יעיד כי כנים דברי במשפטי אשר חרצתי על הנוצרים ההודים, ואם תשאלני קורא יקר: אם כן הוא הדבר, מה ראה ההודי על ככה להשליך את גלוליו ושקוציו הגלויים ולהסתפח כספחת אל דת הנוצרים? הנני אומר לך, כי הוא רק בגלל זה, יען הוא חושב בלבו כי על ידי שם נוצרי אשר עליו יעלה בערכו בעיני בני המערב, הידועים גם לההודים לאנשים בתור המעלה, ומדמה בנפשו כי בקהלם יחד גם כבודו. מן כל אלה תראה ותוכח קורא יקר, כי המיססיאן הבריטנית לא לבר כי היא לא לברכה בקרב הארץ, כי אם גהפוך הוא היא המקור אשר ממנו תצא חנופה ומרמה לכל הארץ.

אל תניע ראשך קורא יקר ואל תתפלא אם הרהבתי בנפשי עז לדבר קשות את הבריטנים ולתת דופי במעשיהם המדינים, אל תרים קולך עלי לאמר: "הלא הבריטנים המה האוהבים הנאמנים לעם ישראל, ואיך תעזו פנים לחפש אחרי מומי מעשיהם?" האמנם קורא יקר, כמוך כמוני מודעת גם לי מהאהבה אשר הבריטנים מראים לנו בעתות בצרה, ולכי מלא רגשי תודה וברכה להם, אבל האמת היתה תמיד יקרה בעיני מכל ולכן לא אוכל להכחידה גם עתה תחת לשוני, והנני אומר: אמנה כן הוא, אנחנו מחויבים להודות ולהלל להבריטנים ומה גם כיום הזה, אשר אך הם המה אשר יחושו מכאובינו ואך בהם נמצאים אנשים ישרי לב אשר יבינו כי אמנם אין כל תקוה

וישע לנו בלתי אם נשוב ונחדש נעורנו כשוכנו אל אדמת אבותינו, בעת אשר בפי יתר בני העמים שם אדמת יהודה לחנא*), אבל כל איש ישר הולך אשר חנף לא ידע, מחויב למלאות חובתו גם להאמת, ואת החוב הזה מלאתי בלי משוא פנים.

(* פה אני מוצא מקום לדבר דברים אחרים גם על אודות אחינו המדוכאים הגענים והנרדפים על צואריהם באכזריות חמה ברומעניא. גם אני אינני מוצא דרך אחרת להם להנצל מיד מבקשי נפשם, כי אם ללכת ארצה כנען (אשר אדע אותה מן הראיה ולא מן השמועה, כי הייתי בה והתבוננתי לכל אשר ראוי ונכון להתבונן), להאחז בה לעבוד אדמתה ולאכול מפריה. אבל איך יצא הדבר הזה לפעולת אדם? התשובה על השאלה הזאת היא קשה עד מאד. מאין תבוא עזרה לנו? מחוץ או מפנים? אם מן העמים הנאורים הרואים כי נרדפים מוכים ונהרגים אנחנו על לא חמס בכפנו? או מתוך עמנו בעצמנו? לדאבון לבנו מוכרח כל איש, אשר דמוינו איננו בונה לו בשמים עליותיו לראות לדעת, אשר אין לאום בתבל כי יצא לעזרתנו בפועל כפים, כי סוף סוף הלא אך יהודים אנחנו. מי נדה לא נזקק עליונו, ומרידה כהיונים והבולגרים לא עשינו, וכל דם לא שפכו ידיו, חטאת אשר אין לה כפרה בעיני העמים, כי העולם כלו אך על הדם הוא עומד ומה גם למן היום אשר נתפשטה הדעה כי לבעל הכה לו גם הצדקה, ורק על פי כחו יגדל ערך הדבר, מן היום ההוא כל העמים אשר קבלו את הדעת הזאת צועקים בקול: דם! דם! דם! וכל המרבה בשפיכת דמים הכי נכבד הוא. עם אשכנזי הראה נפלאות בשנות האחרונות בהכנת מטבח, והנה הוא עתה הנכבד בכל הלאומים. אם היה בתכונת היהודי לשפוך כמו כן דם במים, לא מבשרו כי אם מבשר עמים אחרים, תחת אשר הוא עתה עומד ורואה איך דמו ישפך, והוא נאלם דומיה כיונה פותה אין לב או אז היה עולה בערכו בעיני הגוים, אבל עתה בוז יבוזו לו ובשאת נפש ובלב גאוה הם משפילים לראות עליו. קמן יעקב בגוים, יען מה? יען לא ירים את המאכלת לשחוט ולצעוק: דם! דם! כן המה העמים הנאורים ההולכים לאור הציוויליזאצואן, ומה היא הציוויליזאצואן אשר העמים מתפארים בה ונושאים אותה על שפתותיהם המיד? היא העוד הדק המכסה על עצמות הגויה, גויה מלאה פרשדונה, וכמו שצר כח עור הגויה מלעצור בעד האד הנשחת בתוכה לפלס לו נתיב בתוך נקביו (פאָרען), כן צר כח הציוויליזאצואן לעצור לבל תפרוצנה הוצה התאות הנמכזות והחשוקות הרעות, כמו קנאה ושנאה, חמס ושוד, גול ורצה, הכוערות באש לוחט המיד בלבית מהות החיים

כבר זכרתי אשר ההודים מתחלקים לשבטים וכתות רבות.
להכתות האלה יש מספר וחוא שלשים וששה, אבל אין מספר
לאילייהם ועצביהם. הם עובדים לכל צבאות השמים, ליסודות
התבל, לדומם, צומח, חי ומדבר, וכן גם להדברים אשר אך כח

העמים במדה יתירה הרבה מכלב עמנו. הציוויליזאציאן הוא אך המים
המכסים לים, המכיל בתחומו תנינים נוראים ומרפי מרף אין מספר. אל
העמים האלה אך לשוא נשא את עינינו, לא מהם הצמח ישועה לנו. וכן
אין כל ישועה לנו פנימה, עין הגדולים בעמנו הכתה בסנורים, לבם קשה
כצור ומלא גאונה וגאון, ולחרפה תחשב להם להשפול ראות על הצולעה
והנדהה שה פוורה ישראל, וכל הפצם הוא אך להראות נגדה נא לכל העמים
כי פטריטים עצומים הם עוד מהם, ואיך ישחרו מכתם להאמללים כי ההיה
היכולת בידם ללכת ארצה כנען, הלא בזה יראו גלוי לכך כי המה יהודים,
יהודים בראשונה וצרפתים בריטנים או אשכנזים באחרונה, וכלימה תכסה
פניהם להיות בראשונה יהודים. יהודי אשכנז, וביחוד אלה בבערליון שונאים
תכלית שנאה את אחיהם בארצות שיציקו להם. בוז יבזו לאלה הנענים
לא לכך בלבם כי אם גם בלשונם, וכל מה שהם עושים לטובת היהודים
מארצות הנזכרות, הם אינם עושים זאת מטובת לבם ומאהבתם לאחיהם, כי
אם אך מבושה אשר המה בושים לעמוד על דם אחיהם, ולמען יאמרו
העמים כי לב נדיב להם. אולם לא לבד אדירי הכסף ואילי הזהב אינם
משיבים לבם לעמם, גם יסוד העם בעצמו הנחלק לשתי כתות, לישנים
וחדשים, גם הוא יושב ונדהם כאיש אובד עצות ולבו כל עמו ללכת ארץ
אבותיו. בעיר קאניגסבערג בפרוסיא מצאתי יהודים מכל קצווי ארץ רוססיא
ופאלעין, ומכל הכתות, ולא מצאתי אף אחד בהם אשר דעתו תהיה נוחה
מישיבת ארץ ישראל. החדשים המדמים בנפשם כי באה חכמה גדולה בלבם
ומאמינים באמונה שלמה להיות חכמים משלמה, מעבירים תחת שבט
הבקרת את כל הדברים הנכתבים במ"ע העברים והעצות הטובות אשר
אוהבי עמנו באמת מיעצים לנו, ואלה המשכילים המדומים משימים תהלה
בעצת אוהבי עמנו ללכת קדימה (מאָרגענלאַנד) ומוציאים את דבת הארץ
ותכונת עם ישראל רעה, באמרם: ארץ כנען — אף אם מעולם לא ראו
אותה — היא ארץ כבול, ועם ישראל לא נוצר לעבודת האדמה כי אם
אל המסחור, יען מה? יען רגש לאומי הקדוש, האהבה לארץ מולדת, הוא
מוזר להם, והם שונאים תכלית שנאה כל עבודת הגוף, והם שואפים אך
את רוח הבאָרזע כל היום. והישנים הנוכחים בזכרם את ציון, המתענים
בצום הרבועי והחמישי ומחכים בכליון עינים על ביאת הגואל אף אם

דמיון האדם יסודם, כמו לרוחות ושדים, למלאכי הכלה ושמן. תמונת פסיליהם משונה אשה מאחותה. לרוב הם עושים אותם בצלם אדם, אבל בשנים וארבעה ראשים וארבעה פנים לכל אחד מהם, וארבעה ידים גם ששה ושמונה לרבים מהפסילים. רבים הם גם בתמונת השנהב, הסוס והקוף. בפנים המדינה ראיתי במקומות רבים שדות רחבות ידים מלאות סוסים גדולים וגם קמנים, והם עשויים מלבנים וטיחים בשיד. עבודת האלילים כמו כן לא תשוח בין כל הכתות. לרוב עומדים שני כהני הפסל נוכח פניו ומכים במקל עב על מסי נחשת ירוק אשר בדיהם או תוקעים בשופר או בחצוצרה ומשמיעים קול גורא ואיום המחריש את האזן, היכלי אליהם המה קמנים אבל נמצאים גם גדולים עד מאד, וביחוד בארץ בירמאן, כמו בעיר הבירה מאנדעליי או האווא, וכן גם בעיר ראנגון בבירמאן הבריטנית, הפאנגאדע גדולה עד מאד וגם המגדל מצופה כלו במסי זהב.

התמהמה עד מאד, הם אך אל גואל עני ורוכב על חמור נושאים את עיניהם, לבם ונפשם, ומחכים כי יעשה אלהים נפלאות בקרב הארץ, כי יחקע בשופר גדול אשר קולו ילך מקצה התבל אל קצהו, או אז יקומו כאיש אחד ויעלו ציון לבנות כמו רמים בות לה, להקריב לו קרבנות ועולות, להברואו ממבחר הצאן ולהשביעו חלב מריאים ודם אילים ועתודים, מטעמים הערבים מאד לחיך הזקן ארון הברואה. גם מאלה האנשים עזרה בצרות לא נמצא מאד. אם כן מאין יבוא עוזר לנו?

כל עוד לא יתעורר הרגש הקדוש והיא האהבה לארץ אבותינו בלבות כל עמנו, כל עוד לא יהיה מוכן כל איש אשר בשם ישראל יכונה להקריב כל אשר לו על מזבח אהבת אדמתו, וכל עוד לא תשפוך הצינוויליזאציאן האמיתית את רוחה על כל בשר כי נחשב בעיני הגוים לאנשים ועם כמותם וכערבם, כל העת ההיא נבול תבול כל עצה וכל פעולה להסיר לחץ, דוחק ואת מר המות מעמנו!

מה מאד ישמח לבי אם שגיתי במשפטי זה, ואיך תעלוץ נפשו אם אראה כי עוד יש תקוה לנו, וכי תארתי את מלך הבלהות בעינים רבות יתר מאשר יש לו.

בהיכלים רבים נמצאות בתולות נזירות אשר הקריבו חייהן לעבודת האליל, והן יושבות ושרות בשירים בשנח ותפארת האליל, ומן האושר הגדול העתיד לבוא להן אחרי מותן על כי התקשרו בעבותות האהבה עם אל, תחת להתקשר עם בן תמותה. וביען כי רעיוני השירים והתפלות האלה מתאימים עם רעיוני שירי תפלות נזירות הקאטאליקים בבית מקלטן, כי גם הנה שופכות לבן ומתפללות אל חתנן בשמים תמיד, וביען כי אינני זוכר כל זכר בספר ברית החדשה מיסוד בתי מקלט לנזירות, לכן אחשוב למשפט צדק כי מנהג הנזירות בין הקאטאליקים בא להם מן ההודים.

כמו שהיה העגל לפנים לאלוה ישראל, כן עתה הפרה לאלוה כתה הודית. השתן של הפרה הוא קדש קדשים להכתה הזאת, ומועיל לכל כאב ומחלה ולכל נגע ופגע רע, ולפי דבת רבים היודעים את כל תהלוכות בני הכתה הזאת, ימסכו נטפי שתן הפרה בכל מאכל, וכן גם הפרסים*¹, אשר אדבר מהם באחרונה. אבל כמו ההודים כן הפרסים מכחישים את הדבר, וכטח יען כי כלטה תכסה פניהם לגלות זאת, ויען כי המה יראים לבל ימאן כל איש לאכול מן המאכל אשר הכינו ידיהם, וביחוד הפרסים אשר כל בתי המרות ומלוני אורחים בידיהם.

בהלכי לשוח ברחובות קריה ימים אחדים אחרי בואי לכאמבני, באתי ברחוב אחת אשר משני עבריה חנויות קמנות פתוחות בה, וההודים יושבים בה כמנהג המזרח עם רגליהם תחת אחוריהם, באמצע הרחוב עמד הודי אחד עם פרה שמנה ובריאה ועם קרנים מוזהבים, והוא עבר באצבעותיו הנה והנה על מקום אחד בגוית הפרה עד כי הזילה מים. את המים האלה קבל בתוך כלי

* הפרסים המה בני פרס אשר הגלו מארצם בימי מלחמת האיטליאני כאשר לכדו הערבים את ארצם (בשנת 632) והמה מאנו לקבל דת מהמד, כי אם שמרו אמונת צארואסתר ויחושו מפלט להם אל ארץ הודו הצפונית מערבית, ואיתן מושבם הוא בכאמבני וסביבותיה, עיין בספר מסעות שלמה היוצא עתה לאור בה שחר.

נחשת, ומהכלי הזה נמף טפות אחדות על יד כל החנונים, והם רחצו כזה את עיניהם ומצחם.

אמרתי למעלה כי ההודים עובדים גם להמדבה, וכן הוא. כתה אחת נמצאה בהארץ אשר בכל יום היא עובדת לאל אחר. כל דבר אשר איש מן הכתה הזאת יפגוש ראשונה בצאתו בבוקר מפתח ביתו, יהיה אדם, חיה, בחמה, עוף, או רמש, זה הוא אלהיו ביום הזה ואליו הוא מתפלל ונושא את נפשו. ולכן יקרה לפעמים לאיש המערב כי יהיה לאל, מבלי לחוש כח אלהים במתניו ומבלי לדעת מאומה מכל זה.

כתה אחרת עובדת יום אחד בשבוע את כלי מלאכתה הזן אותה. החייט כורע ומשתחוה ומתפלל למחטו. חרש ברזל להולם פעם, חרש עצים לקרדומו, וכן כל בעלי המלאכה. עוד כתה אחרת עובדת לעץ ואשרה, ואנשיה מקיפים שבע פעמים בכל בוקר את העץ הנטוע לתכלית הזאת אצל ביתם ומתפללים בהקפתם. וכן אין קץ לכל מנהגי הבל ורעות רוח בין הכתות הרבות.

הכי נכבדה בין הכתות היא כתת הכהנים. הם יושבים וידם בחיקם כל היום ואינם עושים כל מלאכה, ובכל זאת לחמם נת ומימיהם נאמנים, כי לא יעזו כל הודי להשיב ריקם פניהם אם המה נדבות יקראו. הכהנים בארץ בירמאן, החולכים בראש פרוע וגלוח ומעוטפים בסדין ירוק ודק, חיים חיי חברה במקום מיוחד להם בכל עיר וכפר, וכל איש נשוא פנים שולח גערו לכהנים כי ישרתו אותם שנה או שנתיים. בכל בוקר ובוקר מתקבצים הכהנים עם געריהם ביחד; כל גער נושא בידו קערת עץ גדולה צבועה בצבע אדום, והמחנה מתנועעה במשטר וסדר נכון כמו מחנת הצבא, וכן המה באים לכל הבתים ועומדים בחוץ שנים שנים, כהן עם גערו. אשת הבית פותחת את הדלת ומביאה בידה סיר נחשת מלא אורז מבושל. הכהן לוקח את הקערה מיד הגער ואשת הבית תופשת מלוא קומצה אורז ותניח בהקערה, הכהן משיב את הקערה להגער, צועד צעד אחד לאחור,

ובהן אחר עם משרתו לוקח מקומו; וכן יעברו כלם כצאן תחת
שבט הרועה לפני סיר האורז עד כי תם האורז ממנו וכל אחד
קבל את מתנת היר.

הפרסים אשר אמרתי לדבר מהם, הם עשירים, נכונים וחרוצים
במסחרם מכל אנשי הודו, ונפלאים בכל מעשה אמונתם, כי הם
עובדים לאש, מקדישים ומעריצים את הפרה, ושומרים גם חוקים
רבים מחוקות ישראל. הם מעבירים תער על כל שערת ראשם,
אכל פאתי ראשם לא יגלחו מעולם, וקוצותיהם תלתלות כפאתי
יהודי גאליציען באייסמריה; וכן הם נזהרים מאד לבלי ללכת
ולשבת בראש פרוע, ולכן הם נושאים תמיד שבכה דקה
(קאפפֿכען) תחת כובעם הרם כמגדל, כיהודי רוססיא ופאלען,
למען יוכלו כבואם הביתה להסיר את הכובע הנופל עליהם
למשא, מבלי לשבת בראש גלוי. כן הם נושאים גם ציצית, אף
אם לא כציצית היהודים הנמו, כי אם חוט אחד עב הגור על
מתניהם אשר שני קצותיו תלויים משני צדיהם. בבוקר הם
מתירים את החוט, נוגעים בו את העינים ומעיתרים עליו
נשיקותיהם.

כן מנהגי ודיני ישראל נהוגים גם בין נשי הפרסים. בימי
נדתן הן נזהרות לכל יקרב אליהן איש בזחירה גדולה עוד מנשי
ישראל. נשי הפרסים אשר דרך גשים להן יושבות כלואות
בחדרן ארבעה עשר יום רצופים, ואת פני בעל נעוריהן לא
תראינה עיניהן לכל תתעורר האהבה, וגם איש זר לא יראה
פניהן כל העת ההיא. המאכל והמשקה לכלכלת נפשן בימי
נדתן יובאו להן בכלים מיוחדים, כי מטאים הם הכלים אשר יד
אשה נדה ננעה בהם. אחרי עכור ימי נדתן הן רוחצות את כל
בשרן במים ואז הן מותרות לבעליהן.

הפרסים אינם קוברים את מתיהם, אבל גם אינם ישורפים
אותם כהמנהג בכל ארץ הודו כמעט, כי אם מכלים אותם מן
העולם באופן אחר וזר מאד, וזה הוא: בית גדול עם חצר רחב

ידיהם העומד על שפת הים יש להפרסים בבאמביי. בכית הזה יושבים בשבי בעלי כנף חומסי חמס ומורפי מרף, וכאשר ימות איש בין הפרסים המה מביאים את פגרו להבית ההוא, מניחים אותו על הבמה הנעשה לתכלית הזאת, ומתירים את החבלים מרגלי העופות, והם כחץ מקשת יבואו על הפגר וברגעים אחדים לא ישאר מן כל הגויה כי אם גל של עצמות, והעצמות האלה המה משליכים אל הים. הפרסים אינם מניחים לאיש זר אשר לא מאמנתם הוא לכנוס להבית ההוא.

בין רבים מצעירי הפרסים אשר מהלכים להם עם בני המערב כבר נפלה שלחבת המינות, הם מעלים במסתרים את עשן הציוגארע בכל אות נפשו, ואינם חוששים אם יתגבר אלהי החשך על אלהי האור על ידי מעשיהם הזרים האלה. לא בין הפרסים לכדם נתפשטו מנהגי ישראל. כתה הודית אחרת נמצאה בארץ השפלה בין כל הכתות, היא תחוג את ימי הפורים כמו היהודים אבל לא שני ימים כמוהם כי אם ארבעה עשר יום. בימי חג האלה שותים אנשי הכתה ההיא הרבה מן המשקה הנקובה "דארצ" או "מאדע" משקה משכרת הנוטפת מן עצי הקאקאס, ורצים ברחובות העיר כמו משנעים הנה והנה וקוראים בקול גדול פורים! פורים! ושוחקים ומתלוצצים כלצני הפורים (פורים ספיעלער) בארץ רוססיא, ובהפגשם יחד הם יושפים איש על רעהו צבע אדום, וכן תעשינה גם הנשים. את אשר אחזה לי אני בא המנהג הזה לההודים האלה עוד מימי אחשוורש, כי לפי מגלת אסתר מלך מלך טפשו הזה גם על ארץ הודה, וכאשר הניעה יעלת החן את לב אחשוורש להעביר את רעת המן האגני מן היהודים ולשים את משרת הנהגת המדינה על שכם מרדכי, נפל פחד היהודים על שונאיהם כאשר אמר הכתוב "ורבים מעמי הארץ מתייהדים כי נפל פחד היהודים עליהם", וגם כתוב "קימו וקבלו היהודים עליהם ועל זרעם ועל כל הנלוים עליהם וכו'". ומי המה הנלוים עליהם? במה המה העבדים והשפחות מעמי הארץ אשר עבדו בכתי היהודים והמה

הוכרחו לחוג כמו כן את חג הפורים, וכן נשתרש זה המנהג בין כת העבדים והשפלים בארץ הודו עד היום הזה.

אין כל ספק אצלי אשר רבים משבטי היהודים נתערבו בגויי ההודים עוד בימי בית ראשון בימי הושע בן אלה, כי לפי דברי הכתוב במלכים ב' י"ח הנחה סלמנאסר את ישראל בחלח וחבור נהר גוזן וערי מדי, ולפי דברי התלמוד (כמדומה לי במסכת קידושין פרק עשרה יוחסין) חלח וחבור המה בארץ פרס, ולפי דברי אחרים ממכארי כתבי הקדש, נהר גוזן הוא גאנגוס הנהר הגדול ההולך ושוטף בארץ הודו; ואם אמת בפי המעתיקים האלה, אז הובאו רבים מישראל בדרך ישרה (דירעקט) לארץ הודו, ואם נאמר כהתלמוד אז הובאו לארץ פרס הקרובה לארץ הודו, ובמרוצת העת הלכו רבים מהם להארץ הנוכחה אחרונה ותישבו בה ויתערבו בגוים, וקרוב מאד בעיני אשר רבים מהיהודים עזבו את ארץ פרס ללכת ארצה הודו גם בימי מחוקק דת האיסלאם, כי כאשר קם נביא הישמעאלים עם חרבו בידו האחת ודתו בידו השנית אז רק שני דרכים היו להעמיס, החרב או הדת, והיהודים הנאמנים לדתם תמיד ברחו מפניו ונמלטו על נפשם ארצה הודו ונפזרו בין הגוים, וברבות הימים שכחו צור מחצבתם ומקבת בור מחוללם, ורק מנהגים ודינים אחרים נשארו נטועים ביניהם עד היום הזה, ואמנה מן הנמנע הוא אשר עם ישראל האוהב להניע את הגליו תמיד, לא היה לוקח ארחות דרכו גם לארץ הודו, ועתה אינם נמצאים יהודים מילידי הארץ כי אם אחרים הנקראים "בני ישראל" (*), אם כן איפה המה היהודים מילידי הארץ? ולכן דבר ברור הוא כי נתערבו בגוים,

(* כל היהודים הנמצאים בבאמבוי וקאלקוטטא ובכל ארץ הודו — מלבד אלה אשר בעיר קוטשין — הם ילידי תוגרמה וערב, ורובם מעיר באגדאד ובאססארה, ומספר אלה היהודים יעלה לערך אלף וחמש מאות בתי אבות. יהודים מאיראפה נמצאים מעטים מאד והרוב מאלה מארצות רוססיא, פאלען, רומעניען ואויסטריוה הנמו, ואינם נותנים כבוד לשם ישראל, י משלח ידם הוא המסחר בזנות.

למדו מעשיהם וישכחו מקורם, ולראיה על דברי הם היהודים אשר זכרתי הנקובים בבאמכיי בשם "בני ישראל". כמאה שנה מקודם היו אלה היהודים עוד עובדי אלילים כמעט ולכתה מיוחדת בין ההודים, אבל מלו את בניהם וצמו ביוהכ"פ אף אם לא באותו היום כהיהודים, ועל ידי זה משכו עליהם את עיני מסיתי הנוצרים, ואלה המסיתים התאמצו בכל עז להוכיח להם כי ממעי יהודה יצאו, ולהשיבם לדת יהודית האמיתית, והיא דת הנוצרית בשפת שקר של המסיתים, אבל אלה האנשים הכינו לדעת אשר כרחוק מזרח ממערב רחוקות הן שתי האמונות זו מזו, ולכן לא פנו להם ונשארו באמונתם המעורבת, עד כי לפני מאה שנה התגלגל הדבר אשר אחד מבני ישראל — שר אלף בצבא הבריטנים — בא לקוטשין שם ראה את היהודים מנהגיהם ודתיהם, והיהודים האלה השיבו את השיות הנדחות לעמם ודתם. (עיין בספר מסעות שלמה היוצא לאור כעת במכת"ע השחר, אשר זכרתי למעלה שם נכתב על אודותם באריכות.) שני בתי תפלה רחבי ידים ויפים מאד עתה לאלה בני ישראל בעיר באמכיי, והם כערך שלש מאות משפחות ביחד*.) גם במסכי העיר באמכיי נמצאות משפחות רבות מבני ישראל. האנשים האלה הם נאמנים מאד לממלכת בריטניה ולכן הבריטנים מספחים אותם אל הכהנות הדורשות בטחון ואמונה. כמעט כל עמי ההודים אינם אוכלים בשר וכל דבר אשר רוח חיים היה בקרבו, ורק על הצמחים יהיו. המאכל הראש הוא האורז אשר הם מכשלים בכשמים חדים ואוכלים אותו הם וגם קר, והוא נקרא קיירצ ריזו. המאכל הזה מצא לו מהלכים גם

(* עשירים גדולים עד כאר נמצאים בין יהודי ערב בארץ הודה משפחת "שאשון" בטח מודעת היא בשמה לכל הקוראים. בקאלקוטטא העשיר היותר גדול בעיר הוא איש יהודי, דוד עורצ שמו, ורחוב אחת גדולה בהעיר נקראת על שמו "Esra Street". חיי ומנהגי היהודים האלה דומים בכל דבר לחייהם בארצות סוריא וערב. וגם בהשכלתם אין כל הבדל מקאלקוטטא לבאגדאד, ורק אחרים מהם יוצאים מן הכלל.)

בבתי בני המערב היושבים בארץ הודו, אבל הם נותנים גם בשר בתוכו, ומעמו טוב מאד וטוב גם לבריאת האיש.

עקב כי ההודי איננו אוכל בשר וכל דבר אשר רוח חיים היה בקרבו, והוא חי בארץ אשר אורה חס עד מאד, לכן הוא חלש בגופו וגם בנפשו, וכמו שהכרת פניו תענה בו אשר לא רבים וגדולים הם כשרונות נפשו, כן הוא באמת; הוא איננו מן אלה האנשים המציבים להם מטרה ידועה ואומרים: "יעבור עלי מה ואת המטרה אשיג", גם לא יסער לבו בקרבו כלבות בני המערב מתשוקות וחמדות רעות וטובות; לבו קר ושקט; וכל הדברים אשר הוא לומד, הוא לומד לדעת אך צד החצון ולא גם את אשר בפנים, גם איננו מוכשר הוא לאהוב באהבה עזה כי אם את הבטלה, יום מלאכת ההודים הוא רק שבע שעות, וגם שכירי יום מתחילים עבודתם בשעה העשירית בבוקר וכלים מלאכתם בשעה החמישית בערב. חנויות ההודים כבאזאר הגדול בקאלקוטטא אינן נפתחות טרם שעת י"א בבוקר ובשעה הששית בערב הן סגורות, ורק באזאר חינא אשר רוב החנונים בו המה מדת האיסלאם, נפתח בשעה התשיעית בבוקר ונשאף פתוח עד בוא השמש, וכן הוא גם בבאמביי ובעירות אחרות. כאשר יקרא איש הודי לאיזה מלאכה או עבודה, הוא שואל ראשונה את פי אשתו אם עוד נמצא אורז חי בהכה, ואם היא משיבתו: "יש" אז לא ילך עוד ביום הזה למלאכה. דאגת מחר מוזרה היא לו, כי מחסוריו מעטים מאד כבאכילה ושתיה וכן בלבוש. הוא איננו משלם בעד בגדיו מחיר גדול מהמחיר אשר שלם ראשון אדם נולד בעד בגדיו.

כאשר יאכל ההודי את ארוחתו אז הוא כמו נטוע במסמרים ואת מקומו ואת האוכל לא יעזוב בעד כל הון, וכן גם המשרתים אינם מניחים לאדוניהם כי יפריעו אותם באכילתם, ואף אם יהיה דבר נחוץ עד מאד יענה המשרת: "קאנא קייגע" (הנני אוכל), והתשובה הזאת היא תשובה מספקת על כל השאלות, אם יהיה דבר לאיש המערב עם ההודי, יבקש חיש ממנו יצירע מירע

(מתנה ואשכר), וכן המה כלם מן השומר עד הראש. אם ילך איש מערב לקנות איזה דבר בחנויות היהודים, הם בעד הדבר השווה אגורה אחת מבקשים מאה אגורות, ורוב בני המערב אשר אינם יודעים את דרכי היהודים במסחרם, מדמים בנפשם: אם היהודי מבקש מאה אגורות בטח שווה הדבר חמישים, והם בכושית פנים מרהיבים בנפשם עז לאמר להודי: אם תוכל לתת את הדבר הזה בחמישים אגורות הנני מוכן לשלם, והיהודי מחליט עד מהרה את דברי המערבי, והוא לא ידע כי רמחו היהודי וכי השליך את כספו החוצה הנם.

היהודי לא יגור בבית אחד עם בן המערב, ואם יקרה לפעמים על ידי איזה סבה כי יגורו היהודי והמערבי תחת גג אחד, אז יזהר היהודי להיות נבדל תמיד מן המערבי. כעיר קיימבאטור שכרתי בית מאת הודי מכת רמה, ובעד כל הון לא הרשה למשרתי לבשל לי אוכל בבית, באמרו כי יהיה נאלץ אחרי כן לקרוא להכהן לטהר את הבית חמשה עשר ימים יום אחר יום, ולטוח מיה חדש על כל הכותלים ועל המנסה ועל רצפת הבית, יען כי על ידי בישול אוכל לבן המערב יטמא כל הבית.

הרחובות אשר היהודים גרים בהן מעלות צחנה ובאשה באף העובר, ואם כי היהודים רוחצים את כל בשרם כמים מדי יום ביום, בכל זאת לא כריח מר ואהלות עם כל ראשי בשמים הם מריחים באף בן המערב, כי שמן הקאקאס אשר בו המה מושכים את ראשם ובשרם והזיעה אשר יוציא השמש מגויתם הוא לזרא באף איש אשר לא נסה באלה.

לבלות את העת הארוכה לההודים עד מאד בנעימים הם לועסים כאיש כאשה כילד כילדה את הבעטעל. הוא עלה ירוק המכיל בתוכו פתותי אגוזי ארעקא עם בשמים שונים וגם מעט שיד נמוח כמים, הכליל הזה צובע את הריר, את השנים והשפתים בצבע אדום כדם, ולגועל נפש הוא לאנשי המערב, כשאלו את היהודים: מדוע אתם לועסים דבר זר כזה המשחית את יפי השנים

והשפתים? ענו לי: מדוע אתה שואף את עשן הציגארע
המעור את העינים? משינה הוא מעם בני האדם!

ההודים בקחתם אשה יסובבו בלילה בשוקים וברחובות
העיר, ואבוקות בידם המפיצות אור בצבעים שונים. משני צדי
הרחוב הולכים האנשים הנושאים שלחנות ארוכים עד מאד אשר
עליהם עומדים סירים מלאים פרחים, באמצע הרחוב תלך
בראשונה להקת משוררים ומנגנים, ואחריהם החתן והכלה רוכבים
על סוסים לבושים בקישורי עדי ותפארת. מסוה דק לבן תלוי
על פני הכלה ונסרח על רגליה, וכל כנדיה אדומים, וכן גם
החתן לובש אז כנד קצר עד החזה. בימי החג נושאים ההודים
ככל רחובות העיר דגלים ומגדלים גבוהים הבנויים מקרשים דקים
ומצופים בנייר צבוע ומזוהב. והמונים המונים ינהרו אחרי המגדלים
האלה, בראש נושאי המגדלים ילכו אלה התופפים על התופים
ומריעים כהצוצרות בקול גדול ואיום.

כאשר ינשאו המתים למקום השריפה, המה שוכבים או
יושבים כפופים, הכל לפי מנהג הכתה, על מטה מוצעה עם
זר פרחים על צוארם, ופניהם משוחים בששך וכאבק עצי
הסאנדעל.

הבירמנים (אל יחלוף הקורא את הבירמנים על הכרמנים)
הולכים במחול ומרקדים כבני ראמים כחליות מתיחה, וכבוד גדול
יעשו לו, כי לבם סמוך בטוח אשר נפש המת תעלה שמים
לשטוח בחברת בודדהא מחוקקם; לא כן בנשאם אשה, הם
אינם עושים כל משתה ושמחה ואינם נותנים כל כבוד ותפארת
להחתן והכלה. בפנים מדינת בירמאן החתן לוקח את כלתו ליער
הקרוב להעיר או הכפר ומקדש אותה בדרך השלישי אשר האשה
נקנית בו. נשי הבירמנים יכולות לקחת איש גם מעמים זרים
וגם מעמי ארצות המערב, ורבים הם הכרימנים אשר פלגשים
להם מבנות הבירמנים. כמעט כל הכתים בארץ בירמאן בנוים
על עמודים גבוהים, ובשלכות יעלו האנשים בהם. המקום בין
העמודים הוא ריק ופתוח מכל הצדדים, יען רוב אנשי המדינה

על שתי שפתי הנהר הגדול איררעוואדדע הם יושבים, ובימי הסתו מי הנהר עולים ומתנברים תמיד ושומפים חלק גדול מן הארץ.

פעמים בשבוע תלכנה אניות קיטור מעיר ראנגען לעיר מאנדעליי ופעמים בשבוע תשיכנה משם, וחמשה עשר יום תמשך הנסיעה על הספינות הנזכרות מראנגען למאנדעליי השוכנת עתה כשתי פרסאות מן שפת היאור איררעוואדדע. לפני שנים אחדות היתה עוד העיר הזאת קרובה אל שפת הנהר, אבל מיראת הבריטנים מרחיק מלך בירמאן תמיד את עיר מושבו מן שפת הנהר ומצודת עצים כנה סביב היכלו, בחשבו בכינתו הגדולה אשר המצודה הזאת תעצור כח לעמוד נגד כדורי כלי תותח הבריטנים. זה כחמשה שנים בנו הבריטנים מסילת ברזל מראנגען עד העיר פרום, והוא כמעט חצי הדרך מראנגען למאנדעליי, וכל מה שהפצירו הבריטנים להמלך כי ירשה להם לבנות את המסילה משם עד עיר מושבו, היה ללא תועלת, כי ירא לנפשו אשר עם מסילת הברזל יבואו הבריטנים לקחת ממלכתו מירו.

הבירמנים לא רק בשר בהמה וחיה יאכלו, כי אם גם כל שקץ ורמש כבני הסינים שכניהם, ועל כן הם, הבירמנים, אנשים חזקים ולבנים כמעט כבני המערב, אבל תואר פניהם הוא כתואר פני בני הסינים מן המשפחה המונגלית, וגם לשונם קרובה היא בההברה אל לשון ילידי הסינים.

רבים הם בני הסינים היושבים בארץ בירמאן ובנות הארץ להם לנשים, וכן גם בעיר קאלקוטטא נמצאים רבים מהם וכמעט כלם תופרי מנעלים הם ודרים ברחובות מיוחדות. בכאמביי נמצאו אך אחדים מהם, ובפנים מדינת הודו לא ראיתי אף אחד מהם.

גוית הבירמני מכוסה מפה אל פה בכתבת קעקע, ומחוקים עליה חיות טחיות שונות, והרוב הם אריות, נמרים, שנהבים וסוסים, והנשים מושחות את פניהן בצבע אשר תעשינה מאבק

עץ הסנדל, אשר יהפוך את מראה הפנים לירקק בפני אנשים של ישועה בבתי המוזעאום. כל יושבי בירטמן מאיש ועד אשה, מוקן ועד נער שואפים את עשן הציגארע, ואלה הציגארען המה ארוכים כחצי אמה ועבים כשלשה אצבעות (אינני מפריז על המדה מאומה). וגם לועסים את הבעמעל הנהוג בארץ חודו. כאשר יחלה איש בארץ בירטמן ויפול למשכבו, אז כל השכנים הנרים בהבתים הקרובים לבית החולה, דופקים בכל כחם בכולי עץ על כל החלונות והפתחים לגרש ולהכריח את מלאך המות מבית החולה, אבל לא תמיד יצליח הפעם זה בידם, כי עז פנים הוא מלוא העינים, ולא יחת מפני כל. כאשר יתחילו ימי הגשמים בארץ, ישאו כל הנערים בידם קנים חלולים (ספרימצען) מלאים מים, והם זורקים את המים בפני כל איש הבא לקראתם.

מלבד בתי ספר האחדים אשר יסדו הבריטנים בעירות הגדולות, נמצאים בתי ספר למכביר בכל ארץ חודו, אבל המה כהחדרים בארץ רוססיא ופאלען, כי גם בהם יושבים הילדים דחוקים בבית צד ומגיעים את ראשם וגויתם על ספרי דתם הנכתבים רובם על עלי הקאקאס. רוב הילדים לומדים דרכי הכתיבה בחול הדק אשר אצל בית הספר, כי כבד עליהם לקנות להם נייר ודיו.

המחלות השוררות בארץ חודו הן מחלות השלשול והכא־לערא. בעיר קאלקוטמא שוררת הכאלערא כמעט תמיד, אבל המתים מן המחלה הזאת הם תמיד הודים, יען לא ידעו להזהר על נפשם מן הפירות אשר לא בכרו עוד ולכל בהם המה המים הרעים כמעט בכל ארץ חודו, וכאשר יעמדו יום אחד ירמו תולעים. מלבד המחלות הנזכרות יסבול האדם מן מוקד הדם בעור הבשר הנקרא בלשון אנגלית פעריקלהיעט ומן התולעת העגולה (רינגוואורם). הפעריקלהיעט הוא אבעבעות אדמדמות המתראות על הגויה ככל ימי הגשם והם דוקרים כמו מחטים. התולעת העגולה תשים מקום מושבה תחת עור האיש ועקבותיה

נודעו על ידי הבהרות האדומות והענולות כטבעות. לרוב היא
 יושבת בין ירכי האיש, ומסכב לו חכוך (יוקען) נורא עד מאד.
 רפואתו היא אבק אחד הנקוב בשם גַאָא פודער, אבל אין צרי
 להפעריקלהיעט, וגם אין צורך ברפואה כי מעצמו יעבור.
 כמו בעירות הגדולות בארצות איירופה, כן גם בבאמביי,
 קאלקוטטא ומאדראס נמצאות עגלות רבות למסע האנשים
 ברחובות העיר. בבאמביי נמצאה גם מסילת הברזל עם עגלות
 גדולות הנמשכות מן סוסים (פֶּעֶרדעאייזענבאהן). ראשי הסוסים
 האלה מכוסים בכובעים גדולים כמו ראשי אנשי המערב, יען כי
 הסוסים האלה המה ילידי אוסטרליה וגם הם מתים מדקירת קרני
 השמש. בכל תחנה ותחנה אשר תעמוד העגלה לקבל ולהוציא
 את הנוסעים, מביא איש עתי הודי מים קרים ורוחץ את ראשי
 הסוסים, ונותן להם גם מעט מים לשותות, למען השיב רוחם
 העיפה מחום היום. בקאלקוטטא נמצאים עוד הפאלינקאס
 להובלת האנשים למחוז חפצם בעיר. פאלאנקא היא בתמונת
 בית קטן אשר ארכו כקומת איש ורחבו החצי מארכו וקומתו כאמה
 וחצי, ושני פתחים משני הצדדים להפאלאנקא וחלון אחד לו
 למראשותיו. האיש המובל בתוכו שוכב בו כמו במטה, וארבעה
 הודים נושאים את הפאלינקא על מוט, והסושרים בשירים לפי
 תכונת האיש הנשא. אם הוא בריא ושמן הם ישירו: "איש
 כבד מנשוא ועליו לתת מתנה נכונה", ואם כחש משמן בשר
 האיש היושב בתוך הפאלינקא, ישירו: "איש קל כנוצה אבל
 כיסו כבד מעופרת ועליו לתת מתנה אחת אפים". בראיתי
 בפעם הראשונה את הפאלינקאס הרבות הרצות ושובות ברחובות
 עיר קאלקוטטא, חשבתי כי מחלת הנגף פרצה בעיר והאנשים
 היושבים בתוכם הם החולים הנשאים לבתי החולים.
 חרפה היא לאיש המערב לנסוע במסילת הברזל במפלגה
 השלישית כי ישפל כבודו בעיני ההודים, ועל כן נאלץ הוא
 לנסוע תמיד במחלקה השנית, אף אם אוצר כספו לא יפרץ;
 אבל גם הברמנים העשירים נוסעים תמיד במחלקה השנית, ואף

אם יהיו עשירים כקרח לא יסעו במחלקה הראשונה, כי כילים הם עד מאד, ככל ההודים אשר טמונם חביב עליהם מגופם, ויען כי אסור ממעם הממשלה לעשן ציגארע בתוך העגלה אשר ההודים יושבים בה, עקב כי דתם תמנעם מהעונג הזה, וביען כי כל ההודים לועסים את הבעטעל אשר הוא לזרא לבן המערב, לכן אין ענג לנסוע בחברת עובדי האלילים האלה. אני מצאתי תחבולה להרחיק חברת מרעים כאלה ממני, על ידי שהייתי לוקח עמדי בשר צלי, וחיש בישבי בתוך העגלה ערכתי את הבשר לאכילה, ההודים כראותם את הבשר ברחו עד מהרה מן העגלה כמו מן המקום אשר מות ומשכלת בו, ואני נשארתי לבדי ושאפתי את הציגארע כאות נפשי, רק על מסילת הברזל בין באמבוי לקאלקוטטא נמצאה עגלה ממחלקה השלישית המיוחדת לבני המערב, ועל דלת העגלה כתובה בלשון אנגליה "רק לבני המערב", אבל לא כן במקומות אחרים. הנסיעה במסילת הברזל מבאמבוי לקאלקוטטא, או להפך, תמשך שישים ושתים שעות ובחפזון תלכנה העגלות ואינן שובתות עת רבה על התחנות. טובילי המכונה (לאַקאמאטיוו־פֿיהרער) בכל מסילות הברזל אשר בהארץ המה מאנשי המערב, ושכרם רב, ערך שלש מאות רופיעס לחודש, מלבד השכר אשר המה לוקחים בעבדם בעת החפשי להם, וביחד יעלה שכרם עד חמש מאות רופיעס לחודש, וכן הוא רב שכר כל חרשי המכונות (מעכניקער) בבתי מלאכת הקיטור אשר בארץ הודו, וכלם הם מבני המערב.

כל חושבי השבון וסופרי בתי המסחור המה בריטנים, ושכרם רב מאד, והמה מתחילים את מלאכתם בשעה האחת עשרה בבוקר וכלים מלאכתם בשעה החמישית בערב, רוב אלה האנשים היו בארץ מולדתם בשפל המצב ובני בלי שם, ובבואם לארץ הודו כל מגמת פניהם היא להתראות נגדה נא לכל כאנשים רמים ובתור המעלה, ולכן הם מפזרים את כל כספם על ענלות וסוסים ועל משרתים רבים, ומהם ראו וכן למדו לעשות כמעשיהם גם הערב רב אשר דמים מעורבים, דמי אנשי המערב ודמי

ההודים נוזלים בעורקיו. אנשי הערב רב עולים עוד על אנשי המערב בפיוזור כסף על כל דבר אשר הוא למותר (לוקסוס ארטיקעל) וביחוד הנשים אשר רובן תואר ומראה הקופים להן. הרפה היא לאחת מן אלה הנשים העדינות למלאות בידיהן הרכות כוס מים מן הצלוחית העומדת על השלחן אשר היא יושבת עליו. ואם גם לשונה לחכה דבקה. תקרא בקיל גדול: „צאָקראַ פּאַנאַ לאָה!“ (משרת הכיא מים!) ואיננה פונה לזה אשר ידי הצאקרא מלאות עבודה.

מן דברי אלה יבין הקורא כי קשה לאיש המערב, אשר כהונה קבועה אין לו, להחיות נפשות ביתו בכבוד (במובן הבריטנים והערב רב), כי אף אם מחסורי האדם לפיו הם במחיר קל בארץ הודו, אבל מחסוריו האחרים, הלא המה בית יפה ורחב ידים, משרתים ומשרתות בולעים כסף למכביר. וזאת לא זאת: השתיה כדת הבריטנים וערב הרב היא רבה ויקרה עד מאד, ולא יתכן לאיש המערב המתארח בחברתם וחפץ כי לא יגלה כבוד ממנו, לחשוך נפשו משובה הזאת.

בארצות איירופה גם הנשים העדינות והכבודות בקנותן איזה דבר בחנות אינן בושות לשאת בידיהן את התכריך, ולא תמיד תקחנה מרכבה לרוץ ברחובות העיר, כי אם ברגליהן תלכנה. לא כן הוא בבאמביי, קאלקוטטא ומאדראס ובכל ארץ הודו, גם האיש כלמה תכסה פניו לשאת בידו תכריך קטן וללכת רגלי ברחובות קריה, כי גם הבריטנים גם ערב הרב וגם ההודים בכוז יביטו עליו, כי כן הרגילו אותם הבריטנים הרוצים להתראות בכל מקום ועת ככני עליה ואנשים רמים, ואי לזאת לא טוב לאלה בני המערב אשר כיסם ריק ואינם סופרים ובעלי חשבון או בונים חרשים ובעלי מדות (אינזענערע) לבוא לארץ הודו, כי לא יוכלו לשלוח את ידם בכל דבר כמו שביכלתם לעשות באמעריקא ולא יבשו ולא יתבזו. גם לבעלי מלאכה אחרים לא ארץ הודו הוא המקום להתעשר, כי בני הארץ עובדים כמעט בחלק העשירי מן המחיר אשר יקח בן המערב, מהזות החיים.

ואף אם בעצלתים יעבדו ההודים ואינם שלמים במלאכתם כבני המערב, אולם תחת הנהגת איש המערב תביא מלאכתם תמיד שכר טוב לאדוניהם, ורק החיטים היודעים לחתוך את הכנדים כמדת כל איש ואיש וחרשי מורה השעות לוקחים שכר טוב בארץ חודו. אולם אל ישכח האיש המכין רגליו ארצה הודו כי דרוש לו לשון למודים בשפת בריטנית.

מן היהודים הנקובים יהודי פאלען, אף אם הם מארץ רוססיא, גאליציען או רומעניען, נמצאים אך מעטים מאד, וכמעט כלם רועי זונות הנמו. אבל נמצאים גם אחדים אנשי כבוד אשר יסחרו את הארץ. הם מובילים סחורתם במסילת הברזל או בים וגם בעגלות ישורים, ובאים לעיר אשר אנשי בריטניה וערב רב נמצאים בה, שוכרים חנות או בית, מסדרים סחורתם ושולחים מודעות נדפסות בידי איש עתי לכל איש אשר חלקו שמן, והאנשים באים על הנשים וקונים כל מה שדרוש להם, ההודים גם העשירים קונים אך מעט מאד, כי אין חפץ ומחסור להם במאומה, ורק דברים אחדים הנחמדים לעינים (נאלאנטעריע וואארען) הם קונים לפעמים, בשנים האחרונות רד פלאים גם המסחור הזה, יען רבו הסוחרים הסובכים במדינה ונתמעטו הקונים בין הבריטנים, כי בכל מקום אשר בריטנים אחדים גרים בו, נתאחדו לאגודה אחת, והם חושבים את כל מחסוריהם ומחסורי ביתם להצי שנה מראש, וכותבים על ספר כל הנדרש להם ושולחים לארץ בריטניה, והדברים נשלחים להם מהרה ובמחיר שווה להם.

כבר זכרתי כי בעלי דת האיסלם הנמצאים בחודו הבריטנית הם כארבעים מיליון נפש, והם גרים בכל הארץ, ובתי תפלה גדולים ויפים להם בבאמביי וקאלקוטטא; ויען כי הם כמו כן ילידי ארץ חודו הנמו משנות מאות רבות, וגרים מעורבים בין עובדי האלילים, לכך הכו שרש מנהגים רבים מן מנהגי עובדי האלילים גם ביניהם, והולכים כמו כן חשופי שת כמוהם, והם נכרים בין ההודים רק בהמצנפת הלבנה אשר הם נושאים על

ראשיהם תמיד, ובזקנם אשר לא ירב בגידולו. עובדי האלילים מעבירים כלם תער על זקנם, והולכים או בראש פרוע או בראש ככרמל עליהם על ידי המעטפות הרבות אשר הם חותלים עליו, לפי מנהג הכתה. בדרך כלל עובדי האלילים הם טובים ורכים בתכונתם מן בעלי דת האיסלם, כי אלה הם נוחים לכעוס ואוהבי מדון וריב, וידי שופטי הממשלה מלאות תמיד עבודה לשאת מרחם וריבם, וגם גדולה השנאה אשר הם שונאים להכריטנים משנאת עובדי האלילים להכריטנים.

מעמד הנשים בארץ הודו כמעמדן המוסרי וכמעמדן החומרי הוא ברע מאד. האשה תעמוד במדרגה נמוכה במוסר ודעת יתר הרבה מן האיש, כי היא לא תלמוד כל דבר, לא כתיבה ולא קריאה, ואין איש משים לב להביא חכמה ומוסר בלבה. כשפחה נחרפה היא בעיני האיש ובקנין כספו, והוא מדמה בנפשו כי אך למלאות תאותו היא חיה בעולם, וכי אך למען תמהר לעשות כל מצותיו היא נוצרה. וזה הכל באשמת דתם הנתעה, כי אחד מספרי דתם הקדוש להם, כמדומה לי "פאלאואר פורינא"*) שמו, כותב כדברים האלה על אודות חובות הנשים לבעליהן: "לא יהיה להאשה אל אחר עלי אדמות מבלעדי אישה, ואף אם לו חסרונות אשר לא יוכלו להמנות, והוא בן בליעל ורע לב מאין כמהו, ואף אם יהיה נשחת בתארו ומראו וידוע חולי, עליה מוטל לאהוב אותו בכל לבה ולכבדהו בכבוד אל, וכל מעינה ומחשבתה אך לו תהיה, וכל הפצה ורצונה אך להפיק רצון ממנו ולשאת ולסבול בדטמת רוח את כל אשר הוא נוטל עליה, ולא לתת לו ידים למורת רוח וכעס ולמרות

(*) זה בשנות מספר אשר קראתי בספר בריטני רק תוצאות. (אויסציגע) מן הספר "פאלאואר פורינא" ואינני זוכר הכל ממה שהיה כתוב בו, ולראבון לבבי שכחתי את שם הספר בשפת בריטנית, ולכן כזה שאני כותב פה מן ספר דת ההודים על אודות חובות הנשים להאנשים, לא העתקה היא מן הספר ההוא, כי אם ענין הדברים אשר נשאר עוד בזכרוני.

את פיו, כי אם ללכת בכל דרכיו אשר הוא מוצא לטוב. עליה להתיפות ולתת כפוך עיניה אם אישה יראה חפצו בזה. אם הוא שוחק, גם עליה לשחוק אף אם לכה בוכה בקרבה, ואם הוא בוכה, גם עליה לבכות בדמעות שלישי. אין לה לאכול במרס כלה אישה את ארוחתו, ועליה להתענות כצום נפשה אם הוא מתענה, ואם כל אוכל תתעב נפשו, גם היא לא תביא כל אוכל אל פיה אף אם רעבה היא ללחם. אם הוא מרנן, גם עליה לבלות נפשה משמחה, ואם הוא מרקד וילך במחול, עליה להביט עליו ועל כל תנועותיו בעליצות נפש. אם הוא מדבר, עליה לפעור פיה כאל מלקוש ולהתפלא על רוב חכמתו. אם חמתו תבער בו והוא מחרף ומגדף אותה או מכה אותה על לא דבר ואשמה, עליה לפול על ברכיה לנשק ידיו ולבקש ממנו סליחה ומחילה, אבל לא לבכות ולצעוק או לברוח מפניו. אם הוא מת, אז עליה להשרף על המוקד עמו ביחד, ולא להתאונן ולהתלונן מאומה על גורלה זה.

עוד דברים רבים כאלה מצוה ספר הדת הזה להנשים, ולכן לא יתפלא הקורא אם האשה אך כבהמה ופרה לחלוב היא בעיני ההודי, וכן לא ישתומם אם האשה בעצמה איננה יודעת ערכה, כי נשרשה האמונה ההיא בלבה לחשוב אשר היא כאמת אך לכל העמל והתלאה נוצרה, ואך לשבוע חיים מרים כל הימים, ומיתה משונה על המוקד עם בעל נעוריה. הן אמנם מאז באו הבריטנים לארץ הודו, לא תשרפנה עוד הנשים במות בעליהן, אבל מצבן המוסרי והחומרי לא נשתנה הרבה לטוב, כי אך במקומות מעטים מאד נוסדו בתי ספר לנערות הודית, אחד בכאמביי בעד בנות הפארסען, ושני בעיר סאלעם, אבל כמה נערות מבקרות אותם? הלא נער יכתבן! וגם אלה המעטות הן רק מכנות בעלי דת האיסלאם.

עוד לי לדבר דברים אחדים על אודות האיים אשר בקרתי בהארקיפלגאגוס ההודית. האי הראשון אשר כל אניות החולכות

מקאלקוטטא *) לארץ סינים (חינא) תוקעות בו יתדן, למלאות אסמיהם גחלים ומחסורי האדם לפיו, וגם להריק ולטעון סחורה.

*) מקאלקוטטא והאנגקאנג תלכנה ותשובנה פעם אחת בחודש רק שתי אניות קיסור המובילות עמהן גם את הפאסט. ושתיהן שובתות בהליכתן שעות אחדות בחוף האי פינאנג ויום גם יומים בחוף האי סינגאפור. שתי האניות הנזכרות עוזבות את העיר קאלקוטטא ביום אחד תמיד, ומשתי הברות נפרדות הנה, אחת נקובה „אבקאר“ והשנית „דזארדין“. מכסה שתי האניות מלאה תמיד בבקר וצאן, וגם בצאן אדם לרוב הלא המה בני הסינים, כי סוחריו הבהמות רואים שכר טוב במסחרם זה בסינגאפור, והנוסעים על סכסה האניה סובלים מאין הפוגות על כל הדרך מקאלקוטטא לסינגאפור, כי הם דחוקים כלם במקום צר ולחץ ומבולים עד הברכים בגללי בקר, וביתר תגדל צרת הנוסעים האלה אם הים הולך ומוער, אז הספינה מתהפכת מצדה אל צדה כאשה בציריה, ורגלי השורים נשמטים ונופלים על הנוסעים, אשר כמעט כל רוח חיים אין בקרבם מתגרת מחלת הים העזה אשר תדבק אותם תמיד ביום סופה וסער.

רק סקרה הוא אם המצא תמצא לפעמים ספינה אחרת — מלבד אלה של שתי החברות הנזכרות — הלופתות ארחות דרכה מקאלקוטטא לסינגאפור והאנגקאנג, יען כמעט כל אניות סוחר הבאות לארץ הודו הן אחוזת חברות אייראפה או אחוזת יחידים מאייראפה. ואלה האניות סבאות לארץ הודו את הסחורה המיועדה למקום אחד, ולקחות בשוכן כמו כן רק מן הדברים אשר פניהם ארצה המערב מועדים, והן שבות בדרך שבאו ואין להן לנגוע בסינגאפור והאנגקאנג, ואף אם נמצאות אניות מערב רבות מאד בשני המקומות האלה, אבל הן באות לשם מאייראפה בדרך ישרה, דרך פאינדר-דגאלל, וכן הן שבות. וגם אלה הספינות המעטות אחוזת אנשי אמעריקא הנמצאות בקאלקוטטא, לא תעקשנה את המסילה ללכת לאמעריקא דרך האנקאנג ויאקאטאטא (ביאפאן) נסיעה הדורשת זמן רב, כי נקל וקרוב להן ללכת דרך תעלת סועץ. ורק אלה מסאן פראנציסקא להן דרך תעלת סועץ ודרך יאקאהאטא בד בבד ישא; אך לפעמים רחוקות הבואנה אניות ודזארדין לרדות באזריות בנוסעי המכסה (דעקפאסעויערע), ומטשלת ברימניה לא תשים לבו לכל העמל והעון הזה, כי כמה נחשב הוא בעיני הבריטנים האיש הנוסע על מכסה האניה? כמה נדמה בעיניהם, וכבו וחרפה יביטו עליו. כל העמים אומרים: „עניות לא לבלומה תחשב“ והבריטנים יחלפו: עניות לא לבד כי כלימה גדולה היא, כי אם עוד עון גדול מנשוא הוא (crime).

האי פינאנג הוא, אי גדול דרך ששה ימים באנית הקימור
מקאלקוטטא, וקרוב לחצי האי מצלאקא וגם להאי הגדול
סומאטרא. מסחר האי פינאנג עצום עד מאד, וביחוד עם
מאללאקא, כי כמעט כל הבדיל אשר תוציא אדמת מאללאקא
ממנה יבוא לפינאנג, ומשם יובל באניות לכל קצוי ארץ. מן
שנת 1873, העת אשר בה החלו בני האללאנד ללחום את
מלחמתם באטשיין — על האי סומאטרא — עוד הוסיף המסחר
לחרים כנפיו בפינאנג, כי רוב הסחורה הנדרשה עתה באטשיין
תבוא מקאלקוטטא דרך פינאנג, גם רוב האנשים אשר התחייבו
לממשלת האללאנד לכלכל את צבאותיה ולדאוג בעד כל
מחסוריה יושבים בפינאנג ואניות קטור להם ההולכות ושבות
פעמים בשבוע עם ישרים וכבשים ודברים אחרים רבים עד מאד.
אלה הספינות מקבלות גם נוסעים בתוכן, והן מלאות תמיד מפה
אל פה, וביחוד מבני הסינים אשר אדמתם לא תשביעם להם.
יושבי פינאנג הם מליים מדת האיסלאם, ובני סינים וגם
בני מערב, אבל לא רב מספרם, וגם מחנה אחת מצבא הכריטנים
עומדת תמיד בהאי. בפינאנג נמצאה גם עדה קטנה מיהודי ערב
— רובם מבאססאראה ובגדאד, כמו כל היהודים בארץ הודו,
סינגאפור והאנגקאנג — כמו שזכרתי כבר אשר מלבד אלה
המעטים בכאמביי הנקראים "בני ישראל" ואלה אשר בעיר
קוטשיין או קאחיין על חוף מאלאבאר, אינם נמצאים יהודים
בארץ הודו אשר נובל לקרוא אותם ילידי הארץ, כי כלם הם
זה מקרוב באו ונתישבו בהארץ.

כל החנויות הן כמעט בידי החינעזים וכן גם כל כתי
הזונות. בן הסינים יושב במקטרת האפיום בהמסדרונה כמו
השולחני אצל ארגז כספו, לוקח את האתנן מיד שומר הנשף
ומראה לו את המקום אשר לו ללכת, והכלם לא ידע.

בית משחק נמצא בהעיר אשר גם המבקרים וגם המצחקים
בו כלם מבני הסינים הם. המחזות לא תתארנה על הבמה לפני
עיני המבקרים בדברים המעוררים בכי או צחוק כי אם באותות

וברמזים ותנועות מבחילות ונפלאות אשר המצחקים מוציאים לפעולה כבדי עורם (גימנאסטיק). רק בבאמביי בבית משחק הפרסים ראיתי מחזה אחד בדברים המעוררים עצבון בלבנות ילידי העיר, אבל לא בלבי כי הענין כלו היה דברי סכלות ורעות רוח. הנשים לא תצחקנה לפני עיני זרים ותחתיהן יצחקו אנשים בבגדי נשים.

כשלוש פרסאות אנגליות מן העיר ישוק משק מים (וואססערפֿאַלל) נפלא יום ולילה בקול המון מאד, ורק ביום אשר העיר תשואות מלאה והמון רב לא ישמע קולו בעיר, אבל בלילה ישמעו אותו בכל העיר. לרגלי סלע ההר במקום שהמים נופלים, נעשה ברכה גדולה המקבלת את מימיו לתוכה וממנה יצאו צינורות רבים הנמשכים תחת פני האדמה ומשקים את כל בתי העיר במים קרים ומתוקים.

כפינאנג ראיתי את הגענעראל גראנט אשר היה נשיא רעפובליק האמעריקאנית, כי הלך אז למסעותיו ונחל כבוד רב מחבריטנים בהאי הזה.

אמשיין על האי סומאטרא הוא מקום אשר מות ומשכלת תקעו בו אוהל לשבת תמיד. קדחת איומה ומסכנת ומחלת הכאלערא שוררות בו בכל עתות השנה. החללים הרבים הנופלים לרגלי המחלות האלה, הם האנשים הבאים מארצות אחרות אשר לא נסו עוד באויר אמשיין. אם יתעכב איש באמשיין רק ימים אחדים והקדחת במלאכתה המרובה נמנעה מלבקרו, היא תרדוף אחריו תדבקהו על היס או חיש בכואו במקום אחר ביבשה, ותמלא חובתה לעשות שמות בבריאותו. האנשים אשר יד הקדחת ננעה בהם, פניהם נהפכו לירקון, נטפי זעה עומדים עליהם תמיד, בטנם צבה וכמו צל בנמותו יתחלכו. אני התעכבתי באמשיין רק שמונה עשר יום, כי היי היו יקרים לי מן הכסף אשר בנקל היה אז להרויח שם.

ילידי אמשיין הם מבעלי דת האיסלם, ונחלקים לשבטים שונים, ולכל שבט נסיך אחד, והם אכירי לב הרחוקים מחמלה

ומלומדי מלחמה, ככל שבטי הפראים החיים בריב ותגרה תמיד.
לא ליום אחד היתה המלאכה לבני האללאנד לכבוש את הארץ,
כי לא מלאכה קלה היא, יען ארץ הרים ובקעות היא הארץ,
ומחבואות רבות לילידי הארץ להסתר מאויביהם אף אם הם
קרובים להם עד מאד. ותמיד הצליח חפיץ הפראים בידיהם לפול
על חיל אנשי האללאנד פתע פתאם במקומות כאלה אשר
חשבו להיות בטוח מכל צר ואויב, והם האמשינים כעשב
מעפר צמחו בין לילה ויעשו הרג רב בשונאיהם בהחיל אשר
עמדו בהכענטעקס (תחנות) במרם עוד מצאו ידיהם ורגליהם
לעמוד על נפשם. וגם לזאת נמשכה המלחמה לאורך שנים,
ען קצר קצרו ידי ההאלאנדים להביא חיל רב בפעם אחת
ולחכות את האמשינים מכה אחת בלתי סרה, כי רק שנים
עשר אלה איש, מכל עמי איירופה, הביא המצביא הראשון
גענעראל פֶאָן סווייעטען עמו, וגם אלה חלו עד מהרה בהמחלות
העזות הנזכרות, והוכרחו לשלח את החולים להאי יאווא לשאוף
רוח אחרת. מן העת ההיא והלאה החלו ההאלאנדים להמיר כל
שתי שבועות חלק אחד מטחנה צבאותיהם באמשין על טחנה
שעמדה ביאווא. וכן הולכים גם מדי שתי שבועות כל החולים
אשר שבו לאיתנם מעט להאי יאווא, וחלק הגדול המת נתמלא
באנשים חדשים הנשלחים מאירופה.

תסמר שערת בשר איש בבקרו את בית החולים, המורכב
מבתים רבים וגדולים וממלא חלק גדול מן קאטא ראדזע (עיר
המלוכה) כאלף אנשים שוכבים על ערש דוי וצועקים מעצמת
מכאוביהם, ולא ממכאובי הפצעים על שדה קטל, כי אך
מעטים הם חללי חרב, והנותרים הם כלם חללי הקדחת
והכאלערא, הדבר הראשי אשר הרופאים נותנים להחולים הוא
כפור וקרח. וכל המרכה לבלוע פתותי מים נקסאים דלקת דמו
תתקדר ותחלש.

קאטא ראדזע אשר בה מושב המשנה למלך האללאנד
וכל שרי צבא הגדולים, היא מהלך שעה אחת ברגל מן הוף

הים אשר בו האניות תוקעות יתדן. אבל גם אצל החוף כבר נבנתה עיר קטנה אשר רוב יושביה המה בני סינים ומללים, ומסילת הברזל תקשר את העיר הזאת עם קאמא ראדזע. בתי חומה לא נמצאים עוד באטשין כי אם בתי עצים, והם יקרים מאד, יען כי העצים מחוץ למדינה יובאו. ממשלת האללאנד תתן אחוזת אדמה לבנות בית לכל שואל, מבני המערב, אבל לא לצמיתות כי אם לעת מוגבלה. ביום עזבי את אטשין הלכו חיל האללאנד לקרוא מלחמה על העשרים ושנים מאקעמס (מקומות) מדינת הנסיך העריץ בין כל נסיכי אטשין.

כערך המישים אנשים מאלה הנקראים יהודי פאלען נמצאים באטשין וכלם סוחרים. הרוב מהם יושבים בחנויותיהם עם סחורות שונות וגם עם כל מיני משקה, והאחרים סוככים בסחורה מבענטעק לבענטעק ורואים שכר טוב בעמלם הגדול, כי לא דבר נקל הוא לסבב באטשין ממקום למקום. רבים מן הרובלים לוקחים בן סינים עמהם לשאת אחריהם את הסחורה ושכרו עד שני דאללאר ליום. גם יונים אחדים נמצאים באטשין וחנויות גדולות להם, אבל אין לאל ידם להיות שם פאליקאריאס — אבירי לב השולפים שכינם מתחת למדיהם על כל דבר קל העורך לדקור את איש ריבם, ולא יחתו מפני כל — כמו שהם בקאנסטאנטינאפעל ובמצרים, וכן אין כיכולתם לעשות באטשין קארמאנאאלעס, היינו לגזול בחריצת ידים את כסף ומורה שעות מן צלחת העוברים ברחוב בעצם היום, כמו שהם עושים תמיד בהמקומות הנזכרים, כי לא כממשלת השולטאן והקעדיוו היא ממשלת האללאנד. היא תדע לשלם לאיש כמעשהו, והשוחד לא יעור עיניה.

ממשלת האללאנד בחפצה למלאות את האי יאווא באנשים היוצאים מחלצי בני המערב, תתן חופש לאנשי צבאותיה לעשות זר מעשיהם באהבה. כל איש חיל יש לו פלגש וגם שתים ושלוש מכנות האי החוא, ואלה הנערות הולכות עם המחנה אל כל מקום אשר רוח המושל תנהג אותה, וכן הן כאות עם הצבא

על אניות הממשלה גם לאמשיין; וביען כי רב הוא מאד מספר הנערות האלה, ודרושה עת רבה להוריד כלן אחת אחת אל סירות הדונה להביאן אל החוף. לכן מצאו רבי החובלים תחבולה למחר מעשיהם, בזה אשר פקדו על המלחים להורידן בסלים גדולים. והם המלחים מושיבים ארבע גם חמש נערות עם תכריכיהן וילדיהן בסל אחד ומורידים אותן בחבלים אל האניות הקטנות. צחוק גדול יעורר המחזה הזה בלב כל רואה את הנערות האלה בהסלים כדגים שנאחזו במצודה.

האי סינגאפור הרחוק כשני ימים מפינאנג, הוא יפה עד מאוד ובתי מסחר גדולים לבני המערב וגם לבני הסינים בהעיר, והיא יפה וגדולה ובנויה בטוב מעם אנשי המערב. רוב יושבי האי הם בני סינים וגם מליים רבים, ואניות מכל קצוי התבל עומדות בחופיה, ואין קץ לבתי מרזח, המקום אשר בשעות אחדות כל יגיע כפי המלחים ושכר זעת אפיהם אשר קבצו בשלשה וגם ארבעה ירחים על הים המס ימס כשלג בכוס היין. מעולם לא ראיתי עבודת פרך וקשה כעבודת המלחים, אבל גם מעולם לא ראיתי אנשים קלים בדעתם כמוהם. עבודתם על האניות היא קשה עוד מעבודת החמור הטוחן ברחים, ולאנשים כאלה היה להוקיר כל אנורה כהון רב, אבל ההפך מזה הם עושים. הם בבואם אחרי ירחי עמל ותלאה אל אחת מערי החוף, הם משליכים כספם בחוצות, ושבים להאניה לא לבד בכיס ריק, כי אם עוד מוכים והלומים בכל פניהם, כז חוקרי ממסך וגבורי שתיה האלה, וביחוד מלחי הבריטנים היכולים להניח ירדן בראגדי אל פיהם וצמאונם עוד לא נשבר, כאשר היין יחל לפעול פעולתו בקרבם, הם קוראים איש אל רעהו למהלומות ולמלחמת האגרוף, וכל עוד לא פרץ זרם דם מאפיהם לא ינחו ולא ישקמו. למי אוי, למי אבוי, למי פצעים חנם? לאלה ראש שכורי בריטניה!

האי סינגאפור הוא תחת קו השווה (עקוואטאר) ולכן אביב תמיד שם בכל השנה, ואין קץ לחפירות הנמצאים בהאי.

כמעט כל יום שלישי ירד מטר מן השמים ולכן כגן עדן כל הארץ. פרי האנאנאס בסינגאפור ימתק לחיך מכל פרי האנאנאס שבעולם. קליפות שרצי הים (מושלן) יפות עד מאד נמצאות בסינגאפור, ומליים רבים וגם יונים מוצאים חית ידם בהם. הם צפים על פני המים עם סירות דוגה מלאות קליפות מאניה לאניה, וכל בן מערב קונה אחדות למזכרת. נערי המליים כבני המש או שש שנים שמים כמו כן בין האניות הרבות העומדות על שפת הים, והם יושבים תמיד שנים שנים בסירת דוגה קטנה עד מאד עם משוט קצר בידיהם ושחים כמו הדגים בים. הם פורשים כפיהם אל כל הנוסעים על הספינות להעניקם ברכה, והנוסעים משליכים להם אנורות נחושת אל הים והילדים יקפצו כחץ מקשת מן סירת דוגתם אל הים, צוללים במים אדירים ומוציאים מן התהום את המטבעות אשר השלכו בו, מראים אותן בידיהם להנוסעים, ומוסיפים לבקש ברכה ונדבה.

כערך ארבעים משפחות מכני יהודי ערב נמצאים בהעיר ובית תפלה קטן אבל יפה ונהדר להם, והם כלם סוחרים במסחרים שונים, גם מכני האספסוף מרוססיא, פאלען ורומעניען הסוחרים בנפש אדם, בנפשות נערות, נמצאים בסינגאפור, ונותנים שם יעקב לשמצה בגוים.

מאניללא הוא אי הראש בתוך איי הפהיליפינען, שם עיר הכירה אשר בה מושב ממשלת הספרדים כמו כן מאניללא, או לוססאן והיא עיר גדולה עד מאוד ומסחרה עצום וביחוד עם הציגארען הטובים הידועים בכל העולם.

כהשמרונים לפנים גרי אריות היו, כן המה ילידי איי הפהיליפינען גרי כלי תותח (קאנאנען פראזעליטען). ברעם כלי משחית האלה הביאו הספרדים את דת הנוצרית לחאיים, וכל איש אשר חשכו עיניו מראות אור בהיר בשחק דתם, אחת דתו היה למות; וכמו גרי האריות לפנים לא כל ישן מפני חדש הוציאו, כן גם עתה גרי מחי הקבל את הבל הישן מפני החדש לא הוציאו. הם מאמינים בכל שוא נתעה ובכל הבל

ורעות רוח ומכבדים את כהני הספרדים בכבוד בני אלקים, אף אם ידעו אשר אלה בני אלקים רואות את בנות האדם כי טובות הנה. אלה הכהנים הערומים כנחשים (רובם מן כת היעזואיטים) יודעים להטות את יושבי האיים אל כל רוח, ולחלב את הפרה השמנה הזאת בכל עת צמאונם, ולכן גברו וגם עתקו חיל כל הכהנים בהאיים ואספו כחול כסף, והם חיים כמלכים קמנים בארמונותיהם, ולא יחסרו נפשם מכל טובה ותענוגי בשרים, ואין קץ לפלגשיהם וממזריהם. עיר קמנה מצאתי באחד האיים הנקראת בפי כל יושביה "עיר בני הכהנים" יען כל יושבי עיר הזאת הם ילידי הכהנים אשר נולדו להם מן השפחות הטבחות והרקחות. אלה בני הזמה ילכשו גאווה כמדם ומתפארים כיושם להיות מיוצאי חלצי כהני הספרדים. אלה מדריכי האדם בדרך הטוביל לממלכת השמים מבלים עתותם בנעימים: בצחוק הקארטען, בחקירת ממסך, ובחברת הנשים הצעירות לימים הבאות להתודות על הטאתן. הכהנים הערומים פרשו יראת שמים כוזבת כמסוה על כל פני ילידי האיים, והקימו את התפילה ברוב המון ושאוץ ורעש תופים וחצצרת למטרה היחידית, אשר על ידה ביכלת האדם להגיע לאושר ממלכת השמים. אם מתאימים מעשי ופעלי האיש עם דברי התפלות והשירות היוצאים מפייהם, בלי לחשוב ולחוש בעצמו, כי אם כמכונה או כתיבת הזמרה המוציאה ממנה שירים ערבים לאוזן בלי להרגיש מאומה, הוא דבר אשר אין את נפש הכהנים להתחקות עליו. הכהנים בכל עיר וכפר ידעו רק חוב אחד המוטל עליהם, והוא לאסוף את כל יושבי המקום פעמים בכל יום לבית התפילה ולהרבות בשיר ורנה.

בכל שלשה הירחים אשר דאיתי מאי לאי ומעיר לעיר בפחיליפניען, מנהג שוה בכל המקומות ראיתי: בכל יום ראשון בכוקר בשעה השמינית ואחר הצהרים בשעה השנית מתאספים בכית העדה כל ראשי העיר וזקני העדה עם משניהם, עוזריהם ושוטריהם ולהקת המשוררים והמנגנים ולהקת מנגנים כזאת

המנצחת בכלי שיר שונים נמצאה גם בכל כפר בהאיים, וכאשר נקבצו כלם איש לא נעדר הם עוזבים את בית העדה והולכים לבית התפילה בסדר ומשטר שנים שנים, ראש העדה עם מטה (כמו מטה אהרן) בידו בראש המחנה, ואחריו המשנים והעוזרים כמו כן במטות בידם, והמנגנים מנגנים בכלי שירם באחרית המחנה ואחריהם כל אדם ימשכו לבית התפלה. בכל יום בשעה הששית בערב ישמיעו פעמוני בתי התפילות את קולם, והכהן קורא מן הבמה את התפילה. כל איש שישמע את קול הפעמון מגלה את ראשו, עומד על רגליו, מניח ידו על לבו ונושא עיניו השמימה. וכאשר ידום הפעמון מברך איש את רעהו בהדברים: 'בָּאֲנַעַם נֶאֱצַעַם' — בטוב תלין —.

האיש אשר איננו מבקר בכל יום את בית התפילה לאפיקורס יחשב בעיני יושבי האיים, ובכל זאת לא ירחבו בנפשם עז לשאול את פה איש המערב מדוע הוא מוקר רגליו מבית אלהים?

לא טוב ליהודי לגלות מקור מחצבתו בהאיים, ואף אם כל רעה לא תאנה לו מן ממשלת הספרדים. הנה הוא יפול בכבודו בעיני הכהנים ובעיני כל ילדי האיים. אלה האנשים שונאים ליהודים תכלית שנאה אף אם מעולם לא ראו יהודי בעיניהם, והשנאה הזאת הביאו כהני הספרדים כלבם. כמו בארץ מצרים אשר הערבי הנוהג בחמור קורא אליו תמיד: "ראה יאהודי!" — לך יהודי! — כן בן האי ההוא בקצפו על איש הוא מחרפו בשם 'דזודיאס' — יהודי —.

יהודים אחדים מרוססיא ופאלען נמצאים במאניללא הסוככים בהאיים ממקום למקום עם אבני חפץ ועדי עדים, אבל אין איש יודע אשר הם ממעי יהודה יצאו. רוב הקונים הם הכהנים, כי רכושם רב ונשים אהובות רבות להם אשר אהבתן תלויה באשכר ומתן. כמו הספרדים כן גם ילדי האיים תשוקה עזה להם להתנוסס באבני חמדה ובעדי תפארת, ואם אין ידם משנת

לקנות להם עדי זהב הם קונים עדי מזויף להתעות את עיני
הרואים, ולכן גדול המסחור בהחפצים האלה.

הנסיעה מן סינגאפור למאניללא תמשך שמונה ימים באנית
הקיטור, וקשה היא מאד הנסיעה הזאת, כי ים הסינים הולך
וסוער תמיד וירתיה כסיר מצולה, והנוסעים סובלים מאד ממחלת
הים. על אנית קיטור הספרדית אשר הלכתי בה מסינגאפור
למאניללא היו רק שנים עשר נוסעים. איש בריטני, שני
אשכנזים ואני, והנותרים כלם ספרדים. ורק אני עם הבריטני
ואחר מן שני האשכנזים נותרנו אשר יד מחלת הים לא נגעה
בנו לרעה כל כך, וכח היה לנו לעלות בכל יום על מכסה האניה
לשאוף רוח חדש, אבל האחרים שכבו כלם כפגרים מתים
ביציע התחתונה וכל אוכל לא בא אל פיהם. כמעט כל הקערות
והכוסות אשר היו על הספינה נשברו כי היא חגה ונעה כשכור
מצד האחד אל השני. מיתר ארוך עם חכה בסופו קשרו המלחים
מאחורי הספינה והיה סרוח אחרי הספינה בהמים תמיד, וכמעט
בכל יום נאחזו דגים בו.

גם הנסיעה בתוך האיים היא קשה עד מאד, כי מסילות
הברזל אינן נמצאות עוד שם, והנוסעים אנוסים לרכוב תמיד
על סוס, ולהביא חפציו וסחורתו בעגלת שורים. ברוב המקומות
נאלץ הנוסע לבקש מאת הממשלה אנשי צבא אחרים ללוות
אותו בדרכו ולהיות עליו למשמר מן השודדים הרבים הנמצאים
בהאיים, ואין להנוסע לשלם בעד הלוויה הזאת מאומה. עוד
תקון טוב עשתה ממשלת ספרד, אשר החוב על כל איש גר
להחזיק טובה לה, והיא הפקודה אשר נתנה כי בכל בתי העדה
(ובתים כאלה נמצאים בכל הערים והכפרים) יתקנו חדרים
אחדים למושב האורחים הבאים מחוץ, יען מן הנמנע הוא כי
ימצאו בתי מלון במקומות אשר אך לעתים רחוקות איש נכרי
בא לשם. אין על האורח לשלם בעד החדר ובעד המטה בלי
כרים וכסתות והשרות (כעדיענונג) מאומה, והוא יכול להתעכב
בבית העדה ימים רבים, כל עוד אשר אנשים אחרים לא באו.

גם קצבה הממשלה מחיר קבוע בעד הסוסים ובעד עגלת השורים, ושומר העדה מחויב להביא בכל עת אשר בחפץ הנוסע לעזוב את המקום, סוסים ועגלות כמחסורו, ואין להוסיף על המחיר או להתנצל אשר היום אין לאל ידו למצוא סוסים ועגלה, כי מרה תהיה אחריתו אם יעשה כדבר הזה.

ממשלת ספרד ביראתה לכל יכואו להאיים אנשים המתראים לעינים בתור אדם המעלה, ושואפים לבנות כמו רמס בית הצלחתם על אשיות אסון אחרים, למען שים מעצור לאנשים כאלה הכנידה הממשלה מאד בהתנאים והאופנים אשר על ידם יוכל איש לבוא ולשבת בהאיים. ראשית כל דרוש להאיש כתב תעודה והכתב הזה מוכרח להיות חתום בחותם של ציר ממשלת ספרד היושב באחד המקומות, במרס בוא הנוסע למאניללא, בעד החותם הזה על כל נוסע לשלם (אינני זוכר עוד כבירור עם שלמתי בסיננאפור שלשה או חמשה דאללאר), ואף אם נמצא כתב תעודה כזה בידי הנוסע הוא יכול להתעכב במאניללא רק ימים אחדים, ולשבת שם הוא מוכרח להביא ערב בעדו מן אחד האנשים הידועים בעיר, הערב מתחייב בכתב לשלם כל חובות האיש אם תקצור ידו לשלם בעצמו, וגם, אם ימוך האיש, לתת שכר הספינה בעדו להביאו לארץ מולדתו, ע"י מכתבי מליצה שהיו לי למאניללא היה הקאנוול של ממשלת שווייץ ערב בעדי, ימים אחדים במרס יעזוב איש את מאניללא הוא מוכרח להודיע זאת לבית הממשלה, והוא תודיע זאת בהמכתבי עתים למען ידעו הנושים וכואו לגבות את כספם ממנו או מהערב.

אדמת מאניללא היא דשנה ופוריה מאד והיא תוציא מחיקה פרות וירקות רבות ושונות לטיניהן, והדגה בים רבה עד מאד, וכן כל מחסורי האדם לפיו במחיר קל הנמו, האוכל והשתיה על שלחן ההאטעל היא כיד המלך ואין קץ לטיני המאכלים והמגדים הכאים על השלחן, לאחורי כל אחד מן המסוכים עומד נער משרת הממהר להגיש כל דבר אשר אליו האיש נושא עיניו.

רוב יושבי האיים כבר דמם מעורב עם דמי אנשי המערב ונקראים מאַסטיצֶעס. נשים יפות מבנות הארץ נמצאות אך מעטות מאד. האנשים לובשים את הכתנות למעלה מעל כל בגדיהם. בני סינים רבים מאד נמצאים במאניללא, כי אך דרך שני ימים בים הוא מארץ סינים למאניללא. ורובם הם חנונים והאחרים שולחים ידיהם בכל מסחור ומלאכה, כי הרוצים המה בני הסינים במעשיהם.

אולי יטעה אחד מן הקוראים בדברי על אי הפהיליפינען ויאמר: טוב ללכת שמה לצבור כסף, הנני מוצא את עצמי מחויב לבאר לו את דברי. כמעט כל היהודים מאלה הנקובים "יהודי פאלען" הבאים לארצות רחוקות הם אנשים כאלה אשר על ידי החינוך הרע — באשמת הוריהם, רביהם ומלמדיהם ללא הועיל — לא למדו כל מלאכה וחכמה הטחיה את בעליה. והם חיו בארץ מולדתם רק על רוח המקרה המתהפך כלהט חרב המתהפכת; לאנשים כאלה ההצלחה תפנה תמיד עורף ורע ומר גורלם עלי אדמות, ולכן יגזרו אומר לשים את נפשם בכפס לבקש את ההצלחה בארצות רחוקות, וכן הם באים גם לכל המקומות שזכרתי בדברי מסעותי ערומים ובחוסר כל, ושנים רבות תעבורנה עדי תצליח בידם למצוא מקור נאמן אשר לא יכזב מימיו למחית נפשם; ואף אם יעלה בידי אחד לעשות את הנסיעה הרחוקה מאוד לאיי הפהיליפינען, נסיעה הדורשת כסף למכביר, מה תהיה אחריתו אף אם ימצא ערב בעדו ואף אם ימצא גם מכירים המוכנים לתמכו? מה היא התמיכה והסעד אשר הם יכולים להראות לו? הם יכולים להיות ערב בעדו בהחנניות של אבני החפץ ועדי, והוא יקה את הסחורה ויסובב עמה בערי האיים. אבל היש לאל ידו לראות שכר בעמלו? לא! הוא ישתכר אל צרור נקוב. יען מה? יען כי חנוני אבני החמדה במאניללא אם הם נותנים את סחורתם לאיש בהקפה הם מרויחים למצער מאה במאה, וכמה פערצענט יוכל הרוכל להעלות עוד על הסחורה? ואיפה המה תוצאות דרכו ומחיתו?

היתה מלאה מפה אל פה בכנים וכנות הסינים אשר הלכו לסינגאפור ואמשיין. בנות הסינים אוהבות לצון ושחוק, רובן שפלות הקומה הן אבל חסרון קומתן מתמלא בעבין ורחבן. תחת מים שותים אנשי הסינים את משקה המהעע, אבל לא הם עם צוקער כמו שאנחנו שותים, כי אם קר וזר. את ארוחתם הם אוכלים מתוך קערות קטנות עם שני עצים דקים (סמאכבען), ודרושה חריצת ידים לתפוש עמחם את האוכל. אצבעות ארוכות מאד בידי אנשי הסינים, והם מניעות עד כיסי אנשים אחרים ולכן דרושה זהירות גדולה להנוסע בחברתם. מקאלקישטא שכתו לבאמביי במסילת הברזל והלכתי לפניו מדינת הודו, ושתי שנים שלמות בקרתי לרגלי מסחרי את כל העירות הגדולות והקטנות, וגם כל ערי חוף מאלאבאה, וכן בקרתי שתי פעמים גם את העיר קומשיין או קאכין אשר יהודים לבנים ושחורים נמצאים בה ושלישה בתי תפילות להם, ולפי דבריהם הם באו ארצה הודו עוד בימי בית ראשון. כספר מסעות שלמה מאת ר' שלמה רינמאן מקומשיין, אשר הוספתי עליו פי שנים ואשר יוצא עתה לאור בהשחר יכתבו על אודות היהודים ההמה דברים יקרי הערך מאד, ורק זאת הנני עתה להעיר: אשר מלבד המגילה מדברי קורתם אשר להם בשפת עברית, עוד נמצא בידי אחדים כתב יד בלשון אנגליה המגיד קורתם בקצרה. האיש אשר הראה לי את כתב יד הזה הכטיח לי להביא העתקה ממנו, כי לא היו עתותי בידי להעתיק אותו בעצמי, אבל האיש ההוא לא שמר דברו ולא ראיתיו עוד*.)

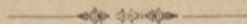

(* הרב המול את השחר אמר לי כי גם ביד הר"ר גונסבורג בלונדון נמצא המגלה בשפת עבר.

כבר מלתי אמורה אשר ארץ הודו היא כמכרה זהב לבריטניה
ובמקור חיים לה, ועל כן אין להתפלא אם הבריטנים כנבת
עינם ינצורוה, וכל מעינם והגות לבם הוא לסגור לעם אחר את
הדרך מבוא בשערי הודו לרשת את הנחלה אשר עמלו בה שנים
רבות ולנתק בזה את פתיל מחיתם. אם תהיה ארץ הודו
לחבריטנים לאחווה עולמית? מי האיש אשר לא נביא ולא בן
נביא הנהו, כי יוכל להשיב על השאלה הזאת. אנחנו רק זאת
נדע, כי אימת ילידי הודו לא תבעת את הבריטנים, כי אף
אם יקומו ויטרדו, הנה כאשר יקומו כן יפלו, כי כאלפים שנה
לא עלו אנשי הודו מעלה על שלבי סלם הזמן אף צעד אחד
ובהמקום שהמה נחיתים עתה במדרגתם הרוחנית ינחו עוד
שנות אין מספר. גם מצפון לא תפתח הרעה לחבריטנים; שאת
הממלכה החיא לא תבעתם, כי אף אם נאמר אשר תצליח לה
באחד הימים ללכוד את הארץ, הנה לא תכה שרש בה כי
היהודים כבר הורגלו עם חקי הבריטנים ואלה החקים שונים המה
מאד מחקי ממשלת הצפון, והיהודים ינהו עד מהרה אחרי אלופיהם
הראשונים, גם הפחד מפני הצרפתים, המוסיפים יום יום לפשט
כנפי ממשלתם באזיה, הוא אך פחד ישוא, ורק מקנאה ולא
מיראה ישמיעו הבריטנים קול פחדים, כי הצרפתים בלכדם עתה
את הארצות אנאם ומאָנקינג המה מושלים על שטח ארץ הגדול
כשטח ארץ הודו המזרחית ודי הוא למלאות ספקם וחמדתם ואת
ידיהם בעבודה ומלאכה. אם כן כל העבים האלה אשר יוכלו
להעיב את שמי בריטניה המה כענן בקר, כנשיאים ורוח וגשם
אין, אך ממקום אחר רעה נשקפה לחבריטנים, ממקום אשר עד
כה לא עלה עוד לב איש לחשוב כי משם תארב סכנה להם.
עב קטנה ככה איש עלה מארץ גרמניה, העב הקטנה הזאת
Angra-Pequena שמה וגם Neu-Guinea והיא תוכל להשתרע
ולחקיר את כל שמי הבריטנים ולהמסיר מכול מים הנלוה
מרעמים וברקים על ארץ הודו, אם לא יחישו הבריטנים בעוד
מועד לקדם את פני הרעה על ידי כריתות ברית עם ממשלות

אחרות. הגרמנים אשר לפי הסטאטיסטיק המה פרים ורכים מכל העמים האחרים באיראפא, קצרה יד אדמתם להשקיש רעבונם, והמה נודדים ללחם בכל ארצות התבל. כל העת אשר ארץ מולדתם בשפל המדרגה עמדה, לא היה לאל ידם כבואם לארץ נכריה ליסוד להם מושבות בלתי תלויים בדעת ממשלת הארץ. אך עתה כאשר עצמו וגברו במאד מאד החלו לבנות להם צי אדיר, ובכל יום ויום יגדל מספר אניות המלחמה, וכרב מספר אניותיהם, כן תרב גם גאות רוחם להגיד נגדה נא לכל, כי גם הם חפצים לרשת ארצות לא להם, וכבר נגעו בהמקומות השנים שנוכרו בזכיות הבריטנים; וכאשר מודעת לכל יבא כוסף האוכל בעת האכילה, וכאשר יחלו הגרמנים למעום מעם בהמאכל הזה, אז יוסיפו להרחיב פיהם וארץ הודו אשר היא נתח טוב ושמן מאד תעורר בהם את תאות האכילה עוד ביתר שאת ויתר עז וכאשר ימתק המאכל הזה לחכם, אז לא תעצור בריטניה כח להוציא את בלעם מפיהם כי הגרמנים יודעים הנף לחנוף את עמי הארץ יתר מהבריטנים. אך נתנחם כי הדבר הזה עוד ירחק חוק מאד ומי יגיד את האותיות לאחור?

סוף.

M.T. AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

B
474.

Reisebilder

aus dem Orient

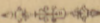
und zwar aus

Syrien, Irack-Arabien, Ostindien, Birmah

und aus dem indischen Archipelagus

von

W. Schur.

WIEN.

Druck von Georg Brög, IX. Maria Theresienstrasse 19.

Repräsentirt durch P. Smolensky.

1884.